

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Fundusz Spójności

PODLASKIE
Rewitalizuje

DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO W ZAKRESIE REALIZOWANYCH PROCESÓW REWITALIZACYJNYCH

opracowana na potrzeby prac
nad Regionalną Polityką Rewitalizacji
Województwa Podlaskiego

Czerwiec 2021

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
Programowanie, wdrażanie i finansowanie rewitalizacji w województwie podlaskim	3
Zarządzanie procesami rewitalizacji w województwie podlaskim	17
Programy rewitalizacji w województwie podlaskim	20
Wdrażanie i monitorowanie projektów rewitalizacyjnych	24
Podsumowanie ankiet skierowanych do gmin i powiatów.....	30
Ankieta A: dla gmin posiadających program rewitalizacji.....	30
Ankieta B: dla gmin nieposiadających dotąd programu rewitalizacji	48
Ankieta C: dla powiatów	61
Podsumowanie ankiety skierowanej do organizacji pozarządowych	67
Omówienie warsztatów z gminami.....	71
Omówienie wywiadów z przedstawicielami innych województw.....	77
Omówienie wywiadów z przedstawicielami MFiPR.....	83
Podsumowanie – główne wnioski z diagnozy	86

Wprowadzenie

Po wprowadzeniu nowego systemu rewitalizacji w 2015 roku, składającego się m.in. z ustawy o rewitalizacji i finansowania z Polityki Spójności, w całej Polsce nastąpił znaczący wzrost zainteresowania gmin tym narzędziem rozwoju.

Województwo Podlaskie uczyniło w ostatnich latach bardzo dynamiczny postęp w zakresie wspierania kompleksowych procesów rewitalizacji w gminach. Prawie połowa gmin w regionie stworzyła programy rewitalizacji, a dzięki wsparciu z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 zrealizowano szereg przedsięwzięć różnej skali we wszystkich częściach województwa.

Obecnie Województwo Podlaskie rozpoczyna kolejny etap w planowaniu swojego rozwoju – uchwalono nową Strategię Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030, trwają prace nad programem operacyjnym na lata 2021-2027, nadzieje budzą także dodatkowe europejskie instrumenty związane z odbudową po kryzysie roku 2020.

W tym kontekście, Województwo Podlaskie jako pierwsze w kraju, postanowiło określić Regionalną Politykę Rewitalizacji, która ma stać się narzędziem skutecznego systemu wsparcia rozwoju lokalnego, usprawnienia systemu realizacji polityki regionalnej w województwie oraz zwiększania spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej regionu.

Niniejsza diagnoza stanowi podsumowanie prac badawczych poprzedzających opracowanie projektu Regionalnej Polityki Rewitalizacji. Prace te były prowadzone na przełomie 2020 i 2021 roku, z aktywnym udziałem Zespołu ds. rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Podlaskiego.

Programowanie, wdrażanie i finansowanie rewitalizacji w województwie podlaskim

Finansowanie rewitalizacji w RPOWP 2007-2013

W polityce rozwoju kraju, wśród priorytetów rewitalizacyjnych przyznających środki na remonty, modernizacje i adaptacje budynków mieszkalnych przypisanych w Regionalnych Programach Operacyjnych na lata 2007-2013, jedynie w województwie podlaskim rewitalizacja nie została określona, jako priorytet wymagający szczególnej interwencji.

Finansowanie rewitalizacji w RPOWP 2014-2020

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 nie wskazywała *explicite* potrzeby rewitalizacji obszarów zdegradowanych w miastach lub gminach województwa. Strategia 2020 wskazywała jednak w opisie Obszarów Strategicznej Interwencji (za KSRR), mapę obszarów strategicznej interwencji na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Niemniej jednak, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 (RPOWP), zawiera poważny komponent wspierania rewitalizacji w gminach regionu.

RPOWP na lata 2014-2020 już zauważał istotę rewitalizacji (choć był opracowywany równoległe z systemem rewitalizacji), trafnie zauważając i podkreślając, że „celem rewitalizacji społecznej, działań aktywizujących oraz tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi lokalnemu kierowanemu przez społeczność jest przede wszystkim wzmocnienie kapitału społecznego”. Co więcej, autorzy RPOWP akcentowali, że „Interwencja powinna dotyczyć całego województwa, jednakże ze względu na specyfikę problemów na poszczególnych obszarach, wskazane jest zaadresowanie odpowiednich instrumentów do różnych typów terytoriów”. Takie podejście należy uznać za właściwe, ponieważ każda JST (miasto wojewódzkie, miasto duże, miasto średnie, miasto małe, gmina miejsko-wiejska, gmina wiejska, wieś, sołectwo) charakteryzuje się innymi potencjałami i wyzwaniem rozwojowymi. Takie podejście zgodne jest z obowiązującym od co najmniej 2010 roku paradygmatem polityki regionalnej akcentującym potrzebę dopasowywania interwencji publicznej do charakterystyki danego obszaru (terytorium). Paradygmat ten akcentuje także tzw. zintegrowane podejście, tj. dążenie do łączenia interwencji w różnych sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzennej, środowiskowej dla zwiększenia efektywności wsparcia i osiągnięcia realnej poprawy warunków życia lub konkurencyjności danego terytorium. Podejście to najczęściej nazywane jest zintegrowanym podejściem terytorialnym i jako takie powinno być nadal podstawą programowania i wdrażania rewitalizacji w województwie podlaskim.

Wnioski dla RPR: Rewitalizacja w obecnej Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 jest dużo bardziej akcentowana niż w poprzedniej; jest także wyraźnie wskazywana jako cel Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Dlatego należy budować Regionalną Politykę Rewitalizacji jako instrument ciągłego wsparcia gmin województwa w procesach rewitalizacji. Wsparcie to nie powinno ograniczać się tylko do przekazywania środków przyszłego programu regionalnego, ale powinno być ciągłe i stale rozwijane i rozbudowywane.

W ramach RPOWP na lata 2014-2020, zasadniczym działaniem dotyczącym rewitalizacji było działanie 8.5. Uzasadnienie wyboru w RPOWP na lata 2014-2020 priorytetu inwestycyjnego (PI) 9b „Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich” wskazuje m.in., że „w kontekście rozwoju oraz wzmocnienia spójności społecznej i przestrzennej istotne jest podejmowanie kompleksowych działań, zarówno w miastach, jak i znajdujących się wokół nich obszarach wiejskich, mających na celu dokonanie przemian fizycznych, gospodarczych i społecznych. Mają one prowadzić do nadania tym obszarom nowej jakości funkcjonalnej i stworzenia warunków do ich rozwoju w oparciu o charakterystyczne uwarunkowania endogeniczne i przy zaangażowaniu lokalnych społeczności”.

Na PI 9b w działaniu 8.5 RPOWP przewidziano 22,920 mln euro ze środków polityki spójności, co stanowi ok. 2,61% całości środków programu. Były one rozdysponowane w ramach działania 8.5 RPOWP pn. „Rewitalizacja”. Było to główne źródło finansowania projektów rewitalizacyjnych (wynikających z programów rewitalizacji). Celem działania 8.5 była *rewitalizacja fizyczna, gospodarcza i społeczna obszarów zmarginalizowanych*. Co ważne, w niektórych projektach z działania 8.5 gminy mogły uzyskać dodatkowe wsparcie z budżetu państwa (10% wartości projektu).

Działanie 8.5 było zaprogramowane zgodnie z „Wytocznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020” (dalej: „Wytocznymi”) wydanymi przez Ministra Infrastruktury i Rozwoju w 2015 r., zaktualizowanymi 2 sierpnia 2016 r. przez Ministra Rozwoju.

Wytyczne oraz ustawa o rewitalizacji to dwie główne regulacje dotyczące wprowadzonego w 2015 roku systemu rewitalizacji (zwanego potocznie także „rewitalizacją 2.0”).

O wsparcie w ramach działania 8.5 mogli się ubiegać wnioskodawcy z szerokiej palety podmiotów uprawnionych: *Jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki, porozumienia i stowarzyszenia, Jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, Organizacje pozarządowe, Podmioty działające w oparciu o ustawę o partnerstwie publiczno-prywatnym, Spółki prawa handlowego, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki, Kościoły i inne związki wyznaniowe, Jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych, Podmioty ekonomii społecznej, Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, Towarzystwa budownictwa społecznego*. Jednak największym (i praktycznie jedynym) beneficjentem wsparcia były JST i ich jednostki organizacyjne. Sytuacja ta jest z jednej strony naturalna, bowiem to gminy opracowywały programy rewitalizacji i (podobnie jak w całym kraju) własne przedsięwzięcia rewitalizacyjne wskazywały w nich jako najważniejsze i podstawowe. Z drugiej strony, jak wynika z badań JST i ngos w regionie (opisanych w dalszej części opracowania), świadomość istoty rewitalizacji, znajomość jej zasad i procedur dopiero w regionie rosła (praktycznie od zera) i tym należy tłumaczyć nikłą liczbę zgłaszanych do wsparcia w ramach konkursów działania 8.5 projektów organizacji pozarządowych, spółdzielni mieszkaniowych i in., np. w naborze w marcu 2018 r. wśród 15 złożonych do konkursu projektów podlegających ocenie formalno-merytorycznej był tylko jeden projekt wspólnoty mieszkaniowej i jeden projekt związku wyznaniowego, nie złożono ani jednego projektu organizacji pozarządowych; pozostałe to projekty JST i ich jednostek podległych.; w naborze w 2019 r. na 21 wniosków tylko jedno był złożony przez ngo, reszta przez JST.

W ramach zatwierdzonego danego programu rewitalizacji dofinansowanie całkowite (środki pochodzące z EFRR oraz Budżetu Państwa), łącznie na wszystkie realizowane w ramach Działania 8.5 projekty nie mogło przekroczyć 10 mln zł.

Wnioski dla RPR: Należy kontynuować wsparcie kompleksowej rewitalizacji w regionie w ramach RPO i przeznaczyć na nie możliwie wysokie środki. Należy mieć na uwadze, że rewitalizacja jako proces rozwoju lokalnego, oparty na „strategii”, jaką jest program rewitalizacji oraz wymuszający partycypację społeczną, jest idealnym, gotowym i sprawdzonym wehikułem osiągnięcia celu 5 nowej polityki spójności (CP5) „*Europa bliżej obywateli przez wspieranie oddolnych strategii rozwoju*”. Aby gminy mogły przygotować rzetelne i trafne programy rewitalizacji, oraz przedsięwzięcia (projekty) rewitalizacyjne, powinny mieć możliwość korzystania z ciągłego doradztwa ze strony Urzędu Marszałkowskiego (Zespołu ds. rewitalizacji). Takie doradztwo może się przyczynić do skokowego wzrostu efektywności wsparcia FE w regionie.

Należy wypracować metody angażowania podmiotów innych niż JST i ich jednostki w aplikowanie o wsparcie na projekty rewitalizacyjne.

Kryteria wyboru projektów

Kryteria wyboru projektów w ramach działania 8.5 RPOWP, podzielono na: Kryteria formalne obligatoryjne i merytoryczne dopuszczające ogólne oraz Kryteria merytoryczne dopuszczające szczególne i szczegółowe różnicujące.

Ustanowiono trzy kryteria merytoryczne dopuszczające szczególne:

1. Zgodność projektu z programem rewitalizacji,
2. Kompleksowy charakter projektu,
3. Powiązanie z przedsięwzięciami realizowanymi ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Kryteria te oceniane były zerojedynkowo (TAK/NIE), niespełnienie któregoś z nich eliminowało projekt.

Pierwsze kryterium – „Zgodność projektu z programem rewitalizacji” miało ewidentnie na celu dążenie do tego, aby dany wniosek dotyczył projektu, który spełnia cechy przedsięwzięcia rewitalizacyjnego wg Wytucznych Ministra Rozwoju, tzn. czy projekt wynika z obowiązującego (na dzień składania wniosku o dofinansowanie) dla danej gminy programu rewitalizacji, znajdującego się w prowadzonym przez IZ RPOWP 2014-2020 wykazie programów rewitalizacji. Należy to pozytywnie ocenić, bowiem było to zgodne z istotą Wytucznych, które miały na celu m.in. dążenie do koncentracji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarach rewitalizacji.

Drugie kryterium merytoryczne i szczegółowe różnicujące, jakim był „Kompleksowy charakter projektu”, dotyczyło badania, czy projekt EFRR miał charakter głównie społeczny. Należy także ocenić je bardzo pozytywnie, bowiem wskazywało wnioskodawcom, że celem wsparcia ma być osiąganie spójności społecznej poprzez działania inwestycyjne, nie zaś inwestycje same w sobie.

Ponieważ działanie 8.5 RPOWP finansowane było z EFRR, zakres interwencji był typowy dla zakresu EFRR i dotyczył inwestycji, a wsparcie dotyczyć mogło przedsięwzięć rewitalizacyjnych (czyli wynikających z zatwierdzonych uchwałą Zarządu Województwa Podlaskiego Lokalnych/Gminnych Programów Rewitalizacji), takich jak:

- przebudowa i adaptacja zdegradowanych obiektów, terenów i przestrzeni funkcjonalnie związanych z obiektem w tkance urbanistycznej miast w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji np. gospodarczych, społecznych, mieszkaniowych, edukacyjnych, kulturalnych,
- tworzenie systemów poprawy bezpieczeństwa publicznego miast,
- zagospodarowanie/uporządkowanie zdegradowanych przestrzeni w tkance urbanistycznej miast wraz z przyległym otoczeniem.

Tymczasem rewitalizacja, zgodnie z ustawą to proces bardzo złożony¹, obejmujący kwestie społeczne, przestrzenne i gospodarcze, dlatego na szczególną uwagę zasługuje trzecie kryterium merytoryczne i szczegółowe różnicujące: „Powiązanie z przedsięwzięciami realizowanymi ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego”. Kryterium to miało na celu dążenie do zapewnienia komplementarności źródeł finansowania (o której mówią Wytuczne). Wg treści tego kryterium oceniano: „(...) czy w odniesieniu do projektu (planowanego do wsparcia z EFRR) wykazana została komplementarność z projektem/-ami wdrożonymi lub

¹ Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji- art. 2 ust. 1 ustawy z dnia z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

wdrażanymi współfinansowanym/-ymi z EFS w perspektywie finansowej 2014-2020 (w szczególności w ramach Osi priorytetowych II, III, VII i IX RPOWP 2014-2020)”. Weryfikowano, czy wnioskodawca przedstawił oświadczenie operatora programu rewitalizacji, tj. gminy/miasta, iż wnioski o dofinansowanie w ramach EFS zostały zrealizowane lub są w trakcie realizacji lub zostały bądź zostaną złożone przez niego lub inne podmioty. Kryterium to należy ocenić pozytywnie, ponieważ odzwierciedla dążenie do osiągania komplementarności i jest zgodne z Wytycznymi. Jednocześnie należy stwierdzić, że wypełnienie tego kryterium mogło nastąpić przez wykazanie przez wnioskodawcę (była to najczęściej gmina lub jednostka podległa) jakichkolwiek projektów finansowych z EFS na terenie gminy. Zatem można postawić tezę, że to kryterium miało raczej walor informacyjny i zachęcający do poszukiwania komplementarności między EFRR a EFS, jednak jego weryfikacja była praktycznie formalna. Jak wynikało z wywiadów z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego, nie było mechanizmu wpływania na wnioskodawców w kierunku poszukiwania ścisłej komplementarności (np. poprzez tych samych odbiorców projektów, miejsce realizacji, cel itp.).

Wnioski dla RPR: W ramach programu operacyjnego na lata 2021-2027 należy w sferze rewitalizacji wypracować metodę/procedurę oceny komplementarności między projektami EFRR i EFS, tak aby była bardziej zaawansowana niż w okresie 2014-2020. Zaleca się zastosowanie dialogu z gminami i innymi wnioskodawcami, w ramach którego IZ/Zespół ds. rewitalizacji doradzałoby wnioskodawcom, w jaki sposób optymalnie projektować przedsięwzięcia EFRR i EFS, tak aby cechowały się realną, wysoką komplementarnością. Dobrym przykładem może być procedura zastosowana w województwie pomorskim (opisana w dalszej części opracowania). Ponadto, należy szkolić gminy i innych potencjalnych wnioskodawców w zakresie technik i metod osiągania komplementarności źródeł wsparcia w rewitalizacji, nie tylko między EFRR a EFS, ale również między funduszami europejskimi a środkami własnymi, środkami społecznymi (ngos), środkami prywatnymi. Bardzo dużo przykładów i dobrych praktyk znajduje się w Krajowym Centrum Wiedzy o Rewitalizacji i innych źródłach; należy promować i przybliżać tę wiedzę w województwie podlaskim oraz promować (a także nagradzać) najlepsze rozwiązania zastosowane w regionie.

Należy także dążyć, aby dla kompletności wdrażania programów rewitalizacji, projekty rewitalizacyjne mogły liczyć nie tylko na wsparcie w ramach CP5, ale także na wsparcie (dodatkowymi, znaczącymi kryteriami premiującymi projekty rewitalizacyjne) w ramach pozostałych CP, zwłaszcza CP4 (*Europa o silniejszym wymiarze społecznym wdrażająca europejski filar praw socjalnych i inwestująca w wysokiej jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej*), CP2 (*Bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa wdrażająca porozumienie paryskie i inwestująca w transformację sektora energetycznego, w odnawialne źródła energii oraz w walkę ze zmianami klimatu*); oraz CP1 (*Bardziej inteligentna Europa przez innowację, cyfryzację, transformację gospodarczą oraz wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw*). Da to szansę na pełne osiągnięcie celów rewitalizacji w tych gminach regionu, które poważnie i konsekwentnie prowadzić będą ten proces.

Ustanowiono także kryteria merytoryczne szczegółowe (kryteria różnicujące). Kryteria merytoryczne szczegółowe (kryteria różnicujące) to 7 kryteriów, w których wnioskodawca mógł otrzymać łącznie maksymalnie 100 punktów.

Kryteria te to:

1. Znaczenie projektu dla wdrażania programu rewitalizacji,
2. Intensywność oddziaływania projektu na obszar rewitalizowany,

3. Wpływ projektu na lokowanie działalności gospodarczej na rewitalizowanym obszarze,
4. Wpływ projektu na realizację wskaźników RPOWP 2014-2020,
5. Poprawa jakości przestrzeni publicznej,
6. Wkład własny,
7. Gotowość projektu do realizacji.

Kryterium „Znaczenie projektu dla wdrażania programu rewitalizacji”, za które można było uzyskać najwyższą liczbę punktów (20) premiowało przedsięwzięcia podstawowe w programach rewitalizacji, słusznie zakładając, że powinno się premiować przedsięwzięcia najbardziej istotne dla realizacji programu rewitalizacji. W kryterium tym równocześnie nie punktuje się (tzn. punktuje się zerem) projekty wskazane w programie rewitalizacji jako uzupełniające.

Kryterium „Intensywność oddziaływania projektu na obszar rewitalizowany” przyznawało maksymalną liczbę 15 punktów tym projektom, których zakres rzeczowy jest kompleksowy i obejmuje wszystkie sfery w ramach działań rewitalizacyjnych. Należy ocenić to kryterium bardzo pozytywnie, bowiem ono także promuje zintegrowane podejście i poszukiwanie różnych aspektów rewitalizacji. Należy jednak zwrócić uwagę, że kryterium to premiuje przedsięwzięcia wieloaspektowe, złożone, a przez to kosztowne, co premiuje gminy jako wnioskodawców, zmniejszając szanse tych wnioskodawców, których projekty są dobre i efektywne, ale jednotematyczne.

Kryterium „Wpływ projektu na lokowanie działalności gospodarczej na rewitalizowanym obszarze” premiuje projekty zakładające pobudzenie gospodarcze obszaru rewitalizacji, liczone jako odpowiednią liczbę przedsiębiorstw ulokowanych na zrewitalizowanych obszarach (max. 9 pkt za 3 i więcej przedsiębiorstw). Kryterium to także należy ocenić pozytywnie, bowiem Wymiar gospodarczy rewitalizacji jest w Polsce najtrudniejszym jej aspektem.

Kryterium „Poprawa jakości przestrzeni publicznej” wynika z treści umowy partnerstwa 2014-2020 dotyczących zasad horyzontalnych. W ramach tego kryterium można było uzyskać 10 punktów za ponowne wykorzystanie terenu oraz wypełnienie już istniejącej zabudowy, eliminując tym samym ekspansję na obszary niezabudowane, co jest zgodne z treściami wszystkich dokumentów krajowych w zakresie planowania przestrzennego. Dąży się w tym to ładu przestrzennego i odpowiedzialnego gospodarowania zasobami ziemi. W ramach tego kryterium można było również uzyskać 5 punktów, jeśli projekt zakładał koncepcję architektoniczną wyłanianą w drodze konkursu architektonicznego, architektoniczno-urbanistycznego lub urbanistycznego; a także 3 punkty, jeśli wybór koncepcji architektonicznej miał być dokonany z wykorzystaniem szerokiej partycypacji społecznej. Należy bardzo pozytywnie ocenić zastosowanie tych kryteriów. Niestety, w żadnym z wnioskowanych projektów nie zastosowano konkursów architektonicznych itd., zatem żaden z wnioskodawców nie otrzymał ww. wskazanych punktów.

Kryterium „Wkład własny” polegało na punktowaniu (1 punkt za 1 p. p. podwyższenia wkładu własnego Beneficjenta w odniesieniu do minimalnego wymaganego wkładu określonego w ogłoszeniu o konkursie; do max. 15 punktów). Pozytywną stroną tego kryterium jest dążenie do zwiększenia dodatkowo środków działania 8.5 RPOWP. Równocześnie kryterium to mogło dyskryminować wnioskodawców o słabej kondycji finansowej.

Pozostałe kryteria (Wpływ projektu na realizację wskaźników RPOWP 2014-2020, Gotowość projektu do realizacji) były kryteriami służącymi głównie osiągnięciu celów RPO i sprawnemu jego wdrożeniu.

Wnioski dla RPR: Kryteria wyboru projektów w ramach działania 8.5 RPOWP zasadniczo należy ocenić pozytywnie. Przyczyniły się bowiem do zbudowania, prawie od podstaw, wiedzy o charakterystyce projektów rewitalizacyjnych.

Na szczególną uwagę zasługuje dążenie do promowania narzędzi urbanistycznych, takich jak konkursy architektoniczne i urbanistyczne. Należy, w świetle ich niskiej popularności w regionie, bardziej promować ich stosowanie w przyszłych kryteriach wyboru. Warto dodatkowo przeprowadzić w regionie pilotaż zastosowania takich konkursów lub ich uproszczonych wersji.

Jednocześnie wydaje się zasadne w przyszłości punktowanie dodatnie uzupełniających (tzn. wyżej niż zero, ale nadal znacząco niżej niż projekty podstawowe) a zróżnicowanie ich punktowania warto uzależnić od tego, czy dotyczą one kwestii szczególnej dla celów RPR, np. wymiaru gospodarczego czy klimatycznego.

Należy rozważyć rezygnację z kryterium premiującego wkład własny beneficjentów w odniesieniu do JST. Być może warto obniżyć globalnie próg dofinansowania, ale pozostawienie dotychczasowego rozwiązania premiującego zasobniejsze gminy spowodować może pozbawienie szansy na otrzymanie wsparcia przez mniejsze, mniej zasobne JST. Byłoby to ze szkodą dla spójności regionu i poniekąd byłoby realizacją tzw. efektu św. Mateusza (*„Każdemu bowiem, kto ma, będzie dodane, tak że nadmiar mieć będzie. Temu zaś, kto nie ma, zabiorą nawet to, co ma”* - Mt 25,29).

Ponadto, należy rozważyć kryteria (lub specjalne oddzielne działanie) dedykowane podmiotom innym niż JST i ich jednostki organizacyjne. Pomoże to „nie gubić” w konkursach ciekawych, choć relatywnie niedużych projektów rewitalizacyjnych organizacji społecznych, przedsiębiorstw i innych podmiotów.

Projekty rewitalizacyjne w województwie podlaskim

System informatyczny nie daje możliwości całościowego monitorowania procesów rewitalizacji w województwie², jednak dzięki samodzielnemu monitorowaniu dokumentów (m.in. programów rewitalizacji) oraz cyklicznym ankietowaniu, Zespół ds. rewitalizacji prowadzi samodzielne monitorowanie rewitalizacji w regionie. Zestawienia prowadzone przez Zespół umożliwiają identyfikację każdego z 314 projektów podstawowych zawartych w programach rewitalizacji w gminach województwa. Dla każdego z ww. projektów podstawowych Zespół monitoruje status wdrożenia, okres jego realizacji, koszty realizacji oraz źródła finansowania. Zestawienia zawierają także szereg dodatkowych informacji, np. dotyczących modelu zarządzania rewitalizacją w gminie.

Na podstawie zestawienia przekazanego przez Zespół ds. rewitalizacji, można wysnuć następujące obserwacje:

² Więcej na ten temat w rozdziale dotyczącym monitorowania.

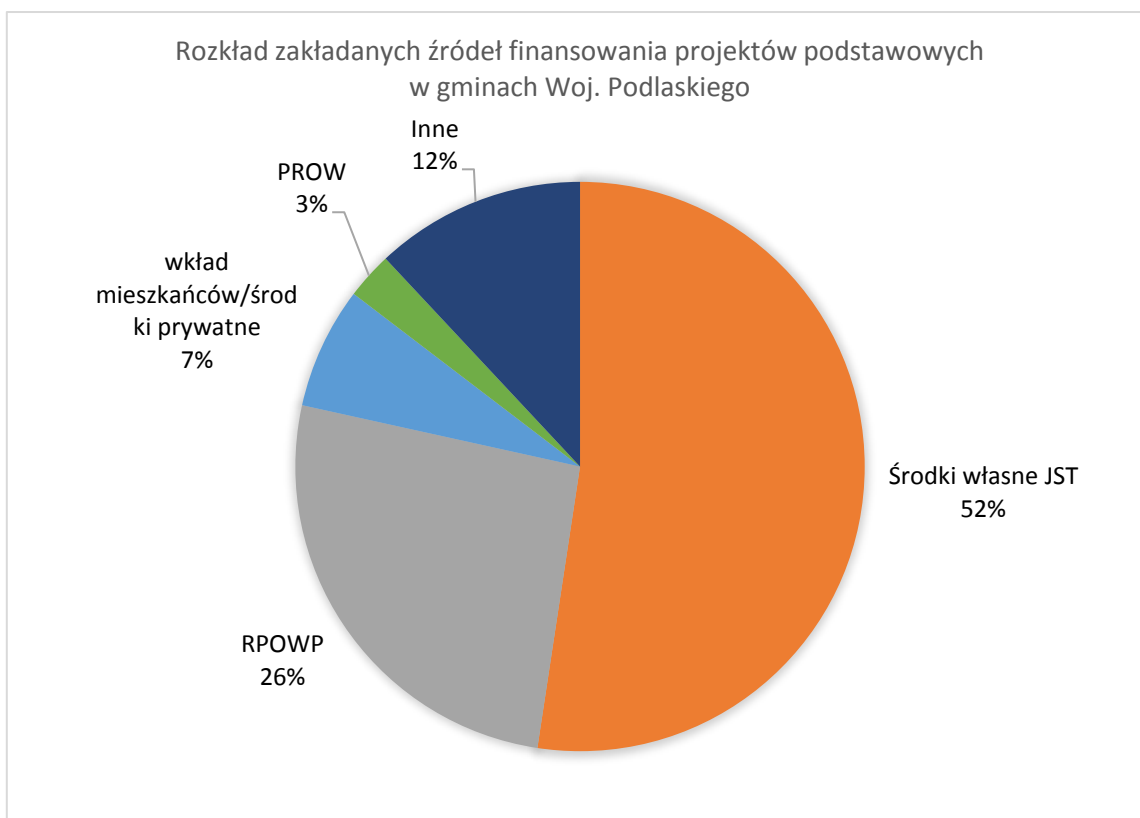
1. Podstawowe projekty rewitalizacyjne w programach rewitalizacji w województwie tworzą (w poszczególnych gminach, jak i globalnie) bardzo ciekawy zestaw najróżniejszych przedsięwzięć. Są to często działania dotyczące poprawy jakości lub dostosowania przestrzeni publicznych, zmiany funkcji obiektów na cele społeczne, dostosowanie infrastruktury, termomodernizacja (czyli dość typowe „twarde” projekty rewitalizacyjne), ale równocześnie jest dużo projektów, które wskazują, że programy rewitalizacji zostały opracowane i „wydiskutowane” z Urzędem Marszałkowskim w duchu nowego podejścia do rewitalizacji, łączącego aspekty społeczne, przestrzenne, środowiskowe itd. Wśród projektów spośród różnych sfer najmniej projektów dotyczy lokalnej ekonomii i ożywienia gospodarczego (należy pamiętać jednak, że lata 2016-2019 to okres bardzo niskiego bezrobocia, „rynku pracownika” itd.).

Koloryt projektów odzwierciedlają przykładowe projekty podstawowe z różnych programów w regionie:

- *Adaptacja obiektu byłej zlewni mleka do funkcji Klubu Integracji Społecznej,*
 - *Przebudowa budynku OSP i adaptacja na świetlicę wiejską,*
 - *Aktywizacja osób starszych (utworzenie i wyposażenie Klubu Senior +),*
 - *Program dodatkowych usług opiekuńczych dla seniorów,*
 - *Podniesienie kompetencji kluczowych uczniów SP,*
 - *Dostosowanie budynku Urzędu Miejskiego do potrzeb dla osób niepełnosprawnych,*
 - *Rozbudowa oferty kulturalno-edukacyjnej na obszarze rewitalizowanym,*
 - *Aktywizacja społeczności lokalnych poprzez modernizację świetlic wiejskich,*
 - *Bogaci w kulturę i ludzi,*
 - *Aktywizacja społeczna i zawodowa osób bezrobotnych,*
 - *Zajęcia pozalekcyjne dla dzieci w Szkole Podstawowej,*
 - *Autorytety (spotkania z osobami, które osiągnęły sukces),*
 - *Mieszkania chronione,*
 - *Ku lepszej przyszłości – rewitalizacja osiedla,*
 - *Przyjazne przestrzenie publiczne,*
 - *Ekonomia społeczna w rewitalizacji,*
 - *Kawiarnia społeczna,*
 - *Mniej śmieci na „Koszarach”,*
 - *Artystyczne podwórko,*
 - *Rozwój oferty kulturalnej i edukacyjnej Muzeum.*
2. Wśród 314 monitorowanych projektów podstawowych, gminy wskazały aż 120 projektów (czyli ponad 1/3) jako zrealizowane. To dość duży odsetek, zważywszy na ograniczone środki RPO i niezbyt mocną kondycję finansową JST, zwłaszcza mniejszych.
 3. Poniesione koszty realizacji projektów podstawowych to łącznie ok. 263 mln zł. Przy czym mediana wartości projektu to 144,5 tys. zł, natomiast średnia to 966,6 tys. zł.
 4. Dominującym źródłem finansowania projektów są środki własne JST (aż 197 projektów), drugim RPO (98 projektów, w tym 30 projektów otrzymało wsparcie z budżetu państwa (jako dodatkowe finansowanie projektów w ramach RPO). Jedynie 26 projektów zakłada finansowanie ze środków mieszkańców lub środków prywatnych. Ponadto, pojedyncze projekty zakładają finansowanie z szerokiej palety źródeł, takich jak: POiŚ, PROW, środki powiatu, FOŚiGW, PUP, Podlaskie Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych, budżet województwa podlaskiego, Program Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2014-2020, Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, Narodowe Centrum

Kultury/MKiDN, Ministerstwo Sprawiedliwości, MSiT, MRPiPS, fundusz sołecki, środki wojewody.

Rozkład zakładanych źródeł finansowania projektów podstawowych obrazuje wykres.

Opracowanie własne na podstawie danych Zespołu ds. rewitalizacji

Ponadto, na podstawie wyników naborów projektów w ramach działania 8.5 RPOWP można wysnuć następujące wnioski:

1. W dwóch naborach (w 2018 i 2019 roku) złożono odpowiednio 15 i 21 wniosków; z czego przytłaczająca większość to wnioski JST lub jednostek podległych (łącznie złożono tylko 1 projekt wspólnoty mieszkaniowej, 1 projekt związku wyznaniowego i 1 projekt ngo).
2. Spośród złożonych łącznie 36 wniosków, dofinansowanie otrzymało 27. Wsparcie otrzymały tylko gminy i ich jednostki podległe (ośrodki kultury itp.), co jest głównie funkcją założonych kryteriów wyboru.
3. Większość projektów dotyczyła rewaloryzacji przestrzeni publicznych lub rekreacyjnych czy też parków oraz remontów obiektów kulturalnych. Wynikało to z charakteru funduszu (EFRR), ale z pewnością także z potrzeb lokalnych społeczności i/lub ambicji władarzy. Niektóre projekty były bardzo interesujące, zwłaszcza te, które były na podium punktacji w konkursach (*Rewitalizacja Bielskiego Domu Kultury i Kina „Znicz” na cele kulturalne, edukacyjne, społeczne; „Hajnówka OdNowa” - rewitalizacja strefy urbanistycznej "Chemiczna" na terenie Miasta Hajnówka; Rewitalizacja starej łaźni oraz bulwarów nad rzeką Czarna Hańcza w Suwałkach; Rewitalizacja centrum miasta Wysokie Mazowieckie;*

Przebudowa i rozbudowa budynku MDK w Augustowie; Rewitalizacja zdegradowanej części miasta Siemiatycze: amfiteatru i targowiska miejskiego oraz poprawa bezpieczeństwa publicznego miasta poprzez utworzenie sieci monitoringu).

4. Na wsparcie 27 projektów w ramach działania 8.5 RPOWP przeznaczono ok. 103 mln zł. To duża kwota, jednak w świetle potrzeb oraz zakresów programów rewitalizacji w regionie, popyt na środki finansowania rewitalizacji jest znacznie większy.
5. Wsparcie w ramach działania 8.5 w całości trafiło do miast.
6. Wsparto tylko 27 projektów w ramach działania 8.5, podczas gdy łącznie we wszystkich programach rewitalizacji projektów podstawowych jest ponad 300. A zatem wsparcie otrzymał mniej niż co dziesiąty projekt.

Należy dodać na podstawie wywiadów badawczych, że obecnie ani Urząd Marszałkowski, ani żadna z gmin nie twierdzi, że rewitalizacja jest niepotrzebna. Przeciwnie – w ciągu prac badawczych (a także np. na Regionalnym Forum Terytorialnym) przedstawiciele gmin różnej wielkości wyrażali zainteresowanie tematem rewitalizacji, wyrażając przy tym oczywiście oczekiwanie na jak największe środki na finansowanie projektów rewitalizacyjnych w nowym programie regionalnym.

Ponadto, w wywiadach z gminami, przedstawiciele małych gmin, zwłaszcza wiejskich, akcentowali, że bez środków zewnętrznych wdrażanie ambitnej, wieloaspektowej rewitalizacji będzie bardzo trudne lub wręcz niemożliwe, zważywszy kondycję finansową tych samorządów.

Wnioski dla RPR: Fundusze RPOWP w działaniu 8.5 zostały spożytkowane bardzo szybko, co świadczy o wysokim popycie na projekty rewitalizacyjne. Należy w przyszłym programie regionalnym przeznaczyć możliwie duże środki na projekty rewitalizacyjne. Ponadto należy zadbać o to, aby wsparcie otrzymało jak najwięcej projektów (nawet kosztem wielkości dofinansowania).

Znaczna część projektów rewitalizacyjnych w regionie została zrealizowana, część jest jeszcze w realizacji.

Projekty wsparte w ramach RPOWP, mimo dość dużej sumarycznej kwoty wsparcia (ok. 103 mln zł) to niewielki odsetek wszystkich projektów rewitalizacyjnych w regionie. Zatem popyt na środki zewnętrzne znacząco przeznacza ich podaż.

Kondycja finansowa zwłaszcza małych samorządów może uniemożliwić im prowadzenie kompleksowej rewitalizacji. Należy rozważyć osobne konkursy na wsparcie projektów rewitalizacyjnych, z rozdzieleniem na wsparcie np. miast do pewnej wielkości i pozostałych miast i gmin.

Warto w ramach np. wizyt studyjnych czy jednostkowych ewaluacji, zbadać wyniki projektów rewitalizacyjnych wspartych zwłaszcza w ramach RPO, z uwzględnieniem nie tylko efektów bezpośrednich, ale także efektów pośrednich i oddziaływania ich w dłuższym czasie.

Wsparcie rewitalizacji poza działaniem 8.5 RPOWP

Ponadto, RPOWP zawierało także działanie 8.6 pn. „Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego”, w ramach PI 9d (Inwestycje dokonywane w kontekście strategii na rzecz rozwoju lokalnego

kierowanego przez społeczność). Celem działania 8.6 było niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia poprzez realizację Lokalnych Strategii Działania (LGD). W tym zakresie województwo podlaskie, razem z województwem kujawsko-pomorskim wyróżniły się na tle pozostałych regionów, ponieważ postanowiły realizować działania rewitalizacyjne w ramach instrumentu rozwój kierowany przez lokalną społeczność (RLKS). Wyróżnikiem i istotą RLKS jest oddolne podejście i działanie, oparte na mobilizacji lokalnych społeczności, dla rozwijania kapitału społecznego. W ramach działania 8.6 jednym z typów projektów była tzw. „Rewitalizacja małej skali”, wspierająca m.in. projekty mające na celu uporządkowanie i zagospodarowania przestrzeni publicznej; projekty służące poprawie bezpieczeństwa publicznego; przebudowa i adaptacja zdegradowanych obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji: kulturalnych, społecznych, edukacyjnych; projekty mające na celu ulepszenie estetyki oraz nadanie walorów funkcjonalnych przestrzeni; projekty służące udostępnieniu terenów dla mieszkańców. W ramach „Rewitalizacji małej skali” wspierane były relatywnie małe przedsięwzięcia wynikające nie tyle z programów rewitalizacji, ile z lokalnych strategii rozwoju (LSR) opracowanych na poziomie ponadlokalnym przez Lokalne Grupy Działania. Przedsięwzięcia te były realizowane nawet w tak małych miejscowościach (sołectwach), które wcześniej nie mogły skutecznie konkurować o wsparcie na rozwój lokalny. Przedsięwzięcia w ramach „Rewitalizacji małej skali” cieszyły się bardzo dużą popularnością. Jak wynika z wywiadów z gminami i interesariuszami, wsparcie z RPOWP oceniane było jako bardzo potrzebne. Ponadto, w środowisku podlaskich LGD, można spotkać się z opinią, że „Rewitalizacja małej skali” było najciekawszym działaniem realizowanym w całym okresie 2014-2021.

Tylko niektóre z projektów wspartych w ramach 8.6 znajdowały się w programach rewitalizacji. Demarkacja pomiędzy większymi JST a mniejszymi polegała w tym działaniu na tym, że w miastach powiatowych górny limit wsparcia określony został na kwocie 1 mln kosztów całkowitych; ponadto projekty w tych miastach musiały być projektami rewitalizacyjnymi wg definicji w Wytycznych Ministra Rozwoju (tzn. wynikać z programu rewitalizacji znajdującego się w Wykazie oraz być co do zasady realizowane na obszarze rewitalizacji). Pozostałe projekty w ramach „Rewitalizacji małej skali” nie musiały spełniać tego kryterium. A zatem, mimo że przedsięwzięcia wspierane w ramach działania 8.6 RPOWP były działaniami o niewielkiej skali finansowej a dużym wpływem na animację i integrację lokalnych społeczności, nie spełniały w znacznej części wymogów regulacyjnych do nazywania ich rewitalizacją.

Wnioski dla RPR: Należy kontynuować wsparcie animacyjne oraz wsparcie rozwoju lokalnego dla społeczności obszarów wiejskich regionu jako kontynuację „Rewitalizacji małej skali”, przy czym wymogi w zakresie wsparcia przyszłej „Rewitalizacji małej skali” powinny akcentować partycypację, współdecydowanie i społeczny wymiar wsparcia, a jednocześnie nie powinny zawierać wymogu koncentracji, typowego dla rewitalizacji i zapisanego w ustawie o rewitalizacji oraz Wytycznych. Z tego powodu także nie powinno się przyszłej „Rewitalizacji małej skali” nazywać rewitalizacją, tak aby nie wprowadzać chaosu pojęciowego i zachować zgodność z definicją zawartą w ustawie o rewitalizacji. Należy także dodatkowo rozważyć systemowe, „parasolowe” wsparcie np. w ramach ogólnowojejewódzkiego projektu z EFS (w ramach innowacji społecznych, włączenia społecznego, zwalczania ubóstwa itd.), w ramach którego lokalne społeczności, zwłaszcza w najmniejszych i najbardziej oddalonych miejscowościach województwa, mogłyby otrzymać wsparcie analogiczne do „Rewitalizacji małej skali”, ale ze zredukowanymi do minimum obowiązkami formalnymi. Przykładem takiego projektu jest projekt realizowany w województwie zachodniopomorskim, opisany w dalszej części opracowania.

Dodatkowo, działanie 9.1 „Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego” (priorytet inwestycyjny 9vi - strategii rozwoju lokalnego kierowane przez społeczność) także przewidywało „Działania na rzecz rewitalizacji społecznej i wzmocnienia kapitału społecznego” które mogły realizować Lokalne Grupy Działania i inne podmioty z obszaru LSR. W ramach RLKS rewitalizacja cieszyła się dużym zainteresowaniem i uznaniem. Ewaluacja RLKS wskazała na pozytywne efekty projektów, wskazując m.in., że *rewitalizacja przestrzeni na terenie danej miejscowości przyczynia się do poprawy jakości życia lokalnej społeczności na tym obszarze*³.

Jednak, mimo że w działaniu 9.1. mowa była o rewitalizacji, nie dotyczyło ono wspierania projektów rewitalizacyjnych w rozumieniu Wytycznych, i rewitalizacji w rozumieniu Wytycznych i ustawy o rewitalizacji, lecz projektów ponadlokalnych, dotyczących obszaru LGD lub jej fragmentu. Powodem stosowanie hasła „rewitalizacja” było to, że projekt RPOWP i nazwa tego działania powstały wcześniej, niż wydane zostały Wytyczne i uchwalona została ustawa o rewitalizacji.

Wnioski dla RPR: W przyszłych instrumentach rozwoju lokalnego należy dbać o właściwe stosowanie pojęcia rewitalizacji, zgodnego z definicją ustawową.

Poza RPO, który jest głównym instrumentem finansowania projektów mających na celu osiągnięcie celów Strategii Rozwoju Województwa, w województwie podlaskim funkcjonują także inne instrumenty finansowe. Przykładem instrumentu mającego powiązanie tematyczne z rewitalizacją jest „Program odnowy wsi województwa podlaskiego” finansowany ze środków własnych województwa.

Pierwsza edycja odbyła się w 2018 roku i miała na celu sfinansowanie przedsięwzięć w gminach wiejskich lub miejsko – wiejskich, ukierunkowanych na:

- Dostęp do nowoczesnej infrastruktury, która wpłynie pozytywnie na gminy typowo rolnicze, jak i turystyczne, przy jednoczesnym otwarciu na lokalną przedsiębiorczość;
- Rozwój inicjatyw lokalnych, których celem będzie rozwój kapitału społecznego oraz kształtowanie więzi lokalnych;
- Pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej i obywatelskiej mieszkańców.

Dofinansowanie dotyczyło takich zadań jak m.in.: *remont i wyposażenie obiektów oraz miejsc publicznych pełniących funkcje edukacyjne, rekreacyjne, sportowe, turystyczne, społeczno-kulturalne oraz inne, służące użyteczności publicznej, w tym świetlic i domów kultury, placów zabaw, sal zabaw, miejsc wypoczynku i spotkań integracyjnych, etc.; remont i wyposażenie gminnych bibliotek publicznych (punktów bibliotecznych) zlokalizowanych na terenach wiejskich wraz z zakupem książek i wyposażenia (np. regały, stoliki, lampki) oraz sprzętu komputerowego z oprogramowaniem; zakupy i inwestycje poprawiające bezpieczeństwo i*

³ Ocena systemu wdrażania i wstępny pomiar rezultatów instrumentu RLKS w województwie podlaskim, Evalu, 2019.

komfort życia mieszkańców terenów wiejskich (spowalniacze drogowe/progi zwalniające, poprawa widoczności miejsc narażonych na ryzyko wypadku - przejścia dla pieszych, przystanki autobusowe, chodniki).

W kolejnych edycjach programu zakres wsparcia ewaluował (np. w 2021 roku wskazuje się m.in. na: zakup strojów ludowych, regionalnych czy historycznych; zakup wyposażenia obiektów użyteczności publicznej pełniących funkcje edukacyjne, rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne; remontu, modernizacja i wyposażenie ww. obiektów oraz miejsc publicznych; zakup narzędzi służących wytwarzaniu rękodzieła ludowego itd.), jednak każda edycja to szansa dla społeczności wiejskich, sołectw, sąsiedztw i aktywnych grup mieszkańców na poprawę jakości życia, animację i integrację, włączenie społeczne, budowanie i pielęgnowanie tożsamości lokalnej i regionalnej, dostosowanie obiektów służących działaniom aktywizującym, rekreacji itd.

Dotychczas odbyły się cztery edycje tego programu. Corocznie z budżetu województwa przeznaczane jest kilkaset tys. zł na Program odnowy wsi. Budżet konkursu w 2021 roku, trwającego w czasie przygotowania diagnozy, to 600 tys. zł. Główny cel „Programu odnowa wsi województwa podlaskiego – Kreatywna wieś” w 2021 roku to *zintegrowanie społeczności wiejskiej, wykształcenie nowej koncepcji innowacyjnej wsi, aktywizacja społeczności lokalnych oraz upowszechnienie i promocja koncepcji Smart Villages w przestrzeni wiejskiej* (Smart Village to nowa koncepcja kształtowania polityki UE, która ma bardzo istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich, zarówno ze względu na nowe możliwości tworzenia miejsc pracy, jak i z punktu widzenia jakości życia na wsi).

„Program odnowy wsi województwa podlaskiego” ma ewidentnie dużo wspólnych elementów z procesem rewitalizacji: wsparcie społeczności lokalnych, oddolność, poszukiwanie synergii działań, akcent na kwestie społeczne. Równocześnie różni się od procesów rewitalizacji tym, że nie jest oparty na programie, rewitalizacji, nie opiera się na koncentracji wsparcia na jednym obszarze w danej gminie, ma bardzo proste procedury.

Wnioski dla RPR: W pracach nad RPR należy rozważyć metody wykorzystania dokonań i doświadczeń z „Programu odnowy wsi województwa podlaskiego” do budowania projektów rewitalizacyjnych i programów w rewitalizacji w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich.

Ponadto, ze względu na fakt, że „Program odnowy wsi województwa podlaskiego” ma wspólne cechy z rewitalizacją, a także z RLKS i innymi instrumentami wspierania rozwoju lokalnych społeczności, sugeruje się zorganizowaną koordynację instrumentów wsparcia obszarów wiejskich w województwie oraz jednolite informowanie potencjalnych beneficjentów o różnych źródłach wsparcia w jednym miejscu (strona Urzędu Marszałkowskiego dedykowaną obszarom wiejskim lub rozwojowi terytorialnemu).

Reasumując analizę wsparcia przez województwo podlaskie procesów rewitalizacji i odnowy wsi w regionie należy stwierdzić, że chociaż województwo było w okresie 2007-2013 jedynym spośród polskich regionów, który nie miało działań RPO dotyczących rewitalizacji, w okresie 2014-2020 zaplanowano bardzo szerokie wsparcie mające na celu rewitalizację. Starano się dopasować nurty wdrażania do charakterystyk społeczności (miejskich, wiejskich). Mimo braku doświadczeń rewitalizacyjnych w większości gmin, w wielu z nich nastąpił bardzo duży wzrost zainteresowania tym narzędziem. W wielu z nich, przy okazji opracowania programów rewitalizacji, po raz pierwszy tak szczegółowo zbadano zróżnicowania wewnątrzgminne oraz dokładnie zbadano wszystkie aspekty degradacji. W znacznej liczbie gmin zapoczątkowano

procesy partycypacji społecznej, która dotąd prowadzona była tylko w formie „zwykłych”, formalnych konsultacji. Włodarze i urzędnicy wielu samorządów w regionie zobaczyli w rewitalizacji szansę na kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów obszarach zdegradowanych.

Wnioski dla RPR: Należy dążyć do dalszego wspierania procesów rewitalizacji w gminach województwa podlaskiego; zarówno poprzez budowanie instrumentarium wsparcia finansowego, jak i wsparcie w zakresie przekazywania wiedzy, a także poprzez sieciowanie (*networking*) interesariuszy.

Należy jako województwo podlaskie, brać aktywny udział w trwającej ciągle ogólnokrajowej dyskusji o systemie rewitalizacji, tak aby jego planowane i aktualnie zapowiadane modyfikacje były korzystne dla gmin regionu i adekwatne do jego specyfiki.

Wsparcie szkoleniowe i doradcze

W latach 2016-2018 gminy województwa podlaskiego miały możliwość przygotowania programów rewitalizacji mogły otrzymać wsparcie dotacyjne na przygotowanie programów rewitalizacji (a także sfinansowanie szkoleń, doradztwa, animacji), finansowane ze środków PO Pomoc Techniczna 2014-2020 za pośrednictwem Urzędu Marszałkowskiego. Był to konkurs dotacji w zakresie przygotowania lub aktualizowania programów rewitalizacji dla gmin z województwa podlaskiego. Celem zadania było wsparcie gmin w uruchomieniu procesów rewitalizacji, upowszechnienie rozumienia rewitalizacji jako procesu kompleksowych, interdyscyplinarnych przemian ukierunkowanych na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych z kryzysu oraz wzmocnienie zdolności gmin do tworzenia mechanizmów partycypacji społecznej. W wyniku realizacji zadania 50 gmin województwa podlaskiego otrzymało środki finansowe na przygotowanie programów rewitalizacji, o łącznej kwocie 2, 583 mln zł. Konkurs dotacji skokowo podniósł wiedzę o rewitalizacji w gminach oraz spowodował bardzo dużą liczę przygotowanych programów rewitalizacji.

Jednocześnie, niestety większość programów rewitalizacji nie była, mimo dostępnego wsparcia szkoleniowego, opracowana samodzielnie przez gminy – zmniejsza to „przywiązanie” do programu i procesu rewitalizacji, a zwiększa traktowanie LPR/GPR jedynie jako podstawy aplikowania o środki europejskie.

Dodatkowo, jedno z miast województwa - Grajewo - brało w latach 2016-2019 udział w projekcie np. Modelowa Rewitalizacja Miast, realizowanego przez ministerstwo odpowiedzialne za rozwój regionalny. Ten pilotażowy projekt, obejmujący 20 miast z całego kraju, służył wypracowaniu metod przygotowania i prowadzenia rewitalizacji, szkoleniu urzędników i interesariuszy oraz wymianie krajowej i międzynarodowej dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji (więcej na ten temat w dalszej części opracowania).

Wnioski dla RPR: Należy dążyć do umożliwienia gminom i interesariuszom z regionu dostępu do cyklicznej/ciągłej oferty szkoleniowej i doradczej w zakresie rewitalizacji i jej różnych aspektów (takich jak: przygotowania programu rewitalizacji, partycypacji, poszukiwania źródeł finansowania, przygotowywania projektów, stosowania narzędzi ustawy o rewitalizacji itd.).

Należy rozważyć przeprowadzenie kilku niewielkich pilotaży rewitalizacyjnych w gminach różnej wielkości w regionie i w różnej tematyce, na wzór „modelowej rewitalizacji miast” i bazując na jej doświadczeniach.

Należy przedstawiać, opisywać i promować ciekawe i inspirujące przedsięwzięcia rewitalizacyjne oraz metody działania z regionu, kraju i zagranicy. Ponadto, należy dbać o to, aby rozwijany portal rewitalizacja.wrotapodlasia.pl powinien być pierwszym, aktualnym i szerokim źródłem wiedzy o rewitalizacji dla wszystkich zainteresowanych.

Należy promować samodzielne opracowanie programów rewitalizacji przez gminy, z aktywnym udziałem interesariuszy, dla zwiększenia „własności” (*ownership*) procesu rewitalizacji i jego poważnego traktowania w gminie.

Zarządzanie procesami rewitalizacji w województwie podlaskim

Bardzo ważnym elementem budowania regionalnego systemu rewitalizacji było stworzenie Zespołu ds. rewitalizacji w urzędzie marszałkowskim. Wytyczne Ministra rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 stawiają bowiem samorząd wojewódzki w roli podmiotu, który jako IZ RPO nie tylko ma sprawnie udzielać wsparcia gminom na projekty rewitalizacyjne, ale także jako „strażnika” jakości procesów rewitalizacji. Jednym z obowiązków nakładanych przez te wytyczne jest m.in. prowadzenie weryfikacja spełnienia wskazanych w ww. wytycznych wymogów dotyczących cech i elementów programów rewitalizacji opracowywanych przez gminy, prowadzenie wykazu tych programów, wsparcie eksperckie i in.

W momencie uruchomienia w 2016 roku przez Samorząd Województwa „Konkursu dotacji w zakresie przygotowania lub aktualizowania programów rewitalizacji dla gmin z województwa podlaskiego”, dofinansowanego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2014-2020, pojawiła się potrzeba zapewnienia obsługi merytorycznej i organizacyjnej tego konkursu. W wyniku tej potrzeby powołano Zespół ds. rewitalizacji.

Powołany w 2016 roku Zespół ds. rewitalizacji w urzędzie marszałkowskim liczył początkowo 7 osób, reprezentujących różne departamenty Urzędu. Zapewniało to wieloaspektowe spojrzenie i wymianę wiedzy, jednocześnie jednak tak szeroki skład utrudniał sprawne działanie i zarządzanie członkami zespołu. Tak szeroki skład oraz fakt, że członkowie Zespołu pracowali w różnych komórkach urzędu i byli obarczeni innymi obowiązkami, spowodowały utrudnienia organizacyjne w pracach Zespołu. Po zmianach mających na celu zwiększenie efektywności i sprawności pracy Zespołu, obecnie Zespół liczy 3 osoby z Departamentu Rozwoju Regionalnego. Zadania Zespołu są szerokie, a aktywność uzależniona jest od etapów budowania systemu rewitalizacji we regionie. Początkowo Zespół prowadził ww. konkurs dotacji, po czym wspierał gminy w przygotowaniu dobrych, zgodnych z regulacjami, programów rewitalizacji; następnie brał udział w ocenie projektów.

Po zakończeniu konkursu dotacji, Zespół działał nadal zajmując się m.in. rozliczaniem ww. dotacji, ale przede wszystkim samodzielnym monitorowaniem procesów rewitalizacji w regionie oraz prowadzeniem Wykazu programów rewitalizacji (zgodnie z Wytycznymi). Jednak, jak wynika z wywiadów, aż do 2020 roku był praktycznie „niewidoczny” dla gmin, zatem jego potencjał był wykorzystany tylko częściowo. Jedynie gminy, które wdrażały programy rewitalizacji – czyli takie, które wiedziały o funkcjonowaniu Zespołu sporadycznie kontaktowały się z zespołem w celu doradztwa, uzyskania opinii czy analizy dokonywanych zmian w programach rewitalizacji. Deficytem było także niezaangażowanie zespołów

regionalnych w projekt krajowy „Modelowa Rewitalizacja Miast” – mogłyby one zdobyć szeroką wiedzę praktyczną w tym ważnym przedsięwzięciu.

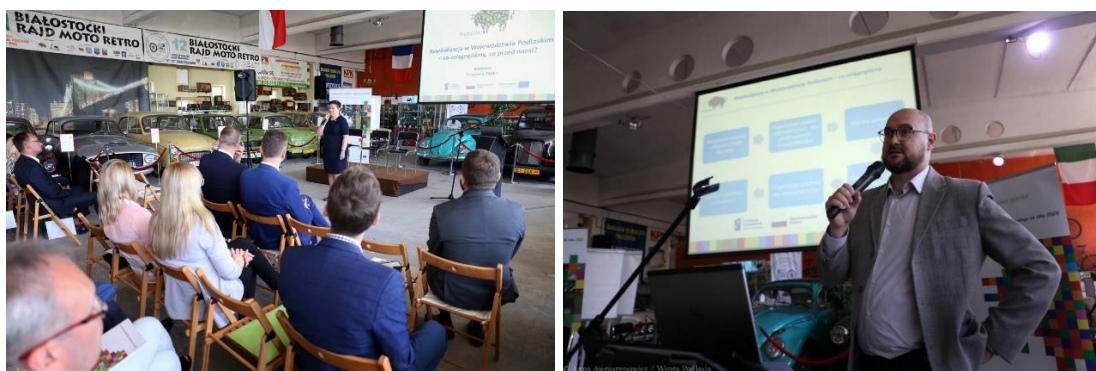
Widoczność Zespołu ds. rewitalizacji wzrosła w wyniku cyklicznego ankietowania gmin prowadzących rewitalizację oraz w 2020 roku momencie podjęcia prac nad RPR i uruchomieniem cyklu spotkań edukacyjnych dla gmin regionu (finansowanych ponownie z POPT) mających na celu zwiększenie wiedzy, narzędziach ustawy o rewitalizacji, dostępności, monitorowaniu i ocenie rewitalizacji, zarządzaniu rewitalizacją i partycypacji (obecnie trwają te szkolenia; zainteresowanie gmin jest dość duże).

Jak wskazały wywiady z gminami, Departament i Zespół są obecnie rozpoznawalni w gminach regionu jako eksperci, którzy chętnie dzielą się wiedzą. Zespół ds. rewitalizacji nie ogranicza się do realizacji podstawowych zadań, ale aktywnie wspiera procesy rewitalizacji nie tylko na poziomie lokalnym czy regionalnym. Bierze udział w krajowych konferencjach, kongresach, seminariach oraz aktywnie uczestniczy w krajowej debacie eksperckiej, instytucjonalnej i naukowej na temat rewitalizacji.

Trzyosobowy obecnie Zespół charakteryzuje się dużą motywacją do wspierania samorządów i innych interesariuszy w prowadzeniu ambitnej rewitalizacji. Każdy z członków posiada zróżnicowane kompetencje i wiedzę, które się uzupełniają; daje się łatwo zauważyć doskonałą komunikację we Zespole. Koordynator Zespołu legitymuje się kierunkowym wykształceniem (studia podyplomowe z rewitalizacji, a także z gospodarki przestrzennej) oraz dogłębną wiedzą o rewitalizacji w Polsce. Daje to wszystko, w połączeniu z widoczną determinacją, podstawę do tezy, że Zespół ds. rewitalizacji jest w stanie wdrożyć ambitną RPR w sposób rzetelny i innowacyjny.

Po relatywnie krótkim czasie działania, Zespół ds. rewitalizacji to swego rodzaju „instytucja w instytucji”, a jak wynikało z wywiadów z gminami, wyraźne jest oczekiwanie, aby Zespół wspierał gminy „na miejscu”, zwłaszcza te, które dopiero zaczynają na poważnie myśleć o rewitalizacji.

Konferencja podsumowująca konkurs dotacji, Białystok, czerwiec 2018 r.

Źródło: <https://rpo.wrotapodlasia.pl/pl/wiadomosci/o-rewitalizacji-na-bialostockiej-weglowce.html>

Należy zwrócić uwagę, że nowa strategia regionu, tj. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030, dużo silniej niż poprzednia akcentuje potrzebę rewitalizacji. Rewitalizacja zaakcentowana jest w dwóch celach operacyjnych:

- W cel operacyjnym 2.3. „Przestrzeń wysokiej jakości”, w którym określono kierunek interwencji: „Wspieranie działań rewitalizacyjnych i związanych z odnową wsi”; gdzie wskazano, że „odrębne działania będą ukierunkowane na realizację potrzebnych procesów rewitalizacji, które muszą uwzględniać zmiany społeczne, ekonomiczne, techniczne, środowiskowe i funkcjonalno-przestrzenne”;
- W celu operacyjnym 3.2. „Kapitał społeczny” w którym określono kierunek interwencji: „Wspieranie działań rewitalizacyjnych na rzecz budowy kapitału społecznego”.

Dodatkowo ważnym celem jest cel operacyjny 3.1. Dobre zarządzanie „Wysokie kompetencje na wszelkich poziomach organizacyjnych”, gdzie dla właściwie rozumianej rewitalizacji, właściwym jej programowaniu, wdrażaniu i ocenie, działania województwa koncentrować się będą na podnoszeniu kompetencji zarządczych samorządów (w tym w zakresie planowania strategicznego, przestrzennego i finansowego), które mogą być przydatne zarówno w działalności pojedynczych organizacji, jak i w układach współpracy. Wiedza o rewitalizacji, jej rozumienie i odpowiednia interpretacja stanowi podstawowy krok w kierunku rozwoju lokalnego i regionalnego przy pomocy tego narzędzia.

Jednocześnie krajowe dokumenty strategiczne – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Krajowa Polityka Miejska 2023, także bardzo silnie akcentują potrzebę rewitalizacji, zapowiadając wsparcie rządowe w tym zakresie.

Cele polityki spójności na lata 2021-27 bardzo silnie akcentują rozwój lokalny i oddolność. Wśród pięciu celów tej polityki zwraca uwagę Cel 5 – „Europa bliżej obywateli”. Rewitalizacja wskazywana jest zarówno przez rząd (MFIPR) jak i wszystkie regiony, jako jedno z głównych narzędzi wykorzystywanych w osiągnięciu tego celu. Umowa Partnerstwa (projekt) wskazuje, że szczególnym rodzajem działań w ramach Celu Polityki 5 będzie kontynuacja procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych na podstawie gminnych programów rewitalizacji. Będą one mogły pełnić funkcję tzw. planów działań IIT, po spełnieniu wszystkich warunków wynikających z tzw. rozporządzenia ogólnego.

Mając na uwadze powyższe, potrzebne jest zapewnienie na poziomie regionalnym koordynacji procesu rewitalizacji oraz dbałości o jakość tych procesów. Ponadto, uruchomienie i realizacja RPR wymagać będzie przygotowanych, doświadczonych kadr, zmotywowanych do ciągłego kontaktu z gminami i interesariuszami.

Wnioski dla RPR: potrzebne jest zapewnienie ciągłości pracy Zespołu ds. rewitalizacji. Należy dążyć do tego, aby był postrzegany przez gminy i innych interesariuszy jako pierwsze, dostępne źródło aktualnej wiedzy na temat programowania rewitalizacji w regionie (w FE i nie tylko). Należy dążyć do tego, aby Zespół miał możliwość rozwijania swojej wiedzy i umiejętności, poprzez np. udział w różnych etapach procesów rewitalizacji w gminach, wydarzeniach, i pilotażach krajowych itp.

Ze względu na duże zainteresowanie gmin procesami rewitalizacji oraz złożoność tego procesu, członkowie Zespołu powinny zajmować się stricte rewitalizacją, z głównym zadaniem jakim jest wdrażanie RPR.

Należy dążyć do zapewnienia uzupełniania wiedzy teoretycznej i praktycznej przez członków Zespołu.

Należy włączać Zespół w prace nad instrumentami wsparcia rewitalizacji i rozwoju lokalnego w regionie: fundusze europejskie (przyszły program operacyjny), regionalnej odnowy wsi, instrumentów zwrotnych itd.

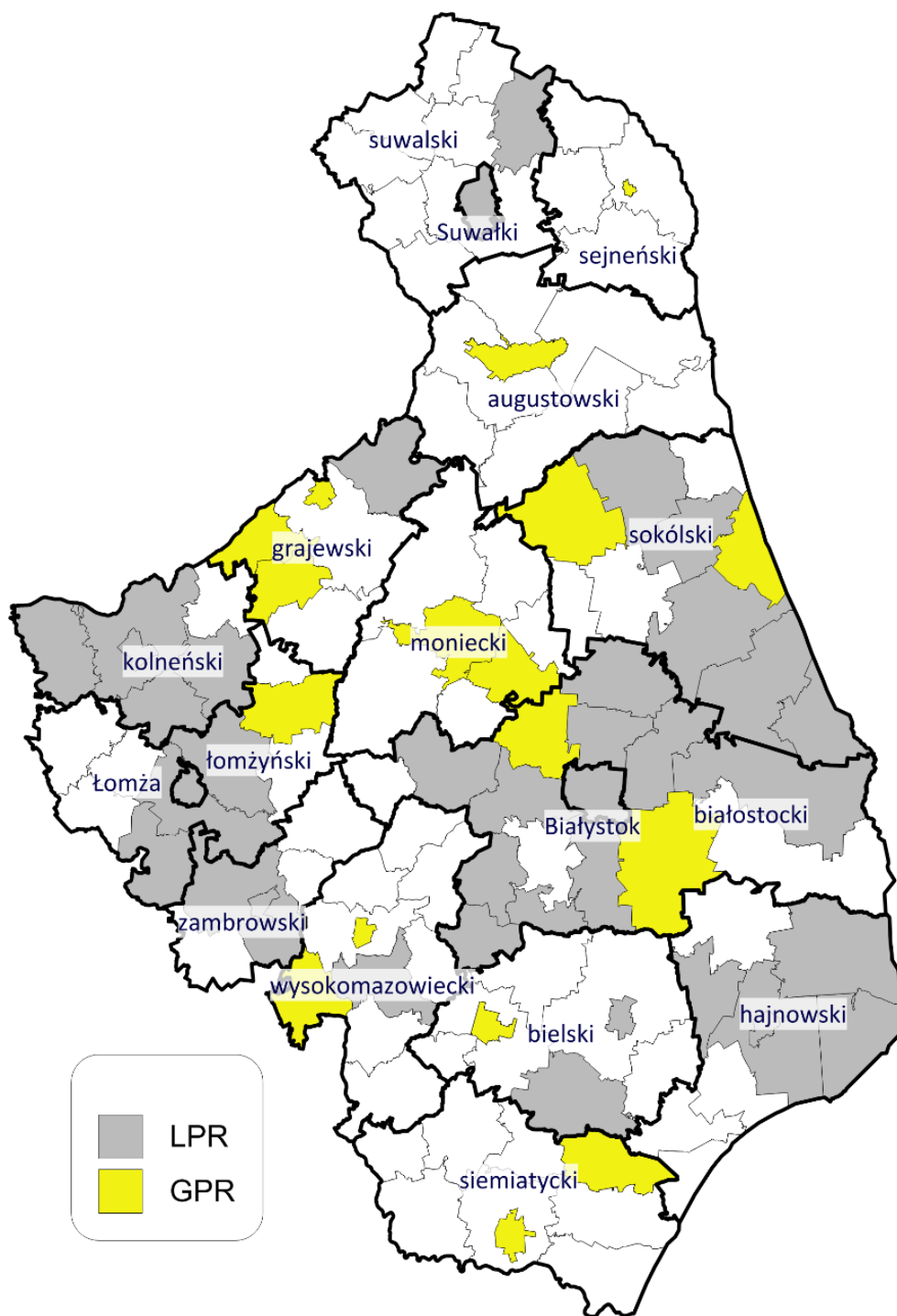
Należy wyposażać Zespół w możliwości prowadzenia pilotaży rewitalizacyjnych w regionie, sieciowanie rewitalizatorów w regionie, działania szkoleniowe, mentoringowe itp. W procedurach/regulaminach urzędowych należy umożliwić Zespołowi pracę w terenie w dużym zakresie, jako że, jak mówi powiedzenie branżowe „dobrej rewitalizacji nie można robić z za biurka”.

Programy rewitalizacji w województwie podlaskim

W skali kraju funkcjonuje blisko 1500 programów rewitalizacji ujętych w wojewódzkich wykazach programów rewitalizacji (ok. 60% ogółu gmin w kraju). W województwie podlaskim stopień zaangażowania gmin w procesy rewitalizacji jest niższy – 47% gmin posiada program rewitalizacji (55 gmin), jednocześnie oznacza to, że co druga gmina w województwie podejmuje wyzwania rewitalizacyjne. Z czego:

- 100% gmin miejskich posiada program rewitalizacji,
- 63% gmin miejsko-wiejskich posiada program rewitalizacji,
- 32% gmin wiejskich posiada program rewitalizacji (z przeprowadzonej ankiety B omawianej w dalszej części wynika, że kolejne gminy wiejskie chcą podejmować działania rewitalizacyjne).

Rys. Programy rewitalizacji w Województwie Podlaskim

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

Tabela nr 1 Liczba gmin w województwie i liczba gmin z programami rewitalizacji

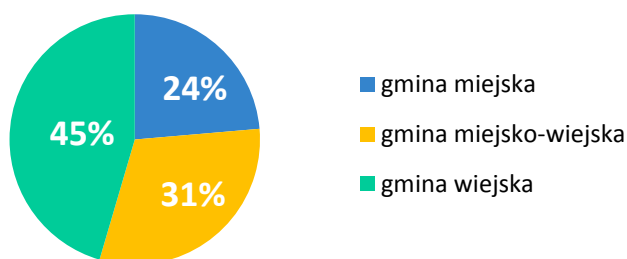
Rodzaj gminy	Ogółem	Z programem rewitalizacji
gmina miejska i miasta na prawach powiatu	13	13
gmina miejsko-wiejska	27	17
gmina wiejska	78	25

SUMA	118	55
-------------	------------	-----------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Ponieważ założeniem opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji jest różnicowanie zasad wsparcia w zależności od rodzaju i/lub wielkości jednostki osadniczej oraz jej uwarunkowań i wybranych cech, przy zachowaniu jednolitości zasad generalnych i minimalizowaniu obciążeń biurokratycznych – opracowując diagnozę uwzględniono różnice w programowaniu rewitalizacji ze względu na rodzaj gminy (gmina miejska, miejsko-wiejska, wiejska). Na 55 programów rewitalizacji w wykazie programów rewitalizacji województwa podlaskiego, 45% programów rewitalizacji wskazanych to dokumenty gmin wiejskich, 31% gmin miejsko-wiejskich i 24% gmin miejskich. Jednak jak wskazano powyżej, mimo tego to wszystkie gminy miejskie i większość gmin miejsko-wiejskich dysponuje już programem rewitalizacji. Ewentualne zwiększenie wykorzystania narzędzia jakim jest rewitalizacja oznacza więcej programów rewitalizacji na obszarach wiejskich.

Wykres nr 1 Odsetek programów rewitalizacji z wykazu wg rodzaju gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Łączna powierzchnia obszarów rewitalizacji wyznaczonych w programach rewitalizacji, to 40 113,40 ha, co stanowi 1,8% powierzchni województwa, którą zamieszkuje ponad 212 tys. osób, co stanowi 18% ogółu mieszkańców województwa. Zaś powierzchnia wskazanych obszarów zdegradowanych wynosi aż 212 379 ha czyli 11% powierzchni województwa, którą zamieszkuje ponad 266 tys. mieszkańców – 22% mieszkańców województwa. Świadczy to o dużej skali występowania zjawisk kryzysowych i związanych z tym problemów społecznych.

Gminy, tworząc programy rewitalizacji, mogły wybrać dwie ścieżki opracowania dokumentu:

- na podstawie ustawy o samorządzie gminnym – tzw. lokalny program rewitalizacji (LPR), którego ważność upływa z końcem 2023 roku – łatwiejsza i krótsza forma, wystarczająca jednak do aplikowania o środki unijne na rewitalizację w ramach perspektywy finansowej 2014-2020;
- na podstawie ustawy o rewitalizacji – gminny program rewitalizacji (GPR), oferujący dodatkowe narzędzia takie jak: prawo pierwokupu na rzecz gminy wszystkich nieruchomości położonych na obszarze rewitalizacji, zakaz wydawania decyzji o warunkach zabudowy, specjalna strefa rewitalizacji czy miejscowe plany rewitalizacji – trudniejsza i bardziej czasochłonna forma opracowania programu, dająca jednak możliwość opracowania programu na dowolny okres obowiązywania.

W wykazie programów rewitalizacji województwa podlaskiego znajduje się 55 programów rewitalizacji, z czego 17 to GPR-y (31%) a 38 to LPR-y (69%). Jest to z kolei wyższy wynik niż średnio w kraju, który wynosi ok. 20% GPR-ów – ta liczba jednak będzie rosła wraz z zakończeniem okresu przejściowego. W przypadku województwa podlaskiego oznacza to, że

69% gmin musi podjąć wysiłek przygotowania ustawowego programu rewitalizacji, jeśli zamierza kontynuować działania rewitalizacyjne po 2023 roku. Będzie to także wyzwanie dla Urzędu Marszałkowskiego w zakresie wsparcia gmin w przejściu z LPR-u na GPR. Jest to tym bardziej istotne, że część gmin deklaruje przygotowanie programów rewitalizacji samodzielnie bądź tylko z częściowym udziałem ekspertów zewnętrznych.

Tabela nr 2 Rodzaj programu rewitalizacji z uwzględnieniem rodzaju gminy

Rodzaj gminy	Rodzaj programu rewitalizacji		OGÓŁEM
	GPR	LPR	
gmina miejska	6	7	13
gmina miejsko-wiejska	7	10	17
gmina wiejska	4	21	25
SUMA	17	38	55

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Z danych zaprezentowanych w tabeli nr 2 wynika, że dotychczas to gminy miejskie i miejsko-wiejskie częściej decydowały się na ustawy program rewitalizacji (13 na 17 GPR-ów). W tabeli nr 3 przedstawiono natomiast charakterystykę obszaru rewitalizacji ze względu na rodzaj gminy. Z danych wynika, że powierzchnia obszaru rewitalizacji jest zdecydowanie większa na obszarach wiejskich niż na zurbanizowanych obszarach w miastach. Jednocześnie wraz ze wzrostem powierzchni obszaru spada liczba mieszkańców tego obszaru i gęstość zamieszkania.

Tabela nr 3 Charakterystyka obszaru rewitalizacji ze względu na rodzaj gminy

Rodzaj gminy	Charakterystyka obszaru rewitalizacji
gmina miejska	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Blisko połowa, bo 46% miast przygotowało gminny program rewitalizacji, pozostałe posiadają lokalny program rewitalizacji z okresem obowiązywania w większości do końca 2023 r. (2 miasta mają program do 2022 r.). ✓ Łączna powierzchnia obszarów rewitalizacji to 1 687,95 ha, co stanowi 0,1% powierzchni województwa, którą zamieszkuje ponad 140 tys. osób, co stanowi 12% ogółu mieszkańców województwa. ✓ Obszary rewitalizacji – 85% poniżej 10% powierzchni gminy, w 62% przypadkach liczba mieszkańców powyżej 20%. W 46% miast w ramach obszaru rewitalizacji nie wyznaczano podobszarów rewitalizacji, jeśli wyznaczano to max. do 4 podobszarów rewitalizacji.
gmina miejsko-wiejska	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 41% miast przygotowało gminny program rewitalizacji, pozostałe posiadają lokalny program rewitalizacji z okresem obowiązywania w większości do końca 2023 r. Dwóm gminom okres obowiązywania LPR-u upłynął z końcem 2020 r. ✓ Łączna powierzchnia obszarów rewitalizacji to 5 969,37 ha, co stanowi 0,3% powierzchni województwa, którą zamieszkuje blisko 38,8 tys. osób, co stanowi 3,3% ogółu mieszkańców województwa. ✓ Obszary rewitalizacji – 88% poniżej 2,2% powierzchni gminy, w pozostałych przypadkach do 10% powierzchni gminy, w 59% przypadkach liczba mieszkańców powyżej 20%. W 53% gmin w ramach obszaru rewitalizacji nie wyznaczano podobszarów

	rewitalizacji, w 29% gminach wyznaczono 2 podobszary rewitalizacji, w jednym przypadku wyznaczono 12 podobszarów rewitalizacji, pozostałe przypadki to 3-4 podobszary.
gmina wiejska	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tylko 16% gmin przygotowało gminny program rewitalizacji, pozostałe posiadają lokalny program rewitalizacji z okresem obowiązywania w większości do końca 2023 r. (3 gminy mają program do 2022 r.). Dwóm gminom okres obowiązywania LPR-u upłynął z końcem 2020 r. ✓ Łączna powierzchnia obszarów rewitalizacji to 32 456,08 ha, co stanowi 1,6% powierzchni województwa, którą zamieszkuje niespełna 33,4 tys. osób, co stanowi 2,8% ogółu mieszkańców województwa. ✓ Obszary rewitalizacji – 76% poniżej 10% powierzchni gminy, w pozostałych przypadkach do 20% powierzchni gminy, w 76% przypadkach liczba mieszkańców powyżej 20%. 60% gmin w ramach obszaru rewitalizacji wyznaczyło od 3 do 5 podobszarów rewitalizacji, w 20% gminach wyznaczono od 6 do 8 podobszarów, w 12% gmin nie wyznaczono podobszarów rewitalizacji. W jednym przypadku wyznaczono 17 podobszarów rewitalizacji, w jednym 2 podobszary. Rozdrobnienie obszaru rewitalizacji jest większe w gminach wiejskich.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Wdrażanie i monitorowanie projektów rewitalizacyjnych

Wytyczne w zakresie w programach operacyjnych na lata 2014-20 nie zagwarantowały Instytucjom Zarządzającym podstaw do stworzenia mechanizmów regularnego monitorowania przebiegu realizacji programów rewitalizacji. Taki mechanizm istnieje jedynie w zakresie monitorowania wydatków ze środków UE na projekty rewitalizacyjne. Niemniej jednak nie daje on możliwości Urzędowi Marszałkowskiemu obserwowania postępów, a tym bardziej wyciągania wniosków, w zakresie realizacji całych programów i osiągnięcia założonych w nich celów.

Zespół ds. rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim na zasadzie ad hoc w połowie 2019 oraz w połowie 2020 roku przeprowadził badania ankietowe wśród gmin województwa, dotyczące realizacji programów rewitalizacji.

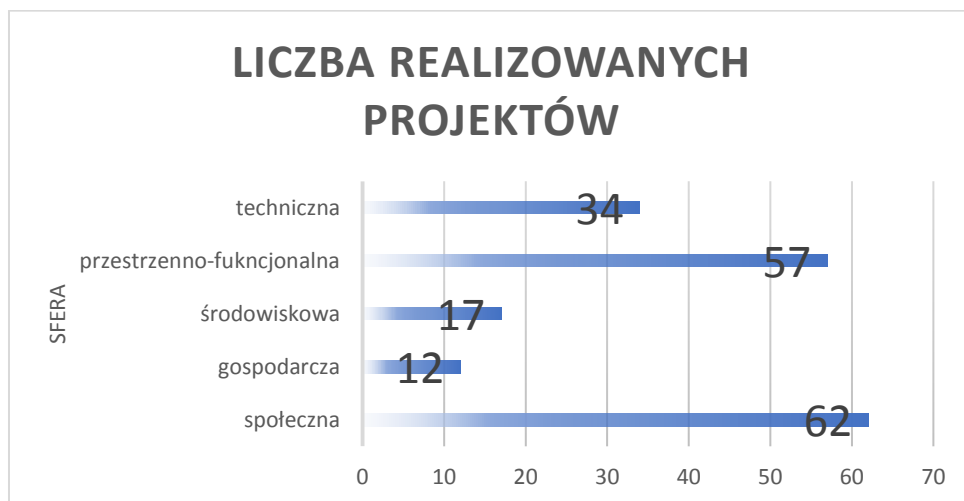
W 2019 roku celem badania było zbadanie, czy gminy realizują założone projekty w programach rewitalizacji. Tym samym zweryfikowana została ocena stopnia wdrażania programów rewitalizacji pod kątem realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych ukierunkowanych na ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych występujących na obszarze rewitalizacji, realizowanych za równo w ramach projektów podstawowych, jak i uzupełniających. Natomiast w 2020 r. badanie było szersze – oprócz oceny stopnia wdrażania programów rewitalizacji pod kątem realizacji projektów podstawowych w ramach uchwalonych programów rewitalizacji ukierunkowanych na ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych występujących na obszarze rewitalizacji, Zespół podjął się zbadania gmin również pod kątem problemów, barier oraz trudności, które zostały zidentyfikowane przez gminę na etapie realizowania programu rewitalizacji oraz skuteczności przyjętego systemu zarządzania i monitorowania programu rewitalizacji.

W 2019 r. ankiety zostały uzupełnione przez 28 gmin (52%) posiadających programy rewitalizacji. Ankietę wypełniło 6 gmin wiejskich i po 11 gmin miejskich i miejsko-wiejskich.

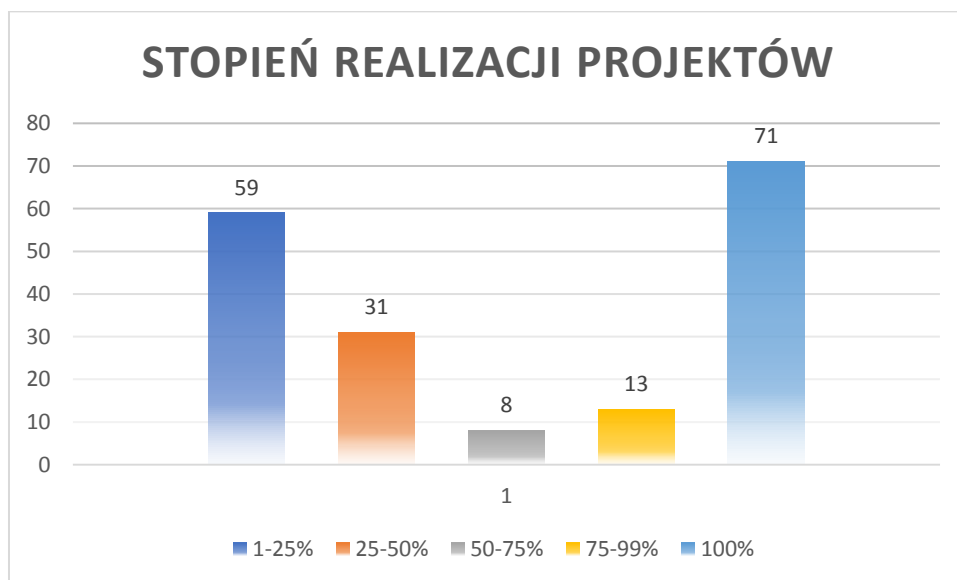
Biorąc jednak pod uwagę stosunek liczby gmin, które wypełniły ankietę do liczby gmin posiadających program rewitalizacji z uwzględnieniem rodzaju gminy zauważyć można odmienną kolejność:

- 85% gmin miejskich z programem rewitalizacji wypełniło ankietę,
- 68% gmin miejsko-wiejskich posiadających program rewitalizacji wypełniło ankietę,
- 24% gmin wiejskich posiadających program rewitalizacji wypełniło ankietę.

Wyniki uzupełnionych ankiet wskazywały na realizację przez gminy 182 projektów o łącznej wartości ok. 192 mln zł.

Źródło: Ankieta Zespołu ds. rewitalizacji skierowana do gmin w 2019 r.

Źródło: Ankieta Zespołu ds. rewitalizacji skierowana do gmin w 2019 r.

W przeprowadzonym w 2020 r. badaniu monitoringowym, ankiety uzupełniły 42 gminy co stanowi 78% z 54 gmin posiadających programy rewitalizacji wpisane do Wykazu. Ankiety wypełniło 16 gmin wiejskich i po 13 gmin miejskich i miejsko-wiejskich. Biorąc jednak pod

uwagę stosunek liczby gmin, które wypełniły ankietę do liczby gmin posiadających program rewitalizacji z uwzględnieniem rodzaju gminy zauważyć można odmienną kolejność:

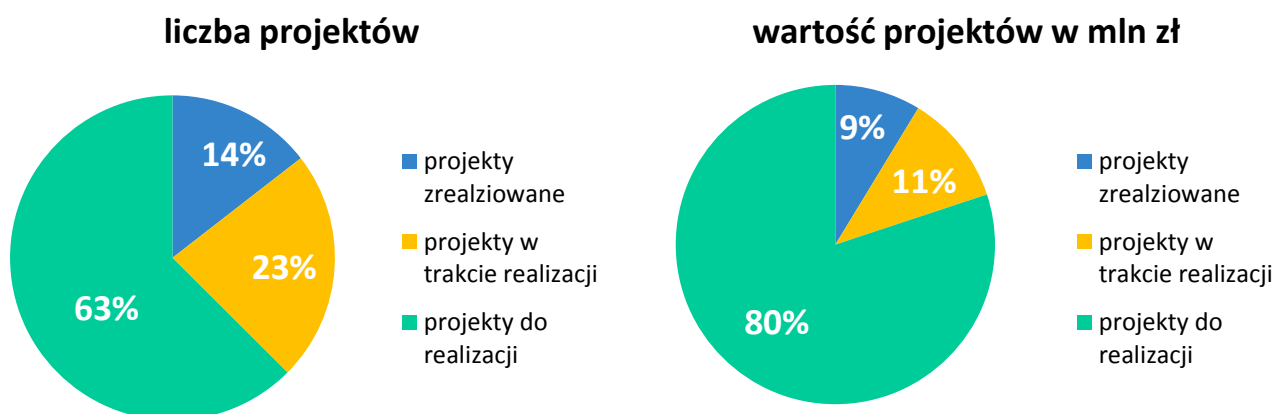
- 100% gmin miejskich z programem rewitalizacji wypełniło ankietę,
- 76% gmin miejsko-wiejskich posiadających program rewitalizacji wypełniło ankietę,
- 64% gmin wiejskich posiadających program rewitalizacji wypełniło ankietę.

Z uwagi, iż w przeprowadzonym w 2020 r. badaniu monitoringowym, informacje w nim zawarte obejmowały również dane, jakie były przedmiotem badania z 2019 r., dalszej analizie i przetworzeniu poddane zostały informacje wynikające z ankiet z 2020 r. (lipiec raz dodatkowo grudzień 2020). Jednocześnie, z uwagi na brak określonych mechanizmów w zakresie monitorowania projektów i programów rewitalizacji, zauważyć należy wyraźny progres członków Zespołu ds. rewitalizacji w podejściu i podjęciu się obszaru monitorowania realizowanych w województwie podlaskim procesów rewitalizacji, która oprócz danych ilościowych w postaci wielkości i wartości realizowanych projektów rewitalizacyjnych, poddane analizie zostały również dane jakościowe, występujące problemy, schematy zarządzania procesem rewitalizacji i inne ważne z punktu widzenia funkcjonowania procesów rewitalizacyjnych w gminach zagadnienia.

Analiza ankiet dotyczących realizacji programów rewitalizacji wskazuje, że na zapisane w programach 814 projekty podstawowe należałoby przeznaczyć kwotę ponad 1,3 mld zł. Gminy wskazały, że zrealizowały niewiele ponad 14,5% zaplanowanych działań podstawowych czyli 118 projektów na kwotę ponad 114 mln zł, jednocześnie są w trakcie realizacji jest kolejnych 23% / 187 projektów na kwotę blisko 147,5 mln zł – więcej informacji o stopniu realizacji podstawowych projektów rewitalizacyjnych ze względu na rodzaj gminy przedstawiono w tabeli nr 4. Jedna gmina nie zrealizowała żadnego z projektów (Rajgród – gmina miejsko-wiejska). Należy zatem się spodziewać, że realizacja programów rewitalizacji (zaplanowanych zwykle do 2023 roku) będzie wymagała kontynuacji po roku 2023.

Najwięcej projektów realizują gminy miejskie – 44% ogólnej liczby projektów i o wartości ok. 72% wszystkich projektów. Gminy wiejskie chociaż realizują najmniej projektów i o najmniejszej wartości to zrealizowały najmniej zadań z programów rewitalizacji – tylko 31%.

Wykres: Realizacja projektów rewitalizacyjnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Spośród projektów zrealizowanych lub w trakcie realizacji tylko 1/3 stanowi projekty społeczne/miękkie, większość projektów to projekty infrastrukturalne. Projekty miękkie związane są przede wszystkim z aktywizacją seniorów oraz dzieci i młodzieży, poszerzeniem oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej, włączaniem osób wykluczonych (bezrobotnych,

bezdolnych), czy poprawą bezpieczeństwa. Wśród działań infrastrukturalnych realizowano także mniejsze inwestycje związane z poprawą infrastruktury czasu wolnego – zwłaszcza realizowanych w gminach wiejskich – odnawiano świetlice, tworzono siłownie zewnętrzne, nowe place zabaw.

Należy także zauważyć, że znaczna część projektów infrastrukturalnych ma w swoim tytule słowo „rewitalizacja” odnosząc je do modernizacji, adaptacji czy poprawy stanu zachowania czy zagospodarowania. Np. „rewitalizacja substancji mieszkaniowej”, „rewitalizacja w trójkącie ulic”, „rewitalizacja terenów zielonych”, „rewitalizacja terenów przy rzece”, „rewitalizacja byłego kina”, „rewitalizacja zdegradowanego budynku”. Taki skrót myślowy może w konsekwencji wypaczyć istotę rewitalizacji, jest niezgodny z ustawową definicją rewitalizacji. Pojawiają się też takie projekty jak „rewitalizacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym” czy „rewitalizacja społeczna podwórek”.

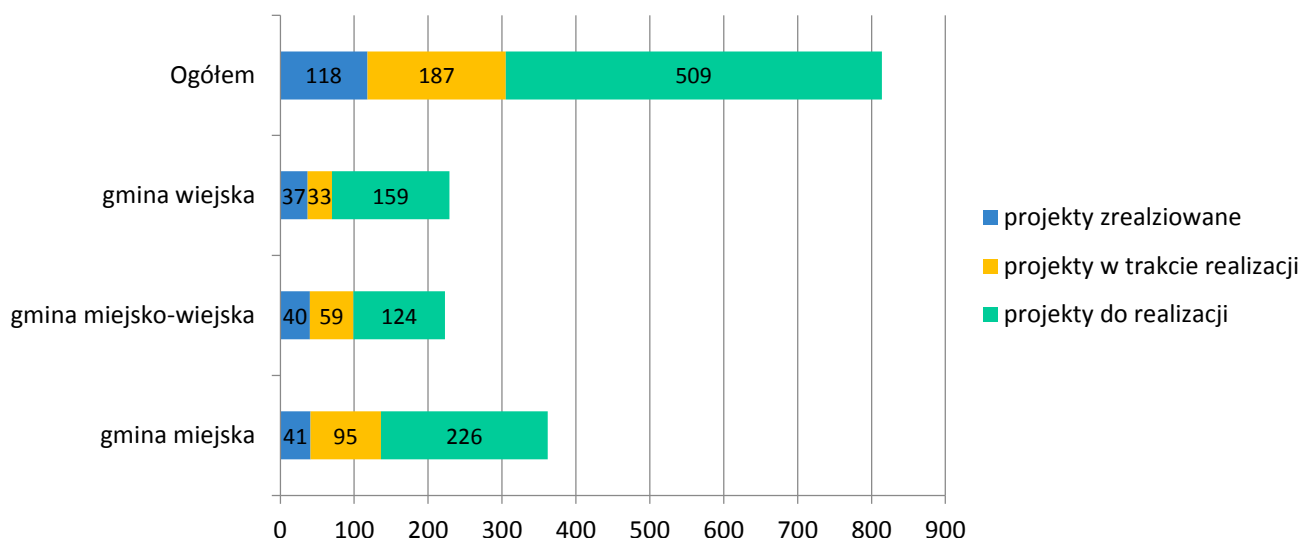
Tabela nr 4 Stopień realizacji podstawowych projektów rewitalizacyjnych ze względu na rodzaj gminy

Rodzaj gminy	Stopień realizacji projektów rewitalizacyjnych
gmina miejska	<ul style="list-style-type: none"> ✓ W programach rewitalizacji gminy miejskie wskazały łącznie 362 projekty rewitalizacyjne o wartości 945,7 mln zł. ✓ Gminy zrealizowały niewiele ponad 11% / 41 projektów z listy podstawowej na kwotę 72,8 mln zł, jednocześnie są w trakcie realizacji kolejnych 26% / 95 projektów na kwotę blisko 127,1 mln zł. ✓ Do realizacji pozostało aż 62% / 226 projektów o wartości 745,8 mln zł / 79%.
gmina miejsko-wiejska	<ul style="list-style-type: none"> ✓ W programach rewitalizacji gminy miejsko-wiejskie wskazały łącznie 223 projekty rewitalizacyjne o wartości 220,1 mln zł. ✓ Gminy zrealizowały niewiele ponad 18% / 40 projektów z listy podstawowej na kwotę 29,4 mln zł, jednocześnie są w trakcie realizacji kolejnych 26% / 59 projektów na kwotę blisko 13,9 mln zł. ✓ Do realizacji pozostało aż 56% / 124 projekty o wartości 176,8 mln zł / 80%.
gmina wiejska	<ul style="list-style-type: none"> ✓ W programach rewitalizacji gminy wiejskie wskazały łącznie 229 projektów rewitalizacyjnych o wartości 147,5 mln zł. ✓ Gminy zrealizowały niewiele ponad 16% / 37 projektów z listy podstawowej na kwotę 11,9 mln zł, jednocześnie są w trakcie realizacji kolejnych 14% / 33 projektów na kwotę blisko 6,4 mln zł. ✓ Do realizacji pozostało aż 69% / 159 projektów o wartości 129,1 mln zł / 88%.

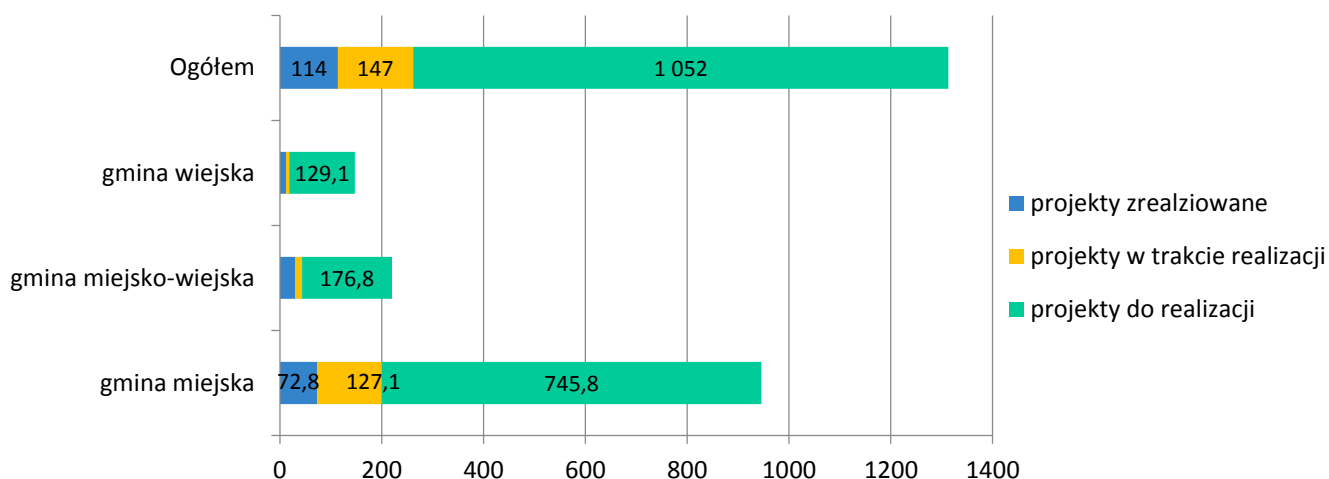
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Wykres: Realizacja projektów rewitalizacyjnych

Liczba projektów:

Wartość projektów w mln zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Ze środków RPOWP dofinansowano dotychczas 93 projekty rewitalizacyjne na łączną kwotę o wartości 269,6 mln zł, z czego 173,5 mln zł to dofinansowanie unijne.

W systemie informatycznym SL, zgodnie z Wytycznymi, oznaczane są projekty rewitalizacyjne. W SL nie było jednak wskazania rodzaju projektu (czy to np. projekt infrastrukturalny czy „miękki”) co stanowi dość duży deficyt tego systemu, z punktu widzenia monitorowania procesów rewitalizacji. Ponadto, zdarzało się, że w SL niektóre projekty były oznaczane jako rewitalizacyjne przez pracowników IZ RPOWP, mimo że nie wynikały z programów rewitalizacji. Utrudnia to dokładną analizę projektów. Sytuacja ta prawdopodobnie wynika z niewystarczającego obiegu informacji na temat procedury oznaczania projektów w systemie.

Otrzymane od Zamawiającego zestawienie wskaźników w SL wskazuje dla poszczególnej umowy w ramach działania 8.5 wskaźniki monitorowania. Są to wskaźniki: kluczowy /

programu / lub specyficzny dla projektu. Jednak na 115 rekordów w zestawieniu, tylko dla 8 umów określono wskaźniki specyficzne dla projektu (np. *Liczba ofert kierowanych do lokalnej społeczności powstałych w oparciu o infrastrukturę Mediateki i Amfiteatru miejskiego w Mońkach; Udział projektu w odniesieniu do obszaru objętego programem rewitalizacji; Liczba wydarzeń zorganizowanych przez NGO z wykorzystaniem dedykowanego pomieszczenia w ramach targowiska*). Pozostałe to wskaźniki kluczowe lub wskaźniki programu. Taka sytuacja powoduje, że zawartość systemu SL nie pozwala na pełne i dogłębne analizowanie wdrażania wspartych w ramach RPO projektów rewitalizacyjnych.

Ponadto, wskaźniki kluczowe, które ewidentnie wynikają z charakteru EFRR i unijnego, węższego niż w Polsce, rozumienia rewitalizacji (jak np.: Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach [szt.]; Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]) mają bardzo ograniczoną przydatność dla całościowego monitorowania zróżnicowanych i wieloaspektowych procesów rewitalizacji.

Sytuacja ta jest analogiczna w innych regionach, zatem deficyt ten jest systemowy.

Wnioski dla RPR: Dla skutecznego monitorowania programów rewitalizacji i projektów rewitalizacyjnych należy dążyć do tego, aby system informatyczny funduszy umożliwił rzetelne i dokładne zasilanie go danymi w zakresie rewitalizacji, jak również otrzymanie szerszej niż obecnie zakresu informacji. Należy zatem, wspólnie z innymi regionami, dążyć do tego, aby na poziomie krajowym system informatyczny miał wystarczającą funkcjonalności do całościowego monitorowania rewitalizacji.

Należy m.in. dążyć do tego, aby system informatyczny umożliwił jednoznaczną identyfikację projektów rewitalizacyjnych, z rozróżnieniem na podstawowe i uzupełniające. Ponadto modyfikacja systemu informatycznego powinna polegać na niedopuszczaniu do oznaczania jako rewitalizacyjne projektów, które nie wynikają z uwzględnionych na Wykazie Urzędu Marszałkowskiego programów rewitalizacji.

Dla uzupełnienia informacji ilościowej z systemu informatycznego funduszy oraz dla poznania całego spektrum działań rewitalizacyjnych (w tym projektów realizowanych przez gminy, ngos, inne podmioty ze środków własnych) należy rozbudować cykliczną ankietę prowadzoną przez Zespół ds. rewitalizacji. Bardzo duży zwrot z tych ankiet daje podstawę do opracowania całościowego, sprawnego systemu pozyskiwania możliwie pełnej informacji z gmin.

Należy dążyć do tego, aby system monitorowania rewitalizacji był istotną częścią RPR i służył nie tylko procesom rewitalizacji, ale także monitorowaniu i wdrażaniu nowego programu operacyjnego w województwie podlaskim.

Informacje z systemu monitorowania rewitalizacji powinny być dyskutowane na regionalnych i lokalnych forach związanych z rozwojem terytorialnym, na przykład na Regionalnym Forum Terytorialnym. Pozwolą również na szczegółowe i inspirujące prezentowanie efektów programu regionalnego (szerzej niż obecnie prezentowane informacje stricte ilościowe np. https://rpo.wrotapodlasia.pl/pl/dowiedz_sie_wiecej_o_programie/zobacz_efekty).

Prezentacja wyników monitorowania powinna być coraz szerzej i przejrzystej prezentowana, również z wykorzystaniem systemów informacji przestrzennej (GIS).

Podsumowanie ankiet skierowanych do gmin i powiatów

Województwo Podlaskie przystąpiło w 2020 roku do prac nad Regionalną Polityką Rewitalizacji (RPR). Powinna ona z jednej strony zagwarantować prowadzenie działań rewitalizacyjnych w zgodzie z przepisami ustawowymi oraz na bazie najlepszych praktyk z Polski i zagranicy, a z drugiej w maksymalnym stopniu odpowiadać na realne potrzeby lokalnych samorządów oraz uwzględniać zidentyfikowane problemy, deficyty i wyzwania.

Pierwszym etapem prac nad RPR jest opracowanie diagnozy działań rewitalizacyjnych na terenie województwa podlaskiego. W celu przedstawienia stanu obecnego posłużono się ankietami:

- Wersja A: ankieta dla gmin posiadających program rewitalizacji,
- Wersja B: ankieta dla gmin, które nie posiadają programu rewitalizacji,
- Wersja C: ankieta dla powiatów.

Badanie przeprowadzono w styczniu 2021 roku.

Ponieważ założeniem opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji jest różnicowanie zasad wsparcia w zależności od rodzaju i/lub wielkości jednostki osadniczej oraz jej uwarunkowań i wybranych cech, przy zachowaniu jednolitości zasad generalnych i minimalizowaniu obciążeń biurokratycznych – opracowując wnioski z ankiety A i B uwzględniono różnice w odpowiedziach ze względu na rodzaj gminy (gmina miejska, miejsko-wiejska, wiejska). Biorąc pod uwagę, że 45% programów rewitalizacji wskazanych w wykazie programów rewitalizacji województwa podlaskiego to dokumenty gmin wiejskich, podsumowania przedstawiano wskazując uwarunkowania gmin wiejskich względem gmin miejskich i miejsko-wiejskich.

Ankieta A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Ankieta była dostępna dla gmin w okresie od 8 stycznia do 22 stycznia 2021 roku. Składała się z 14 pytań wskazanych w 2 częściach:

I. Dane podstawowe (nazwa gminy, tytuł programu rewitalizacji, nr uchwały przyjmującej/aktualizującej program rewitalizacji przez samorząd gminny wraz z datą uchwalenia) – dane te służą do identyfikacji gmin.

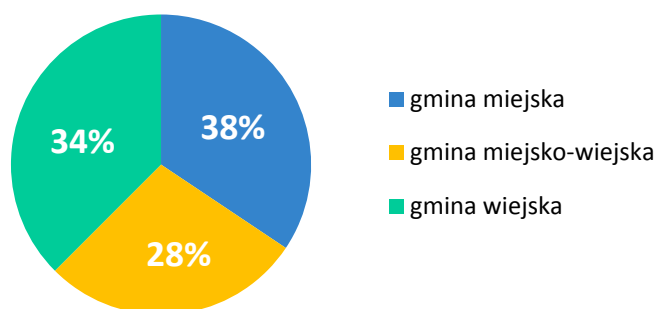
II. Spojrzenie w przyszłość z uwzględnieniem dotychczasowych doświadczeń – część ta obejmuje 11 pytań dotyczących działań planowanych do podjęcia w związku z wyrażoną wolą kontynuacji procesu rewitalizacji. Odpowiedzi zostały poddane analizie, poniżej zaprezentowano wyniki ankiety i postawione na ich podstawie wnioski.

I. Dane podstawowe

Ankiety uzupełniły 32 gminy co stanowi 58% gmin posiadających programy rewitalizacji, przy czym w chwili wypełniania ankiety dwie gminy nie posiadały aktualnego programu rewitalizacji, tzn. okres obowiązywania programu zakończył się z końcem 2020 roku. Ankietę najchętniej wypełniły gminy wiejskie (12), następnie miejskie (11) i dopiero miejsko-wiejskie (9). Biorąc jednak pod uwagę stosunek liczby gmin, które wypełniły ankietę do liczby gmin posiadających program rewitalizacji z uwzględnieniem rodzaju gminy zauważyć można odmienną kolejność:

- 85% gmin miejskich z programem rewitalizacji wypełniło ankietę,
- 53% gmin miejsko-wiejskich z programem rewitalizacji wypełniło ankietę,
- 48% gmin wiejskich z programem rewitalizacji wypełniło ankietę.

Wykres: Odsetek wypełnionych ankiet ze względu na rodzaj gminy (n = 32)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z ankiety i wykazu programów rewitalizacji województwa podlaskiego

Odpowiedzi gmin dotyczyły zarówno doświadczeń z realizacji lokalnego programu rewitalizacji, jak i gminnego programu rewitalizacji – szczegółowe dane dotyczące rodzaju programu rewitalizacji z uwzględnieniem rodzaju gminy zaprezentowano w tabeli. Jednak rodzaj programu rewitalizacji nie ma istotnego znaczenia w analizie udzielonych odpowiedzi.

Tabela: Rodzaj programu rewitalizacji z uwzględnieniem rodzaju gminy, która wypełniła ankietę

Rodzaj gminy	Rodzaj programu rewitalizacji		OGÓŁEM
	GPR	LPR	
gmina miejska	5	6	11
gmina miejsko-wiejska	4	5	9
gmina wiejska	2	10	12
SUMA	11	21	32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z ankiety i wykazu programów rewitalizacji województwa podlaskiego

II. Spojrzenie w przyszłość z uwzględnieniem dotychczasowych doświadczeń - Podsumowanie pytań

Pytanie 4. Czy gmina zamierza kontynuować działania rewitalizacyjne?

Spośród badanych gmin 100% gmin wskazało odpowiedź „TAK” – gmina zamierza kontynuować realizację działań rewitalizacyjnych. Nie zaobserwowano znaczących różnic w odpowiedziach ze względu na rodzaj gminy (gmina miejska, miejsko-wiejska, wiejska). Jako uzasadnienie kontynuacji działań wskazywano najczęściej:

- proces rewitalizacji nie został zakończony (zgodnie z wykazem PR większość programów rewitalizacji (78%) obowiązuje do 2023 roku, dwa funkcjonują do roku 2022, trzy GPR-y do roku 2026/2027, okres obowiązywania dwóch programów rewitalizacji upłynął z końcem 2020 roku),
- nie wszystkie działania rewitalizacyjne zostały zrealizowane,
- pozostało jeszcze szereg miejsc, które wymagają interwencji,
- proces rewitalizacji stanowi znaczący element wspierający rozwój gminy.

Gminy wskazują także na kwestie finansowe jako kluczowe do kontynuacji działań rewitalizacyjnych, w tym zwłaszcza pozyskiwanie środków zewnętrznych:

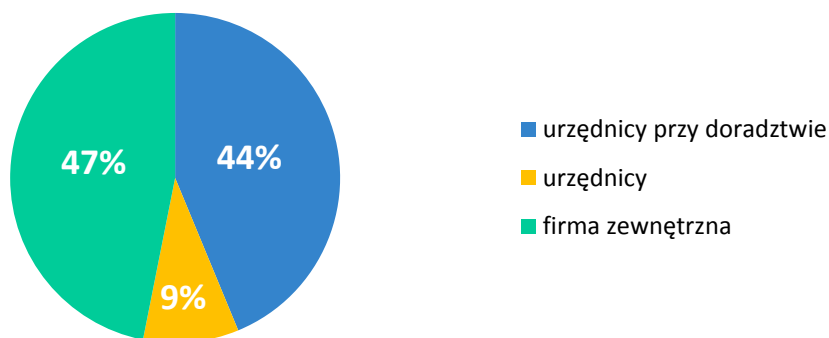
- posiadanie programu rewitalizacji jest warunkiem obowiązkowym przy ubieganiu się o pozyskiwanie środków zewnętrznych na finansowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- działania będą sukcesywnie realizowane w miarę możliwości finansowych i organizacyjnych gminy oraz pozyskanych zewnętrznych funduszy,
- realizacja działań jest uzależniona od możliwości pozyskania środków zewnętrznych.

Wnioski dla RPR: Gminy w województwie podlaskim widzą korzyści z realizacji procesu rewitalizacji (finansowe, ale także jako wsparcie społeczności lokalnej z obszarów kryzysowych poprzez zintegrowane działania różnych instytucji i podmiotów).

Pytanie 5. Kto w przyszłości będzie opracowywał program rewitalizacji lub jego aktualizację?

Najczęściej wybieranymi odpowiedziami było wskazanie zlecenia opracowania programu rewitalizacji firmom zewnętrznym – 47% gmin wskazało, że program rewitalizacji w całości przygotuje firma zewnętrzna, 44% gmin skorzysta z zewnętrznego doradztwa. Jest to praktyka popularna wśród gmin, odnosząca się do ogółu dokumentów strategicznych i programów rozwoju. Tylko 9% gmin (czyli 3 gminy objęte badaniem) wskazuje, że podejmie się wysiłku samodzielnego przygotowania gminnego programu rewitalizacji.

Wykres nr 1 Kto w przyszłości będzie opracowywał program rewitalizacji lub jego aktualizację?

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Wyraźnie widać zróżnicowanie w odpowiedziach ze względu na rodzaj gminy. Aż 75% ankietowanych gmin wiejskich zamierza zlecić przygotowanie programu rewitalizacji firmom zewnętrznym. W przypadku gmin miejskich i miejsko-wiejskich ok. 30% planuje zlecić opracowanie programu rewitalizacji firmom zewnętrznym (odpowiednio 27% i 33%). Odwrotna relacja dotyczy przygotowania programu rewitalizacji z doradztwem czy częściowym wkładem firmy zewnętrznej (odpowiednio 17% gmin wiejskich, 64% gmin miejskich i 56% gmin miejsko-wiejskich). Program rewitalizacji własnymi siłami zamierzają przygotować po jednej gminie miejskiej, miejsko-wiejskiej i wiejskiej.

Wnioski dla RPR: Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna wskazywać korzyści z przygotowania programu rewitalizacji siłami własnymi bądź tylko z częściowym udziałem doradców zewnętrznych. W planowanych działaniach należy uwzględnić zróżnicowanie możliwości instytucjonalne gmin wiejskich a gmin miejskich i miejsko-wiejskich.

Pytanie 6: Jakie będą główne przesłanki opracowania w przyszłości programu rewitalizacji lub jego aktualizacji? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Podstawową przesłanką, dla której gminy planują przygotowanie programu rewitalizacji są kwestie finansowe, czyli chęć sięgnięcia po środki unijne i potrzeba dostosowania się do wymogów nowej perspektywy budżetowej (87,5 % gmin wskazało tę przesłankę jako podstawową). Na drugim miejscu wskazywano chęć rozszerzenia programu rewitalizacji na podstawie oceny lub doświadczeń z wdrażania o nowe treści, dziedziny czy przedsięwzięcia (59% gmin). Na trzecim miejscu wskazano jednocześnie dwie przesłanki, czyli formalna konieczność dostosowania się do ustawy o rewitalizacji wraz z upływem okresu przejściowego oraz dostosowania się do wymogów ustawy o rewitalizacji w celu zastosowania narzędzi ustawowych lub skorzystania z innych korzyści posiadania gminnego programu rewitalizacji. Biorąc pod uwagę odpowiedzi gmin na pytanie 6, jak i 4, odpowiedzi gmin wskazują jednoznacznie na podstawowy motywator podejmowania działań rewitalizacyjnych, którym są środki finansowe, a następnie na obowiązki formalne – czyli posiadanie programu rewitalizacji w celu ubiegania się o środki zewnętrzne.

Wykres nr 2 Przesłanki opracowania programu rewitalizacji lub jego aktualizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Co ciekawe pomimo wskazania w odpowiedzi na pytanie 4 zamiaru kontynuacji działań rewitalizacyjnych, dwie gminy wskazały, że nie zamierzają kontynuować działań rewitalizacyjnych po 2023 roku, tj. zakończeniu okresu obowiązywania obecnego programu rewitalizacji. Jedna z gmin wskazała przy tym, że z uwagi na lokalne konflikty znaczna część zadań wskazanych w programie rewitalizacji jest realizowana w ramach innych programów.

Zwraca także uwagę fakt, że gminy w ogóle nie wskazały na wnioski z oceny czy ewaluacji dotychczasowego wdrażania programu rewitalizacji. Może to świadczyć o tym, że gminy nie prowadzą oceny programów rewitalizacji, a także o tym, że decyzje o realizacji działań podejmowane są na podstawie dostępności środków na poszczególne przedsięwzięcia, a nie realnych potrzeb gmin.

Nie zaobserwowano znaczących różnic w odpowiedziach ze względu na rodzaj gminy (gmina miejska, miejsko-wiejska, wiejska).

Wnioski dla RPR: Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna wskazywać cele realizacji działań rewitalizacyjnych, podkreślać właściwe rozumienie procesu rewitalizacji i jej uwarunkowań, a także korzyści, jak i obowiązki jakie ze sobą niesie ten proces.

Pytanie 7: Jakie działania partycypacyjne gmina prowadzi w ramach wdrażania programu rewitalizacji, a jakie zamierza prowadzić w przyszłości (po uchwaleniu nowego lub aktualizacji programu)?

Znaczna część odpowiedzi na ogólnym poziomie, wskazująca że gmina prowadzi konsultacje społeczne, a z pozostałych działań partycypacyjne głównie ankiety i spotkania z mieszkańcami (osobno wskazywano odpowiedzi konsultacje społeczne, ankiety, spotkania z mieszkańcami; gminy nie definiowały pojęcia „konsultacje społeczne”, zdają się nie odróżniać konsultacji społecznych rozumianego jako proces dialogu pomiędzy przedstawicielami władz a mieszkańcami, od form i metod prowadzenia konsultacji społecznych, którymi mogą być ankieta czy spotkania). Gminy w większości nie planują modyfikacji prowadzonych działań partycypacyjnych w przyszłości.

Widać wyraźne różnice w odpowiedziach gmin wiejskich na zadanie pytanie. W większości odpowiedzi były lakoniczne, sprowadzały się do wskazania konsultacji społecznych jako podstawowej metody angażowania mieszkańców w działania. Dwie gminy wiejskie wskazały wprost, że nie prowadzą żadnych działań partycypacyjnych, z czego jedna obecnie „nie prowadzi działań partycypacyjnych, gdyż nie zachodzi taka potrzeba”. Kolejne cztery odpowiedzi od gmin wiejskich wskazują nie tylko na brak działań partycypacyjnych, ile na niezrozumienie konieczności prowadzenia takich działań, czy samego pytania (odpowiedzi: „*Rewitalizacja obiektów gminnych, Gmina partycypuje w kosztach i realizuje wszystkie działania objęte programem, Działania w zakresie współfinansowania, Pozyskiwanie środków zewnętrznych na realizację zadań objętych Programem*”). Oznacza to, że połowa ankietowanych gmin wiejskich nie prowadzi żadnych działań partycypacyjnych wdrażając program rewitalizacji.

Jeśli chodzi o gminy miejskie i miejsko-wiejskie to wskazywały one znacznie szerszy katalog podejmowanych działań partycypacyjnych. Obok konsultacji społecznych prowadzonych w formie ankiet i spotkań z mieszkańcami, pojawiły się także odpowiedzi dotyczące współpracy z lokalnymi NGO, a także informacje o formach informowania mieszkańców o podejmowanych działaniach i ich postępach. Tylko jedna gmina (gmina miejska) zwróciła uwagę na partycypację w ramach corocznego monitoringu programu rewitalizacji. Co ciekawe wśród gmin posiadających gminne programy rewitalizacji tylko dwie (na 11) zwróciły uwagę na rolę Komitetu Rewitalizacji.

Na tle odpowiedzi wyróżniają się doświadczenia miasta Grajewa. Grajewe było beneficjentem ministerialnego konkursu Modelowa Rewitalizacja Miast⁴, w którym miało za zadanie wypracować modelowe podejście do prowadzenia działań rewitalizacyjnych. Miasto Grajewe realizowało także projekt dotyczący wspólnotowego zarządzania rewitalizacją z wykorzystaniem doświadczeń miasta Turyn⁵. Warto wykorzystać doświadczenia Grajewa do promocji dobrych praktyk rewitalizacyjnych.

⁴ Opis doświadczeń Grajewa z realizacji projektu w ramach konkursu Modelowa Rewitalizacja Miast pn. „Rewitalizacja centrum Grajewa” dostępny jest na stronie Krajowego Centrum Wiedzy o Rewitalizacji: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/rewitalizacja/modelowa-rewitalizacja/grajewo/>

⁵ Więcej informacji o projekcie pn. „Nasze Grajewe – model wspólnotowego zarządzania rewitalizacją z wykorzystaniem doświadczeń Turynu” dostępnych jest na stronie:

Dobre praktyki z Grajewa:

„Miasto Grajewo stara się stworzyć warunki do jak najbardziej realnego wpływu mieszkańców miasta na działania, które przyczynią się do stworzenia lepszych warunków życia, zapewnienia nowych miejsc pracy oraz naprawy zdegradowanej infrastruktury. Wykorzystywane są różnorodne formy partycypacji społecznej. Wśród narzędzi i technik partycypacyjnych można wymienić spotkania lokalnych liderów, warsztaty, mobilne punkty konsultacyjne podczas miejskich imprez plenerowych, badania ankietowe i wiele innych.

Od początku wdrażania GPR Miasto Grajewo przeprowadziło szereg działań partycypacyjnych, wśród których można wymienić chociażby:

1. **Aktywizację dzieci i młodzieży.** Miasto Grajewo zorganizowało też konkurs plastyczny pod hasłem: „Rewitalizacja centrum Grajewa – narysuj jak zmienić swoje miasto”. Konkurs skierowany był do uczniów szkół podstawowych, którzy mieli wykonać pracę plastyczną prezentującą wizję zmian, jakie mają się odbyć na obszarze rewitalizacji Grajewa. Wykonane prace nie tylko posłużyły promocji procesu rewitalizacji, ale również zostały udostępnione wykonawcy zagospodarowania terenu na obszarze rewitalizacji. Zrealizowano też projekt „Akademia Młodego Przedsiębiorcy”, który miał zachęcić uczniów do zainteresowania się przedsiębiorczością, ukazywać korzyści, jakie mogą płynąć z założenia własnej działalności gospodarczej, a także budować postawy proprzedsiębiorcze. Na działanie złożyły się trzy powiązane ze sobą zadania: opracowanie programu Akademii Młodego Przedsiębiorcy, przeprowadzenie pilotażowych działań w ramach opracowanego programu oraz zorganizowanie i przeprowadzenie konkursu na napisanie biznesplanu dotyczącego własnego pomysłu na działalność gospodarczą zlokalizowaną na obszarze rewitalizacji Grajewa dla uczniów uczestniczących w warsztatach. W ramach działania przeprowadzone zostały warsztaty z przedsiębiorczości i pisania biznesplanu dla 120 uczniów z trzech grajewskich szkół podstawowych. Następnie został ogłoszony konkurs dla uczniów ww. szkół na napisanie biznesplanu. Pomysł na biznes musiał być zlokalizowany na obszarze rewitalizacji miasta. Biznesplany zostały ocenione przez ekspertów Ośrodka Wspierania Ekonomii Społecznej.
2. **Centrum Nowa Droga.** Działania Centrum skoncentrowane były na partycypacji i aktywizacji mieszkańców, głównie z obszaru rewitalizacji miasta. Rozwój Centrum stał się fundamentem procesu rewitalizacji Grajewa oraz siedzibą zapewniającą pełną infrastrukturę i kapitał społeczny niezbędny do przeprowadzenia kompleksowego procesu rewitalizacji.

Działania Centrum były wzmocnieniem kapitału społecznego mieszkańców obszaru rewitalizacji, wpływały na zwiększenie poczucia odpowiedzialności za miejsce zamieszkania i wzmocniały poczucie przynależności do miasta. Ważną rolę odgrywały spotkania dotyczące działań na rzecz społeczności lokalnej, m.in. remontowanie podwórek, tworzenie murali oraz sadzenie drzew, krzewów i kwiatów.

Działania podjęte w latach 2017-2019 w ramach programu działalności Centrum Nowa Droga to m.in.: mobilne punkty zorganizowane podczas festynów, wieczorków pod chmurką, potańcówek pod gołym niebem i wieczorków muzycznych, streetworking, festyny na obszarze rewitalizacji, w ścisłym centrum miasta, podczas których zorganizowane były animacje, quiz wiedzy o Grajewie, gry plenerowe, zabawy sportowe i zręcznościowe dla dzieci, młodzieży, seniorów, a także dla całych rodzin, potańcówki pod gołym niebem, wieczorki muzyczne, Gra Miejska „Śladami Wilka”, dyżury w Centrum podczas których uczestnicy mogli otrzymać informacje na temat sieci wsparcia działającej na terenie Grajewa m.in. poradnictwa specjalistycznego, terapii uzależnień, możliwości aktywizacji społecznej oraz zawodowej.

3. **Inicjatywa lokalna.** To jedna z nowych form współpracy Urzędu Miasta Grajewo z mieszkańcami w celu wspólnego realizowania zadania publicznego na rzecz społeczności lokalnej.
4. **Spotkania z projektantami.** Mieszkańcy mieli wpływ na przyjęte rozwiązania projektowe. Podczas działań aktywizacyjnych wykorzystywane były różne formy wizualizacji: rysunki, makiety, symulacje 3D, co zapewniło lepsze zrozumienie projektowanych rozwiązań i dało mieszkańcom możliwość aktywnego włączenia się w procesy decyzyjne.
5. **Warsztaty dla mieszkańców.** W maju 2019 r. zostały zorganizowane warsztaty dla mieszkańców i lokalnych liderów, którzy mogli przedstawić pomysły na temat funkcjonalności oraz wykorzystania lokalu po dawnej aptece na cele społeczne z uwzględnieniem potrzeb lokalnej społeczności.
6. **Spotkania burmistrza z mieszkańcami.** Systematycznie raz w roku (oprócz 2020 r. z powodu pandemii koronawirusa), odbywają się spotkania burmistrza z mieszkańcami w ogólnodostępnym miejscu w pobliżu ich zamieszkania. Takie wyjście z urzędu do ludzi stanowi doskonałą okazję do swobodnej

rozmowy, podczas której każdy może wypowiedzieć się na temat problemów i potrzeb. Wszystkie uwagi i propozycje są analizowane pod kątem ich wykonalności ekonomicznej i zgodności z prawem. Spotkania umożliwiają burmistrzowi przedstawienie bieżących spraw w mieście, w tym realizowanych inwestycji, i prezentację najbliższych planów. Obustronny dialog jest ważnym krokiem w kierunku włączenia się mieszkańców we współdecydowanie i pracę nad zmianą swojego otoczenia.

Podczas angażowania społeczności lokalnej Miasto Grajewo zwraca uwagę na interaktywny proces włączania mieszkańców do podejmowania wspólnych decyzji i rozwiązywania problemów obszaru rewitalizacji. Sprawy ważne dla Grajewa są analizowane z naciskiem na dwukierunkowy przepływ informacji. Dialog pomiędzy samorządem a interesariuszami jest ważny ze względu na możliwość rozpoznania obustronnych potrzeb i wczesne wykrycie potencjalnych konfliktów. Ponadto, włączenie społeczności lokalnej na etapie planowania i wdrażania zadań pozwoli na zapewnienie skuteczności i trwałości realizowanych przedsięwzięć oraz podniesienie świadomości mieszkańców o partycypacyjnym współdecydowaniu. Podejmowane działania partycypacyjne przyniosły pozytywne efekty. Miasto Grajewo szuka inspiracji w działaniach innych miast, niewykluczone, że w przyszłości przełoży je na swój grunt.”

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego

Wnioski dla RPR: Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna w sposób szczególny podkreślać rolę partycypacji społecznej na etapie wdrażania programu rewitalizacji, tzw. wspólnotowe zarządzanie rewitalizacją. Warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu społeczności lokalnej, interesariuszy rewitalizacji we wdrażanie programu rewitalizacji. Warto promować dobre praktyki w zakresie partycypacji oraz gminy stosujące zaawansowane metody uspołecznia procesu rewitalizacji.

W planowanych działaniach należy uwzględnić zróżnicowanie możliwości instytucjonalne gmin wiejskich a gmin miejskich i miejsko-wiejskich. W planowanych działaniach należy przewidzieć także miejsce na działania podstawowe – tj. wskazywanie czym jest partycypacja społeczna, jakie są poszczególne szczeble drabiny partycypacji oraz jakie są możliwe formy i metody prowadzenia działań partycypacyjnych.

Pytanie 8: W jakich formach gmina komunikuje się i zamierza komunikować się w przyszłości z szerokim gronem interesariuszy rewitalizacji? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Jako podstawowe formy komunikacji z mieszkańcami gminy wskazały wykorzystanie:

- strony internetowej (94% ankietowanych gmin zamieszcza informacje o rewitalizacji na stronach internetowych),
- bezpośrednich otwartych spotkań (62% ankietowanych gmin organizuje spotkania z mieszkańcami, na których poruszane są kwestie związane z procesem rewitalizacji),
- mediów społecznościowych (56% ankietowanych gmin na swoich mediach społecznościowych zamieszcza informacje o rewitalizacji na stronach internetowych).

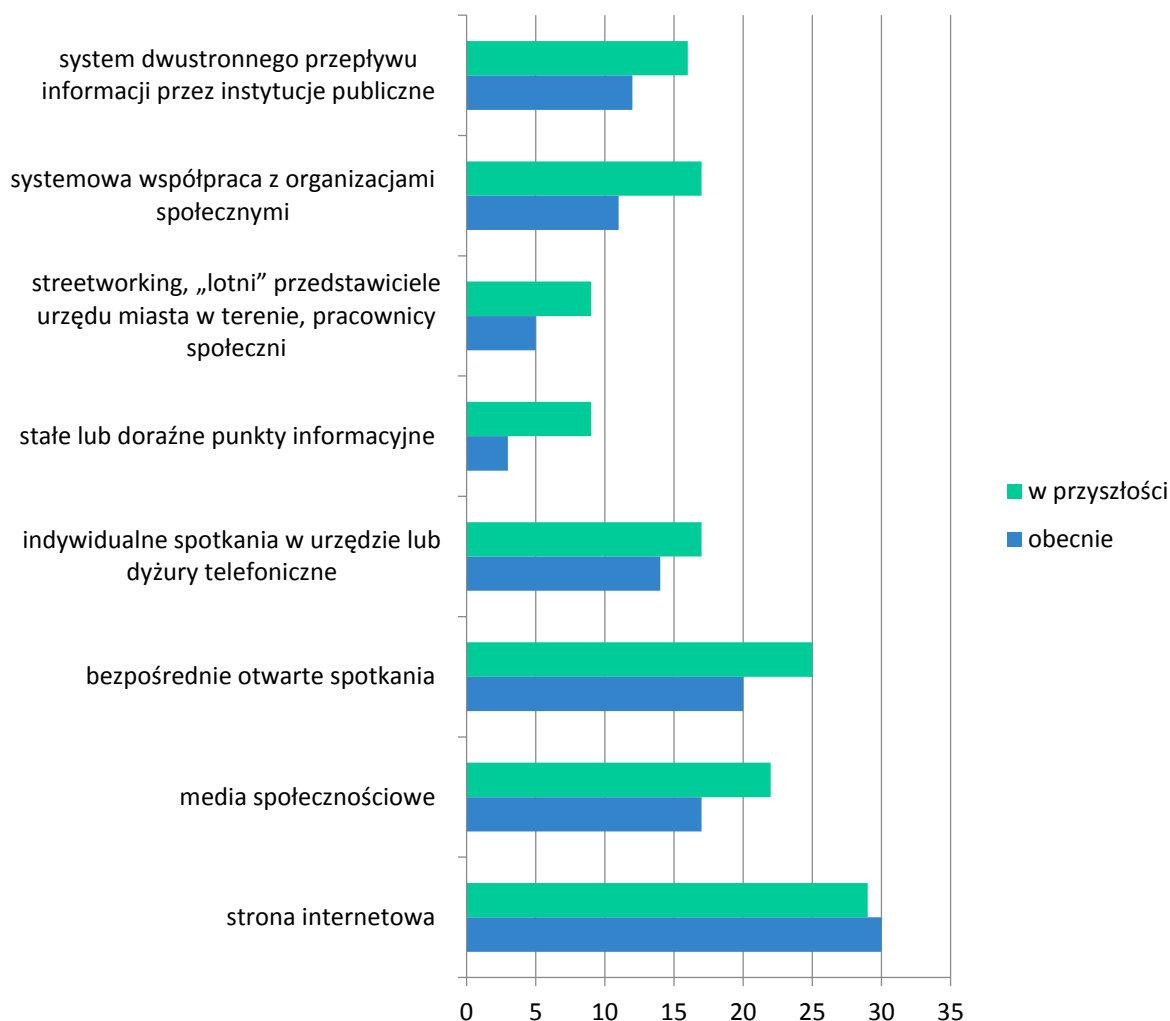
W najmniejszym zakresie gminy korzystają z stałych lub doraźnych punktów informacyjnych (takie działania prowadzą trzy gminy) czy streetworkingu, „lotnych” przedstawicieli urzędu miasta w terenie, pracowników społecznych (takie działanie prowadzi 5 gmin).

Planowana modyfikacja stosowanych form komunikacji nie wpłynie na kolejność pierwszej trójki najpopularniejszych metod komunikacji, jednak widać wyraźny wzrost zainteresowania zdywersyfikowaniem stosowanych metod. Może to oznaczać, że gminy planują zintensyfikować swoje działania informacyjne i docierać do zwiększonej grupy interesariuszy rewitalizacji.

Widać dysproporcje pomiędzy działaniami realizowanymi przez gminy miejskie, miejsko-wiejskie a gminami wiejskimi. Gminy miejskie i miejsko-wiejskie wykorzystują więcej kanałów komunikacyjnych (nie ma formy, która choć raz nie byłaby wybrana) i planują rozszerzyć katalog swoich działań. Natomiast gminy wiejskie nie korzystają i nie zamierzają korzystać z takich metod jak: stałe lub doraźne punkty informacyjne oraz streetworking, „lotni” przedstawiciele urzędu miasta w terenie, pracownicy społeczni. Od czterech do pięciu gmin

korzysta i planuje indywidualne spotkania w urzędzie lub dyżury telefoniczne, współpracę z organizacjami społecznymi, współpracę z instytucjami publicznymi, miejscami aktywności społecznej czy domami sąsiedzkimi. Kontynuowane będą spotkania z mieszkańcami i prowadzenie stron internetowych, nowym wyzwaniem będzie uruchomienie mediów społecznościowych.

Wykres nr 3 Formy komunikacji z interesariuszami rewitalizacji stosowane przez gminy i planowane kanały komunikacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Odpowiedzi na pytanie o narzędzia dodatkowe udzieliły trzy gminy – jako dodatkowe kanały komunikacji wskazano: Biuletyn Gminy i komunikaty SMS. Miasto Grajewo wskazało na korzyści wynikające z systematycznych spotkań z mieszkańcami, które dają możliwość dwustronnego przepływu informacji – mieszkańcy mogą przedstawić swoje problemy, a władze gminy mają okazję się do nich odnieść oraz przedstawić np. plany inwestycyjne na danym terenie. Jednocześnie podkreślono podejmowany katalog działań wymieniony w odpowiedzi na pytanie 7.

Wnioski dla RPR: Widać zainteresowanie gmin dywersyfikacją form komunikacji z interesariuszami rewitalizacji. Gminy mogą potrzebować wsparcia w poszukiwaniu dobrych

praktyk czy organizacji poszczególnych metod komunikacji. W ramach Regionalnej Polityki Rewitalizacji warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu społeczności lokalnej, interesariuszy rewitalizacji we wdrażanie programu rewitalizacji. W planowanych działaniach należy uwzględnić zróżnicowanie możliwości instytucjonalne gmin wiejskich a gmin miejskich i miejsko-wiejskich.

Pytanie 9: Jakie typy przedsięwzięć rewitalizacyjnych gmina zamierza podejmować w przyszłości - jako kontynuacja/rozwińnięcie dotychczasowych działań rewitalizacyjnych lub podjęcie ich w ramach programu rewitalizacji po raz pierwszy? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Gminy najczęściej wskazywały (powyżej dwudziestu wskazań dla każdej kategorii) na konieczność kontynuacji działań z zakresu:

- kształtowania przestrzeni publicznych,
- integracji społecznej i przeciwdziałaniu wykluczeniu,
- aktywizacji dzieci/młodzieży i wyrównywania deficytów edukacyjnych,
- aktywizacji i wsparcia seniorów oraz kultury i sportu jako narzędzia integracji i aktywizacji społecznej.

Rzadziej zamierzają kontynuować działania (8 wskazań i mniej) z obszaru:

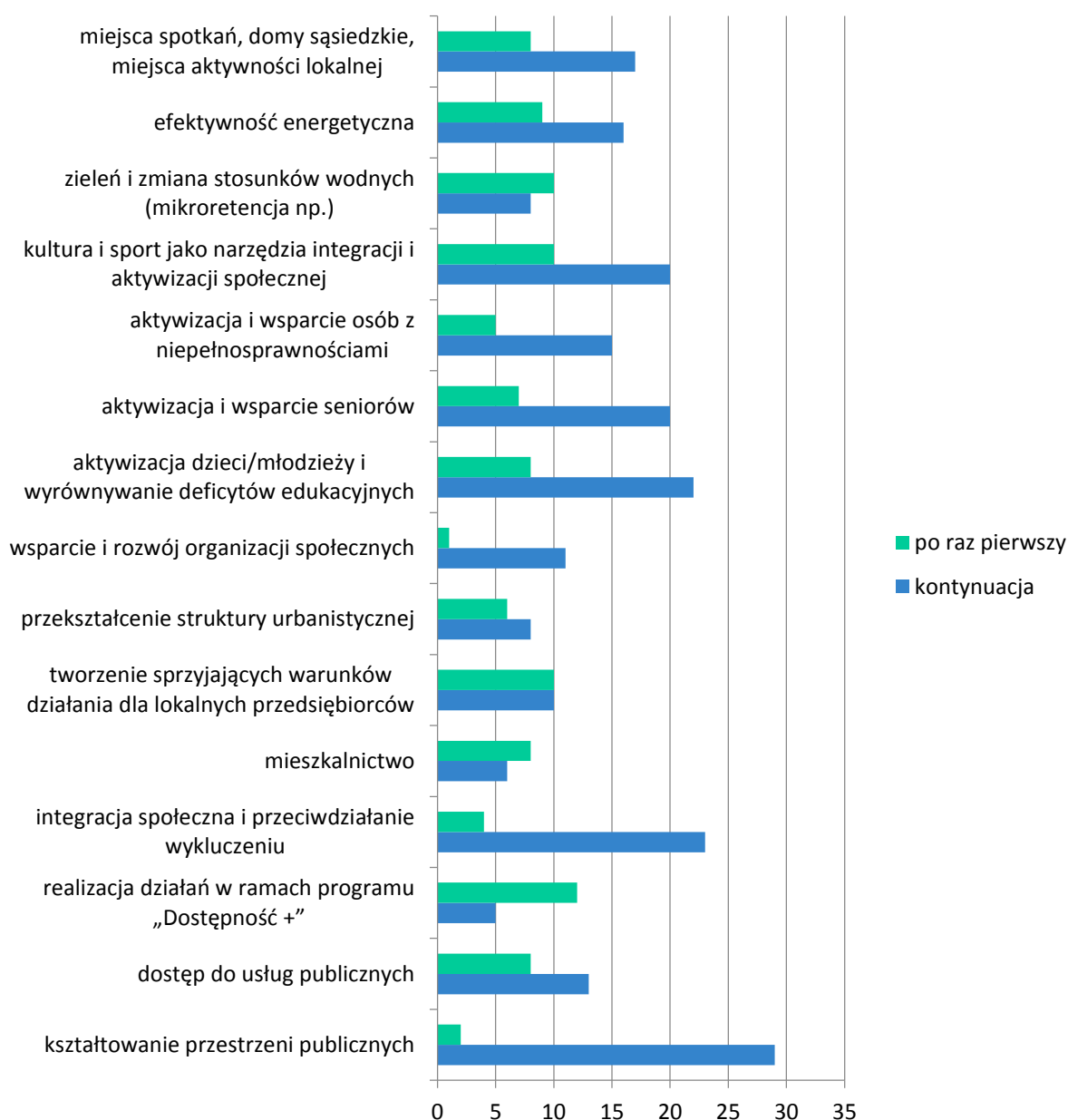
- realizacji działań w ramach programu „Dostępność +”,
- mieszkalnictwa,
- przekształcenia struktury urbanistycznej oraz zieleni i zmiany stosunków wodnych (mikroretencja np.).

Jako działania konieczne do dołączenia do katalogu przedsięwzięć rewitalizacyjnych gminy wskazywały (10 i więcej wskazań):

- realizację działań w ramach programu „Dostępność +”
- tworzenie sprzyjających warunków działania dla lokalnych przedsiębiorców, kultura i sport jako narzędzia integracji i aktywizacji społecznej oraz zieleni i zmiana stosunków wodnych (mikroretencja np.).

Odpowiedzi na pytanie o dodatkowe narzędzia udzieliły dwie gminy wskazując na potrzebę realizacji przedsięwzięć związanych z turystyką rekreacyjną i sportową. Udzielone odpowiedzi nie różnią się ze względu na rodzaj gminy.

Wykres nr 4 Typy przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które gmina zamierza podejmować w przyszłości jako kontynuacja i rozwinięcie dotychczasowych działań rewitalizacyjnych lub podjęcie po raz pierwszy

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Wnioski do RPR:

Pytanie 10: Czy przewidujecie Państwo, że wdrażanie programu rewitalizacji wymusi w przyszłości działania w obszarze planowania przestrzennego (nowelizacja SUIKZP, uchwalenie nowych lub aktualizacja obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub miejscowych planów rewitalizacji)?

Tylko 34% ankietowanych gmin widzi już w chwili obecnej konieczność podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego, z czego 4 gminy mają obecnie uchwalony gminny program rewitalizacji. Jako główną przesłankę do podjęcia działań gminy wskazują nieaktualne dokumenty planistyczne gminy, które nie uwzględniają ustaleń programów rewitalizacji w zakresie planowanych inwestycji.

Ponad 53% gmin dopuszcza możliwość podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego w przyszłości, zakładając, że w trakcie wdrażania programu rewitalizacji mogą pojawić się nowe przedsięwzięcia lub potrzeby, których realizacja będzie wymagała takich zmian. Potrzeby te jednak nie są w większości definiowane.

Konieczności podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego w ogóle nie widzi 12,5% gmin – jedna gmina wskazała, że obowiązujące na terenie rewitalizacji miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są zgodne z programem rewitalizacji, kolejna gmina wskazała na trwającą procedurę zmiany studium gminy.

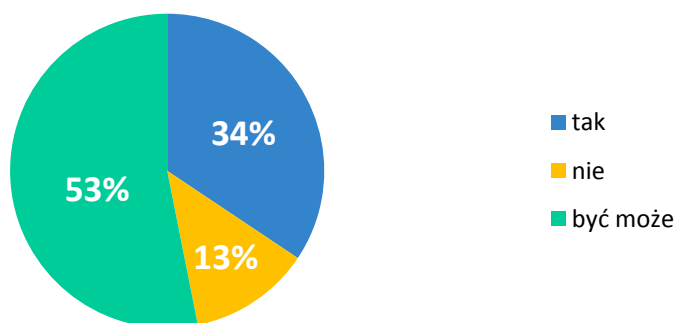
Odpowiedzi gmin wiejskich wskazują, że w większości gmin (75% ankietowanych gmin) dopuszcza możliwość konieczności podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego w związku z prowadzonym procesem rewitalizacji w przyszłości, dwie gminy widzą taką konieczność, tylko jedna gmina wskazała odpowiedź „nie”. Natomiast wśród gmin miejskich i miejsko-wiejskich 40% dopuszcza taką możliwość, 45% wskazało odpowiedź „tak” i 15% wybrało odpowiedź „nie”.

Gminy w większości nie widzą powiązania pomiędzy realizacją programu rewitalizacji a planowaniem przestrzennym, zwłaszcza gminy wiejskie nie mają pewności tych powiązań.

Wnioski dla RPR: Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna wskazywać powiązania pomiędzy polityką rewitalizacyjną a planowaniem przestrzennym, powinna wskazywać możliwości jakie daje ustawa o rewitalizacji w kontekście kształtowania przestrzeni gminnej.

Jak wskazano w opracowaniu „Komentarz do ustawy o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” (s.49) „Ustawa o rewitalizacji wprowadza szereg zmian w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które dotyczą przede wszystkim narzędzi planistycznych stosowanych w rewitalizacji (miejscowego planu rewitalizacji) oraz zasad planowania przestrzennego dotyczących partycypacji społecznej, bilansowania użytkowania terenu czy lokalizacji nowej zabudowy, które istotnie wpływają na efektywność procesu rewitalizacji.”

Wykres nr 5 Czy wdrażanie programu rewitalizacji wymusi w przyszłości działania w obszarze planowania przestrzennego?

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Pytanie 11: Czy oceniacie Państwo, że lokalne organizacje lub aktywne grupy nieformalne społeczne są gotowe i posiadają odpowiedni potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji?

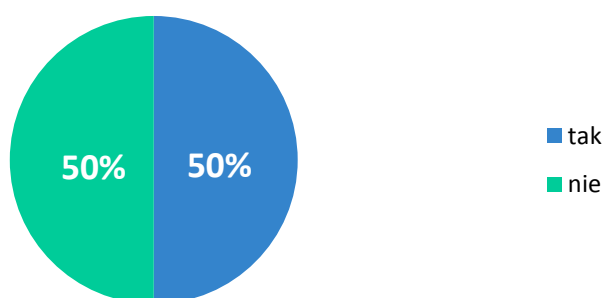
Zarówno 50% ankietowanych gmin wskazuje, że lokalne organizacje lub aktywne grupy nieformalne społeczne są gotowe i posiadają odpowiedni potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji – jak i 50% gmin wskazuje na brak gotowości i potencjału. Odpowiedzi na pytanie układają się równomiernie niezależnie od rodzaju gminy, różnica dotyczy jednak uzasadnienia wskazanej odpowiedzi.

Gminy wiejskie wskazując odpowiedź „nie” jako przyczynę wymieniały brak aktywnych lokalnych organizacji, z którymi można byłoby nawiązać współpracę. Jeśli chodzi o odpowiedzi udzielone przez gminy miejskie i miejsko-wiejskie to jako przyczynę udzielenia odpowiedzi „nie” wskazywano na brak aktywnych lokalnych organizacji i dodatkowo wymieniały kwestie potencjału organizacji (brak środków na rozwój organizacji i działania tych organizacji skierowane do lokalnej społeczności, brak doświadczenia i potencjału).

Analogicznie gminy, które wskazały odpowiedź „tak”, podkreślały, że na terenie gminy jest dużo aktywnych organizacji, które chcą mieć wpływ na działania, wskazywano także korzyści z dotychczasowej współpracy. Dodatkowo gminy miejskie i miejsko-wiejskie podkreślały, że organizacje pozarządowe współrealizują przedsięwzięcia zaplanowane w programie rewitalizacji, wskazywano także na już realizowaną współpracę i aktywność organizacji.

Wnioski dla RPR: W ramach Regionalnej Polityki Rewitalizacji warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu lokalnych organizacji i grup nieformalnych we wdrażanie programu rewitalizacji. Należy wskazywać korzyści z takiej współpracy i dobre praktyki. Część działań można nakierować na wzmocnienie potencjału lokalnych organizacji do angażowania się w działania rewitalizacyjne w gminach. Ponadto w ramach RPR warto rozważyć zaplanowanie wsparcia z nowego programu regionalnego kierowanego wyłącznie do organizacji społecznych realizujących przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

Wykres nr 6 Ocena czy lokalne organizacje społeczne lub grupy nieformalne mają potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Pytanie 12: Jak oceniacie Państwo dotychczasową współpracę z władzami Waszego powiatu w realizacji programu rewitalizacji? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź, do wyboru: Dobrze/Mogłoby być lepiej/Źle/Brak było przesłanek do współpracy/Nie dotyczy (miasto na prawach powiatu)). Prosimy o uzasadnienie odpowiedzi)

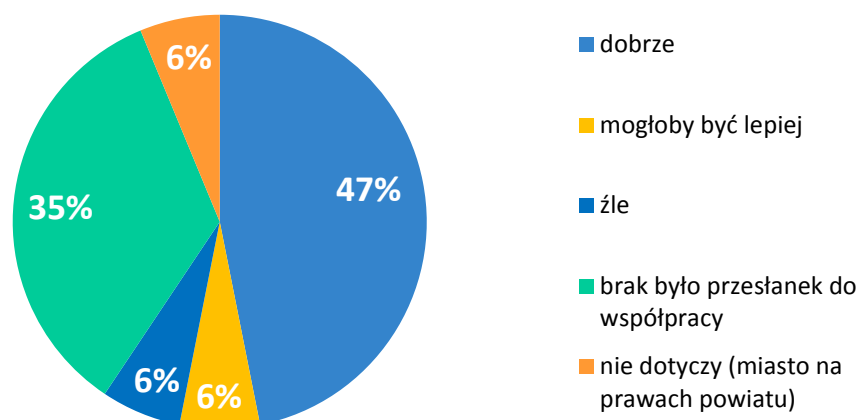
Podsumowanie odpowiedzi:

Gminy w większości (47% ankietowanych gmin) pozytywnie oceniły współpracę z powiatem. Sporadycznie wskazano uzasadnienie wskazanej odpowiedzi, gdzie przeważały odpowiedzi o współpracy przy realizacji przedsięwzięć wynikających z programu rewitalizacji. Kolejną najczęściej pojawiającą się odpowiedzią wskazaną przez 34% gmin, była odpowiedź o braku przesłanek do podjęcia współpracy. Gminy wskazywały, że dotychczas realizowane działania nie wymagały współpracy z powiatem, także powiat nie wykazywał zainteresowania we włączenie się w działania rewitalizacyjne. Dwie gminy próby współpracy z powiatem oceniły źle, wskazując jako przyczynę brak zainteresowania ze strony powiatów współpracą z gminą i jej odmowę. Na podstawie wskazanych odpowiedzi wnioskować można, że niespełna 50% gmin nawiązała współpracę z powiatem.

Podobnie kształtowały się odpowiedzi ze względu na rodzaj gminy, 50% gmin wiejskich oceniło dobrze współpracę z powiatem. Kolejne 50% gmin wskazało, że brak było przesłanej do podjęcia współpracy lub mogłoby być lepiej – co argumentowało, że wspólne działania między gminą a powiatem nie wynikają z programu rewitalizacji. Wśród gmin miejskich i miejsko-wiejskich 45% gmin oceniło współpracę dobrze, 35% wskazało, że brak było przesłanej do podjęcia współpracy, dwie gminy próby współpracy z powiatem oceniły źle.

Wnioski dla RPR: Gminy bardziej pozytywnie oceniają współpracę z powiatami niż powiaty, można odnieść wrażenie, że powiaty są mniej świadome możliwości takiej współpracy i swojej roli w procesie rewitalizacji. Zobacz wnioski z ankiety C skierowanej do powiatów.

Wykres nr 7 Ocena dotychczasowej współpracy z władzami powiatu w realizacji programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Pytanie 13: Jakich partnerów zamierzacie Państwo włączać w realizację programu rewitalizacji – na bazie kontynuacji dotychczasowej współpracy lub zawiązania nowej – a gdzie nie widzicie szans/uzasadnienia dla takiej współpracy (także na bazie dotychczasowych doświadczeń)?

Gminy najczęściej wskazywały na konieczność kontynuacji współpracy z:

- powiatem i podległymi mu podmiotami (co ciekawe taką odpowiedź wskazało aż 60% ankietowanych gmin, czyli więcej niż wskazano w odpowiedzi na pytanie 12 o jakość współpracy z powiatem, gdzie tylko 47% gmin oceniła współpracę pozytywnie, a na

podstawie wskazanych odpowiedzi wnioskować można, że niespełna 50% gmin w ogóle nawiązała taką współpracę powiatem),

- wojewódzkim konserwatorem zabytków i lokalnymi przedsiębiorcami (47% ankietowanych gmin),
- Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (37,5% ankietowanych gmin).

Gminy wskazywały na możliwość podjęcia współpracy z:

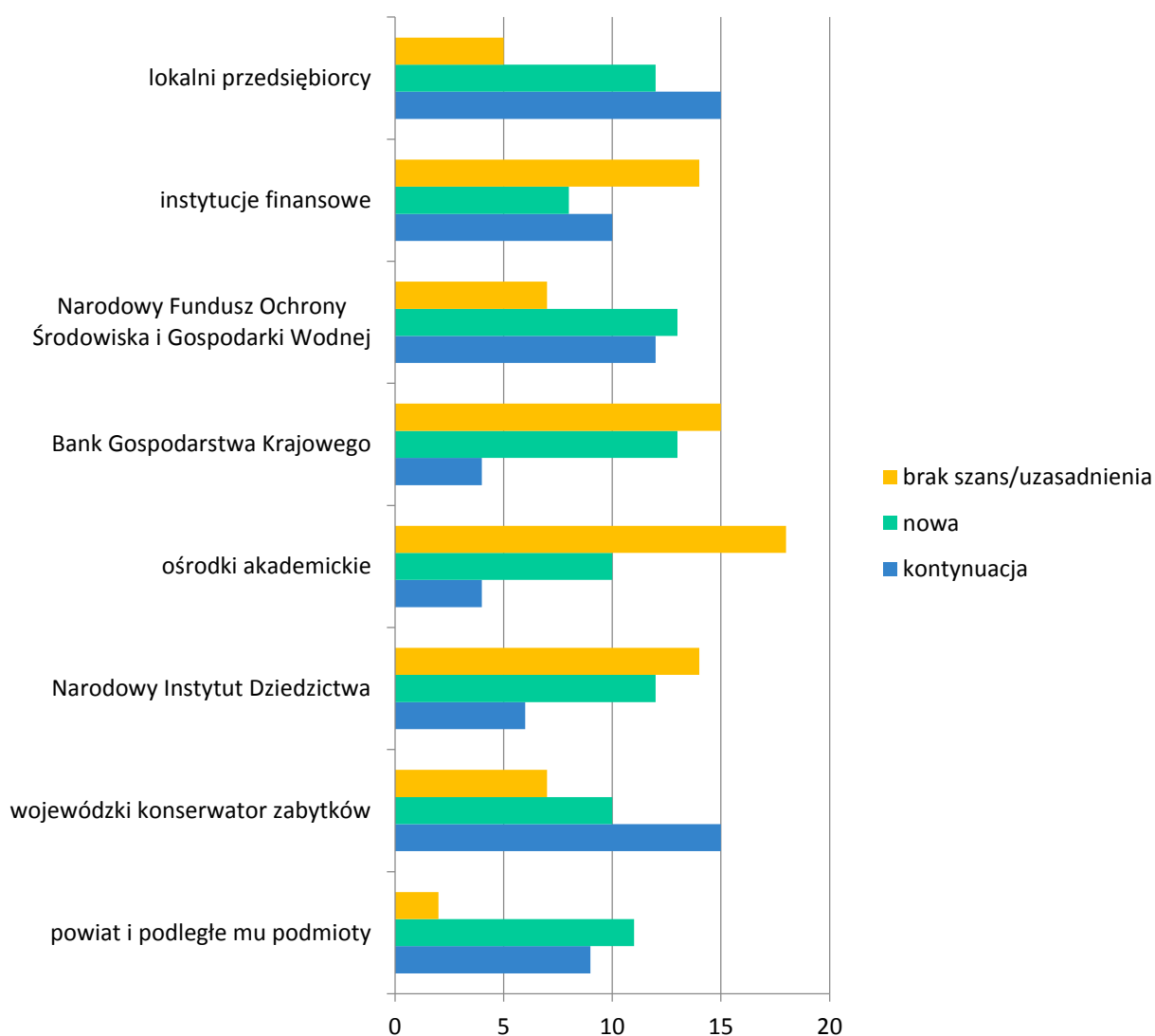
- Bankiem Gospodarstwa Krajowego i Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (40% ankietowanych gmin),
- lokalnymi przedsiębiorcami i Narodowym Instytutem Dziedzictwa (37,5% ankietowanych gmin; deklaracja współpracy z NID może wynikać z promocji działań NID w związku z uruchomionym programem wsparcia dla gmin, które realizują projekty rewitalizacyjne na obszarach zabytkowych i cennych historycznie <https://samorzad.nid.pl/rewitalizacja/o-projekcie/>),
- powiatem i podległymi mu podmiotami (34,4% ankietowanych gmin, co ciekawe dokładnie taki sam odsetek gmin w odpowiedzi na pytanie 12 wskazał, że dotychczas nie było przesłanek do podjęcia współpracy z powiatem, ale jak widać gminy są otwarte na taką współpracę w przyszłości).

Gminy nie widzą uzasadnienia do podjęcia współpracy z:

- ośrodkami akademickimi (56% gmin nie widzi uzasadnienia do takiej współpracy),
- Bankiem Gospodarstwa Krajowego (47% ankietowanych gmin),
- lokalnymi przedsiębiorcami i Narodowym Instytutem Dziedzictwa (44% ankietowanych gmin).

Co ciekawe odpowiedzi gmin były najmniej zróżnicowane w kategorii „nowe współprace”, odpowiedzi były bardziej zróżnicowane w pozostałych kategoriach.

Wykres nr 7 Partnerzy gminy w realizacji programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Gminy wiejskie w ogóle nie podejmowały współpracy z ośrodkami akademickimi i 67% gmin nie zamierza takiej współpracy podejmować. Gminy wiejskie zdecydowanie rzadziej niż gminy miejskie i miejsko-wiejskie podejmowały współpracę z powiatem, WKZ i lokalnymi przedsiębiorcami. Gminy wiejskie są zdecydowanie bardziej chętne do współpracy z nowymi partnerami szczególnie z BGK, NFOŚiGW i WKZ – trzy do dwóch razy chętniejsze). Gminy wiejskie dwa razy częściej nie widzą uzasadnienia współpracy z ośrodkami akademickimi i NID (aż 50% gmin wiejskich nie widzi uzasadnienia takiej współpracy). Na podstawie analizy ankiet widać różnice w zaangażowaniu poszczególnych partnerów podczas prowadzenia procesu rewitalizacji ze względu na rodzaj gminy.

Odpowiedzi na pytanie o innych dodatkowych partnerów udzieliła jedna gmina wskazując na kontynuację współpracy z lokalnymi stowarzyszeniami i jednostkami miejskimi oraz konieczność podjęcia współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Wnioski dla RPR: RPR mogłaby wskazywać wizję współpracy różnych interesariuszy/aktorów z gminami w zakresie rewitalizacji, być pewnym przewodnikiem w tym zakresie. Patrz wnioski

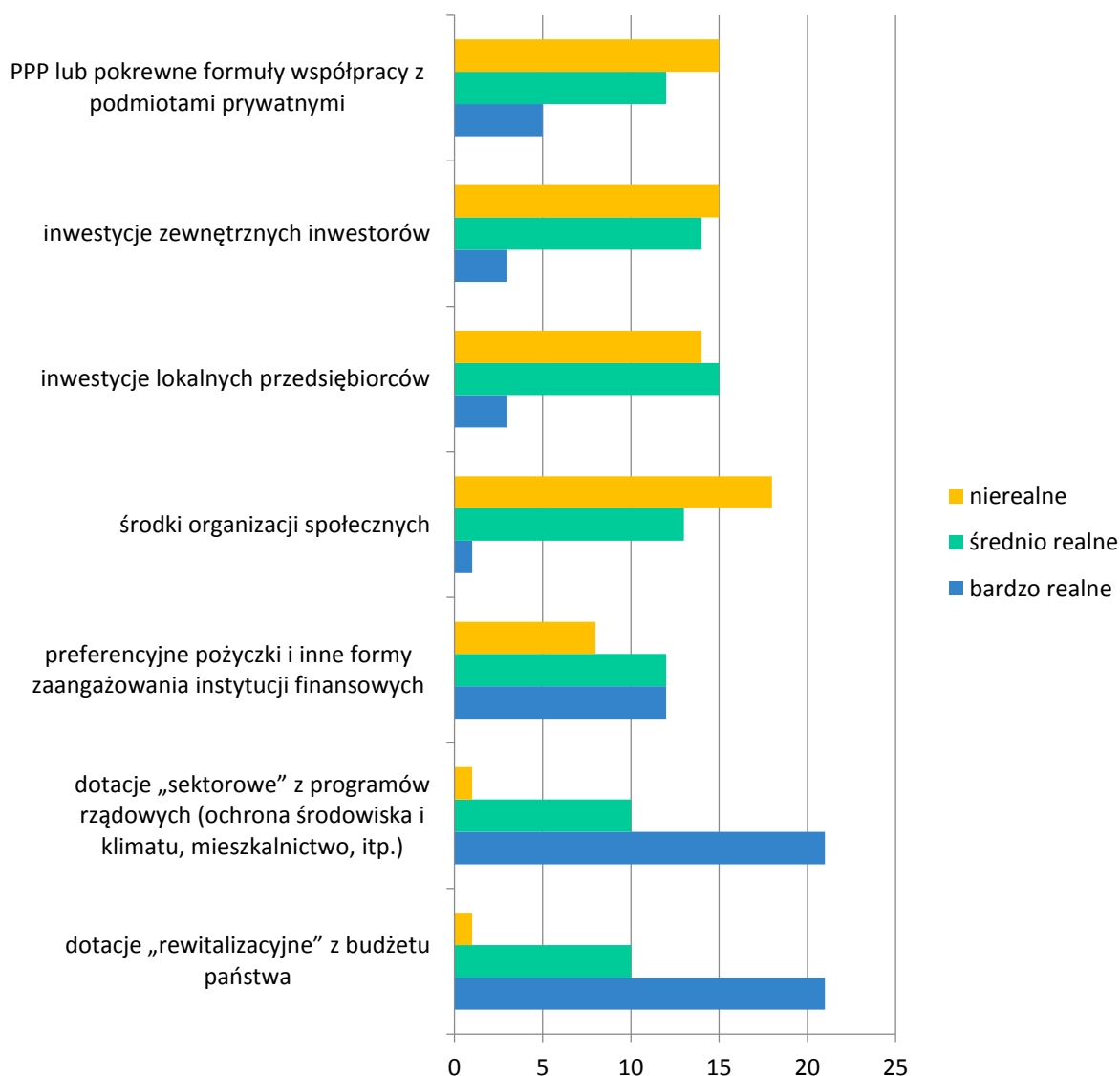
z ankiety C skierowanej do powiatów. Gminy powinny także mieć świadomość możliwości współpracy z różnymi interesariuszami i widzieć jakie to może przynieść korzyści (obopólne) dla procesu rewitalizacji.

Pytanie 14: Jak (także na podstawie dotychczasowych doświadczeń) oceniacie Państwo możliwość wykorzystania w procesie rewitalizacji w istotnym stopniu finansowania innego niż pochodzącego z budżetu gminy oraz z dotacje z funduszy europejskich?

Gminy w większości zainteresowane są dotacjami na prowadzenie działań rewitalizacyjnych, niezależnie od źródeł pochodzenia tych dotacji. W dalszej kolejności skłonne są korzystać ze środków zwrotnych (preferencyjne pożyczki i inne formy zaangażowania instytucji finansowych). W podobnym zakresie jako średnio realne lub nierealne do zaangażowania do realizacji programu rewitalizacji gminy uznały inwestycje lokalnych przedsiębiorców, inwestycje zewnętrznych inwestorów. Środki organizacji społecznych i formuła PPP w większości otrzymały ocenę „nierealnych”.

Gminy wiejskie jako „realne” lub „średnio realne” wskazały dotacje (dotacje z Budżetu Państwa zostały uznane jako najbardziej realne), jako w 50% „nierealne” i w 50% „średnio realne” ocenione zostały środki organizacji społecznych, lokalnych przedsiębiorców i inwestorów zewnętrznych. Najbardziej zróżnicowane odpowiedzi dotyczą preferencyjnych pożyczek i formuły PPP – jednak bardziej realne w ocenie gmin są pożyczki. Odpowiedzi gmin miejskich i miejsko-wiejskich kształtowały się podobnie, z dwoma różnicami – dotacje sektorowa zostały uznane jako najbardziej realne, za najbardziej nierealny sposób finansowania działań rewitalizacyjnych uznano środki organizacji społecznych.

Wykres nr 8 *Możliwość wykorzystania w procesie rewitalizacji finansowania innego niż pochodzącego z budżetu gminy oraz z dotacje z funduszy europejskich*

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja A: dla gmin posiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Gminy raczej nie widzą możliwości angażowania środków zewnętrznych w realizację działań rewitalizacyjnych. Zaleca się wskazywanie gminom korzyści z angażowania partnerów zewnętrznych w działania rewitalizacyjne i różnych możliwości finansowania i realizacji działań (np. formuła PPP, CSR). Zgodnie z ustawą o rewitalizacji (art. 3 ust. 1) przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie właściwości gminy, stanowią jej zadania własne. Zapisy te można odczytywać, że w działaniach wykraczających poza właściwości gminy można i należy angażować partnerów zewnętrznych.

Jak wskazano w opracowaniu „Komentarz do ustawy o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” (s.7) „Ustawa o rewitalizacji nie zawiera szczególnych regulacji w zakresie źródeł finansowania tego procesu. Ustanawiając elementy rewitalizacji zadaniem własnym gminy przesądza, że możliwe jest jego finansowanie ze środków publicznych”.

Wnioski z ankiety dla gmin posiadających program rewitalizacji dla Regionalnej Polityki Rewitalizacji:

Na podstawie udzielonych przez gminy odpowiedzi w ramach ankiety można sformułować następujące wnioski dla określenia kierunków działań w ramach Regionalnej Polityki Rewitalizacji województwa podlaskiego:

- 1) Gminy w województwie podlaskim widzą korzyści z realizacji procesu rewitalizacji. W znacznej mierze są to korzyści finansowe, ale także jako wsparcie społeczności lokalnej z obszarów kryzysowych poprzez zintegrowane działania różnych instytucji i podmiotów. Niemniej RPR powinna wskazywać cele realizacji działań rewitalizacyjnych, podkreślać właściwe rozumienie procesu rewitalizacji i jej uwarunkowań, a także korzyści, jak i obowiązki jakie ze sobą niesie ten proces.
- 2) Biorąc pod uwagę deklaracje gmin oraz doświadczenia z oceny programów rewitalizacji obecnie znajdujących się na wykazie, RPR powinna wskazywać korzyści z przygotowania programu rewitalizacji siłami własnymi bądź tylko z częściowym udziałem doradców zewnętrznych. W planowanych działaniach należy uwzględnić zróżnicowane możliwości instytucjonalne gmin wiejskich oraz gmin miejskich i miejsko-wiejskich.
- 3) RPR w sposób szczególny powinna podkreślać rolę partycypacji społecznej na etapie wdrażania programu rewitalizacji, tzw. wspólnotowe zarządzanie rewitalizacją. Warto promować dobre praktyki w zakresie partycypacji oraz gminy stosujące zaawansowane metody uspołecznia procesu rewitalizacji. W planowanych działaniach należy uwzględnić zróżnicowanie możliwości instytucjonalne gmin wiejskich oraz gmin miejskich i miejsko-wiejskich. W planowanych działaniach należy przewidzieć także miejsce na działania podstawowe – tj. wskazywanie czym jest partycypacja społeczna, jakie są poszczególne szczeble drabiny partycypacji oraz jakie są możliwe formy i metody prowadzenia działań partycypacyjnych.

Warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu społeczności lokalnej, interesariuszy rewitalizacji w tym zwłaszcza lokalne organizacje i grupy nieformalne we wdrażanie programu rewitalizacji. Należy wskazywać korzyści z takiej współpracy i dobre praktyki. Część działań można nakierować na wzmocnienie potencjału lokalnych organizacji do angażowania się w działania rewitalizacyjne w gminach.

Widać zainteresowanie gmin dywersyfikacją form komunikacji z interesariuszami rewitalizacji. Gminy mogą jednak potrzebować wsparcia w poszukiwaniu dobrych praktyk czy organizacji poszczególnych metod komunikacji.

Spoglądając szerzej – RPR mogłaby wskazywać wizję współpracy różnych interesariuszy z gminami w zakresie rewitalizacji, być pewnym przewodnikiem w tym zakresie. Gminy powinny także mieć świadomość możliwości współpracy z różnymi interesariuszami i widzieć jakie to może przynieść korzyści (obopólne) dla procesu rewitalizacji.

- 4) Biorąc pod uwagę powyższe wnioski oraz fakt, że gminny raczej nie widzą możliwości angażowania środków zewnętrznych w realizację działań rewitalizacyjnych, w ramach RPR warto podjąć temat źródeł finansowania rewitalizacji także poza środkami unijnymi. Należy pokazywać i promować korzyści z angażowania partnerów zewnętrznych w działania rewitalizacyjne, różnych możliwości finansowania i realizacji działań (np. formuła PPP, CSR).

Zgodnie z ustawą o rewitalizacji (art. 3 ust. 1) przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w

zakresie właściwości gminy, stanowią jej zadania własne. Zapisy te można odczytywać, że w działaniach wykraczających poza właściwości gminy można i należy angażować parterów zewnętrznych. Jak wskazano w opracowaniu „Komentarz do ustawy o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” (s.7) „*Ustawa o rewitalizacji* nie zawiera szczególnych regulacji w zakresie źródeł finansowania tego procesu. Ustanawiając elementy rewitalizacji zadaniem własnym gminy przesądza, że możliwe jest jego finansowanie ze środków publicznych.” Nie oznacza to jednak zamknięcia katalogu finansowania rewitalizacji tylko do środków publicznych.

- 5) Gminy najczęściej nie widzą powiązania pomiędzy realizacją programu rewitalizacji a planowaniem przestrzennym, zwłaszcza gminy wiejskie nie mają pewności tych powiązań. RPR mogłaby wskazywać powiązania pomiędzy polityką rewitalizacyjną a planowaniem przestrzennym, powinna wskazywać możliwości jakie daje ustawa o rewitalizacji w kontekście kształtowania przestrzeni gminnej.

Jak wskazano w opracowaniu „Komentarz do ustawy o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” (s.49) „*Ustawa o rewitalizacji* wprowadza szereg zmian w *ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, które dotyczą przede wszystkim narzędzi planistycznych stosowanych w rewitalizacji (miejscowego planu rewitalizacji) oraz zasad planowania przestrzennego dotyczących partycypacji społecznej, bilansowania użytkowania terenu czy lokalizacji nowej zabudowy, które istotnie wpływają na efektywność procesu rewitalizacji.”

Ankieta B: dla gmin nieposiadających dotąd programu rewitalizacji

Ankieta była dostępna dla gmin w okresie od 8 stycznia do 22 stycznia 2021 roku. Składała się z 12 pytań wskazanych w 2 częściach:

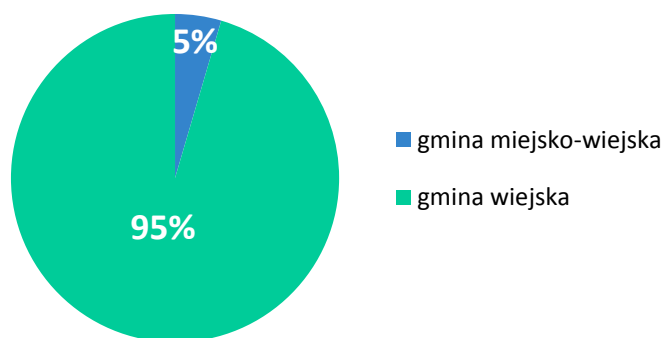
I. Dane podstawowe – część ta obejmuje 4 pytania. Pierwsze dotyczące nazwy gminy (dane te służą do identyfikacji gmin). Trzy kolejne pytania dotyczyły powodów nieposiadania programu rewitalizacji i planów na przyszłość w tym zakresie.

II. Spojrzenie w przyszłość dla gmin, które zamierzają lub dopuszczają podjęcie działań rewitalizacyjnych w bliskiej przyszłości (w powiązaniu z perspektywą budżetową 2021-27) – część ta obejmuje 8 pytań dotyczących działań planowanych do podjęcia w związku z wyrażoną wolą podjęcia procesu rewitalizacji.

I. Dane podstawowe

Ankiety uzupełniły 22 gminy, co stanowi 35% gmin nieposiadających programów rewitalizacji województwie podlaskim. Ankietę w przeważającej większości wypełniły gminy wiejskie (95% czyli 21 gmin) i jedna gmina miejsko-wiejska. W tym wypadku nie ma potrzeby różnicować odpowiedzi gmin ze względu na ich rodzaj.

Wykres nr 9 Odsetek wypełnionych ankiet ze względu na rodzaj gminy (n = 22)

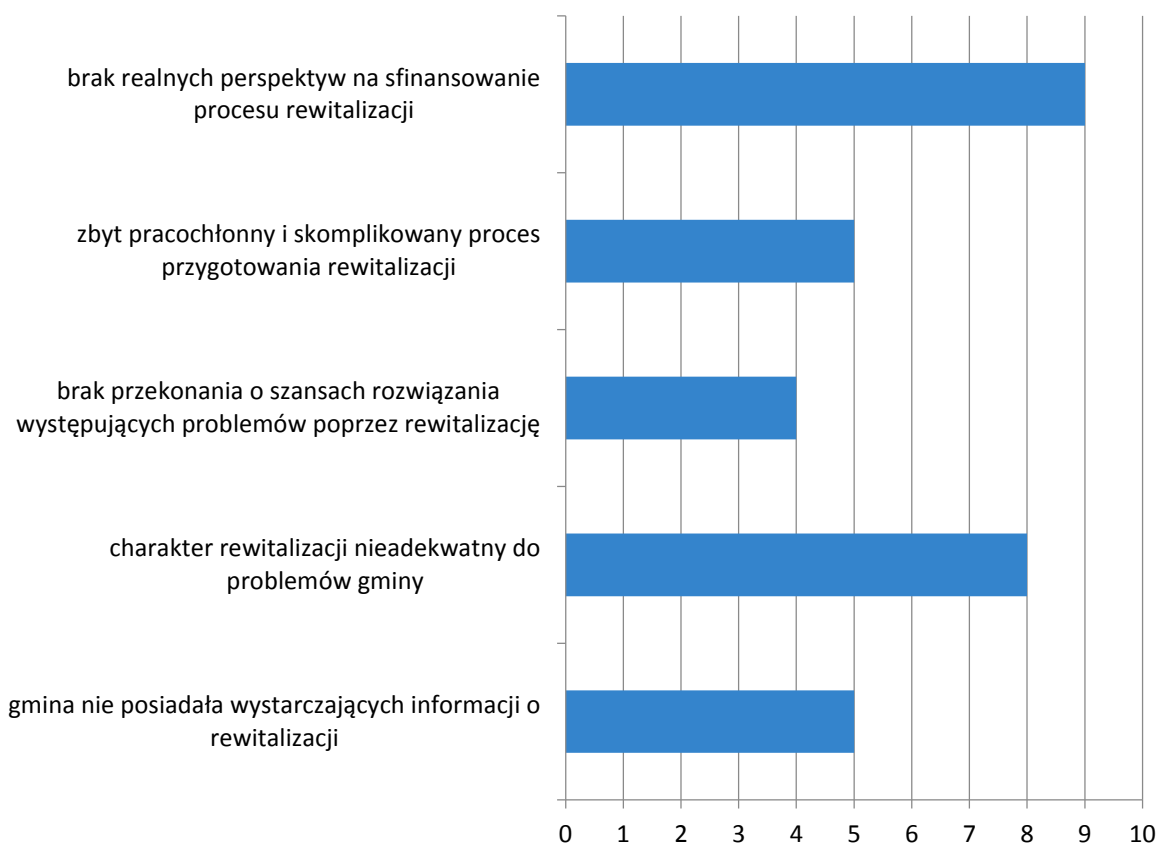

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Pytanie 2: Proszę wskazać powody, dla których gmina nie sformułowała programu rewitalizacji i nie podjęła działań rewitalizacyjnych.

Jako dwie główne przyczyny, dla których gmina nie sformułowała programu rewitalizacji i nie podjęła działań rewitalizacyjnych wskazane zostały kwestie finansowe (brak realnych perspektyw na sfinansowanie procesu rewitalizacji – prawie 41%) oraz nieadekwatny charakter rewitalizacji do problemów gminy (ponad 36%). Pierwszą trójkę powodów zamykają kolejne dwie przesłanki (22,7%): gmina nie posiadała wystarczających informacji o rewitalizacji oraz zbyt pracochłonny i skomplikowany proces przygotowania rewitalizacji. Na ostatnim miejscu jako przyczynę wskazano brak przekonania o szansach rozwiązania występujących problemów poprzez rewitalizację (18,2%). Około połowa gmin wskazała więcej niż jedną przesłankę, wskazując na te spośród dominujących.

Wykres nr 10 Powody, dla których gmina nie sformułowała programu rewitalizacji i nie podjęła działań rewitalizacyjnych

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

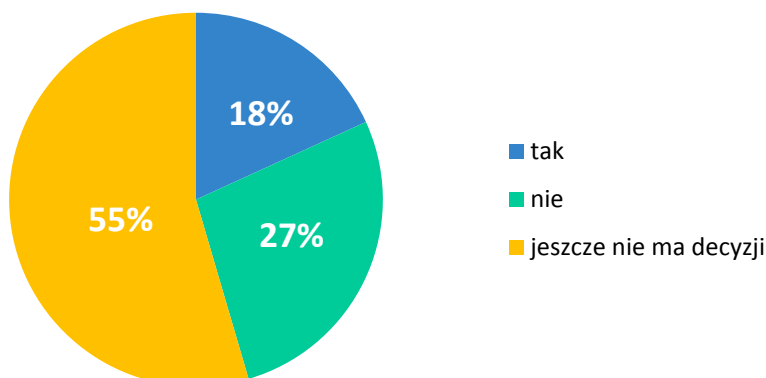
Pytanie 3: Czy w kolejnej perspektywie budżetowej UE gmina zamierza podjąć działania rewitalizacyjne?

Gminy wykazały się pewną ostrożnością w odpowiedzi na to pytanie. Prawie 55% wskazała, że jeszcze nie ma decyzji w tym zakresie, 27% deklaruje, że nie zamierza podjąć działań rewitalizacyjnych i tylko 18% gmin (czyli 4 gminy) wskazało wprost na zainteresowanie rewitalizacją.

Co ciekawe, te odpowiedzi nie mają potwierdzenia w dalszej części ankiety skierowanej do gmin, które zamierzają lub dopuszczają podjęcie działań rewitalizacyjnych w bliskiej przyszłości. Drugą część ankiety wypełniły wszystkie gminy. Światło na ten fenomen rzucają także odpowiedzi wskazujące na czynniki, od których będzie zależało ostateczne rozstrzygnięcie. Dominują tu kwestie finansowe dwojakiego rodzaju, czyli realne możliwości sfinansowania działań rewitalizacyjnych oraz koszty sporządzenia programu. Gminy wskazywały także na stopień skomplikowania procedur, w tym czy program rewitalizacji będzie obowiązkowym załącznikiem do wniosków o współfinansowanie projektów ze środków UE.

Cztery gminy wskazały odpowiedź potwierdzającą zainteresowaniem podjęciem rewitalizacji w przyszłości. Swoją chęć argumentowały szansą na uzyskanie dofinansowania na inwestycje (50% z nich) oraz poprawę obszarów gmin wymagających wsparcia (50% gmin).

Wykres nr 11 Odsetek gmin, które w kolejnej perspektywie budżetowej UE zamierzają podjąć działania rewitalizacyjne

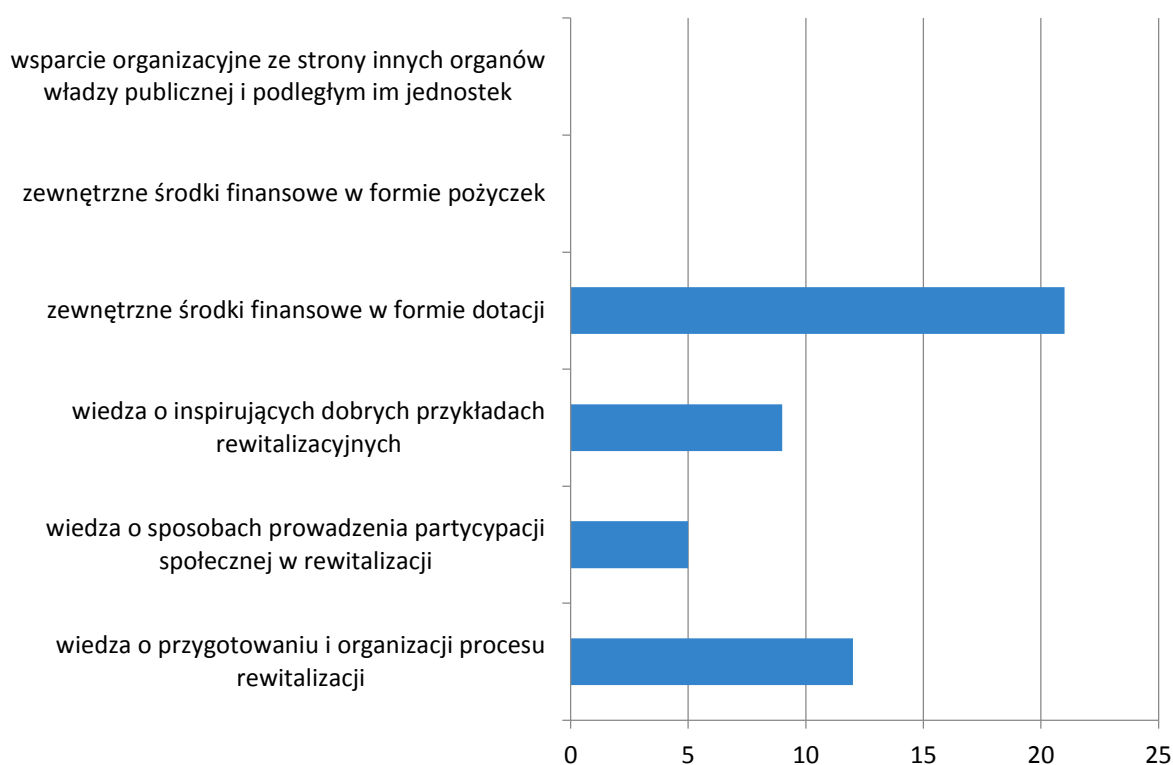
Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Gminy wiążą w głównej mierze korzyści z przygotowania programu rewitalizacji z dostępnością środków finansowych z programu regionalnego. Co więcej, gminy chętniej podejmowałyby temat rewitalizacji, gdyby z góry przypisane byłyby środki finansowe na działania rewitalizacyjne.

Pytanie 4: W jakich obszarach gmina dostrzega potrzebę zewnętrznego wsparcia, aby mieć możliwość podjęcia działań rewitalizacyjnych? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Gminy wskazują na zewnętrzne środki finansowe w formie dotacji jako kluczowy aspekt do rozważania możliwości podjęcia działań rewitalizacyjnych (co wskazało 95% ankietowanych gmin). Gminy dostrzegają także potrzebę zewnętrznego wsparcia w zakresie wiedzy o przygotowaniu i organizacji procesu rewitalizacji, na co wskazywało 54,5% ankietowanych gmin. Dalej w kolejności wskazano dostęp do inspirujących dobrych przykładach rewitalizacyjnych (41%) oraz na wiedzę o sposobach prowadzenia partycypacji społecznej w rewitalizacji (23%). Około połowa gmin wskazała więcej niż jedną przesłankę spośród dominujących. W ogóle nie wskazano odpowiedzi: zewnętrzne środki finansowe w formie pożyczek, wsparcie organizacyjne ze strony innych organów władzy publicznej i podległym im jednostek.

Wykres nr 12 Obszary zewnętrznego wsparcia do podjęcia działań rewitalizacyjnych

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Podstawowym bodźcem do podjęcia działań rewitalizacyjnych są środki finansowe dostępne na rewitalizację.

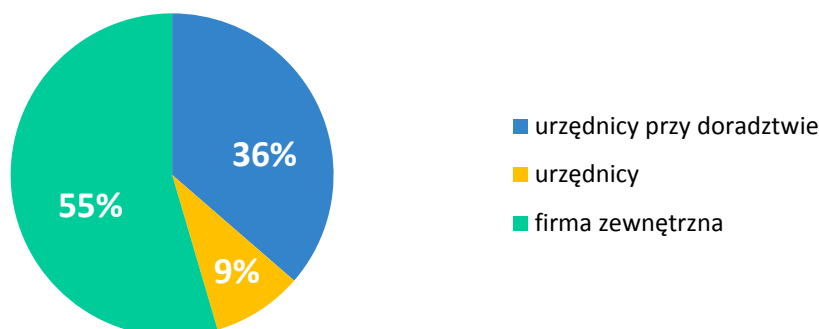
II. Spojrzenie w przyszłość dla gmin, KTÓRE ZAMIERZAJĄ LUB DOPUSZCZAJĄ PODJĘCIE DZIAŁAŃ REWITALIZACYJNYCH W BLISKIEJ PRZYSZŁOŚCI (w powiązaniu z perspektywą budżetową 2021-27)

Pytanie 5: Kto będzie opracowywał program rewitalizacji lub jego aktualizację?
Odpowiedzi do wyboru: firma zewnętrzna/urzędnicy/urzędniczy przy doradztwie (częściowym wkładzie) ze strony firmy/firm zewnętrznych

Podsumowanie odpowiedzi: Najczęściej wybieranymi odpowiedziami było wskazanie zlecenia opracowania programu rewitalizacji firmom zewnętrznym – 54,5% gmin wskazało, że program rewitalizacji w całości przygotuje firma zewnętrzna, 36,4% gmin skorzysta z zewnętrznego doradztwa. Jest to praktyka popularna wśród gmin, odnosząca się do ogółu dokumentów strategicznych i programów rozwoju. Tylko 9% gmin (czyli 2 gminy objęte badaniem) wskazuje, że podejmie się wysiłku samodzielnego przygotowania gminnego programu rewitalizacji.

Wyniki te są zbieżne z odpowiedziami ogólnymi z ankiety A, przy czym w ankiecie A aż 75% ankietowanych gmin wiejskich zamierza zlecić przygotowanie programu rewitalizacji firmom zewnętrznym. Zatem ankieta B może wprowadzać trochę optymizmu w tym zakresie.

Wykres nr 13 Kto będzie opracowywał program rewitalizacji lub jego aktualizację?

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna wskazywać korzyści z przygotowania programu rewitalizacji siłami własnymi bądź tylko z częściowym udziałem doradców zewnętrznych.

Pytanie 6: Jakie działania partycypacyjne gmina zamierza prowadzić w ramach przygotowania i wdrażania programu rewitalizacji?

Prawie połowa odpowiedzi wskazuje na niezrozumienie pytania i/lub brak świadomości czym są działania partycypacyjne. Około 32% odpowiedzi dotyczy takich kwestii jak: „opracowanie programu”, „kształtowanie przestrzenne”, „wsparcie obszarów zdegradowanych”, „przekazywanie danych niezbędnych do opracowania”, „współpraca z Urzędem Marszałkowskim”. Pojawiło się także pytanie wprost „co to są działania partycypacyjne?”. Kolejne 23% gmin nie wskazało żadnych działań partycypacyjnych.

Pozostałe 45% gmin wskazywała głównie na działania informacyjne i konsultacje (głównie ankiety, spotkania z mieszkańcami). Pojawiły się także sporadycznie (2-3 razy) informacje dot. inicjowania działań lokalnych czy działania animacyjne towarzyszące konsultacjom.

Wnioski dla RPR: Pomimo, że gminy w odpowiedzi na pytanie 4 wskazały dopiero na czwartej pozycji potrzebę zewnętrznego wsparcia w zakresie prowadzenia partycypacji społecznej w rewitalizacji, to odpowiedzi powyżej wyraźnie wskazują na konieczność podjęcia działań edukacyjnych w tym temacie. Należy wskazywać czym jest partycypacja, jaka jest jej rola m.in. w rewitalizacji oraz promować dobre praktyki partycypacyjne. W ramach Regionalnej Polityki Rewitalizacji warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu społeczności lokalnej, interesariuszy rewitalizacji w przygotowanie i wdrażanie programu rewitalizacji.

Pytanie 7: W jakich formach gmina zamierza komunikować się w przyszłości z szerokim gronem interesariuszy rewitalizacji? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Jako podstawowe formy komunikacji z mieszkańcami gminy wskazały wykorzystanie:

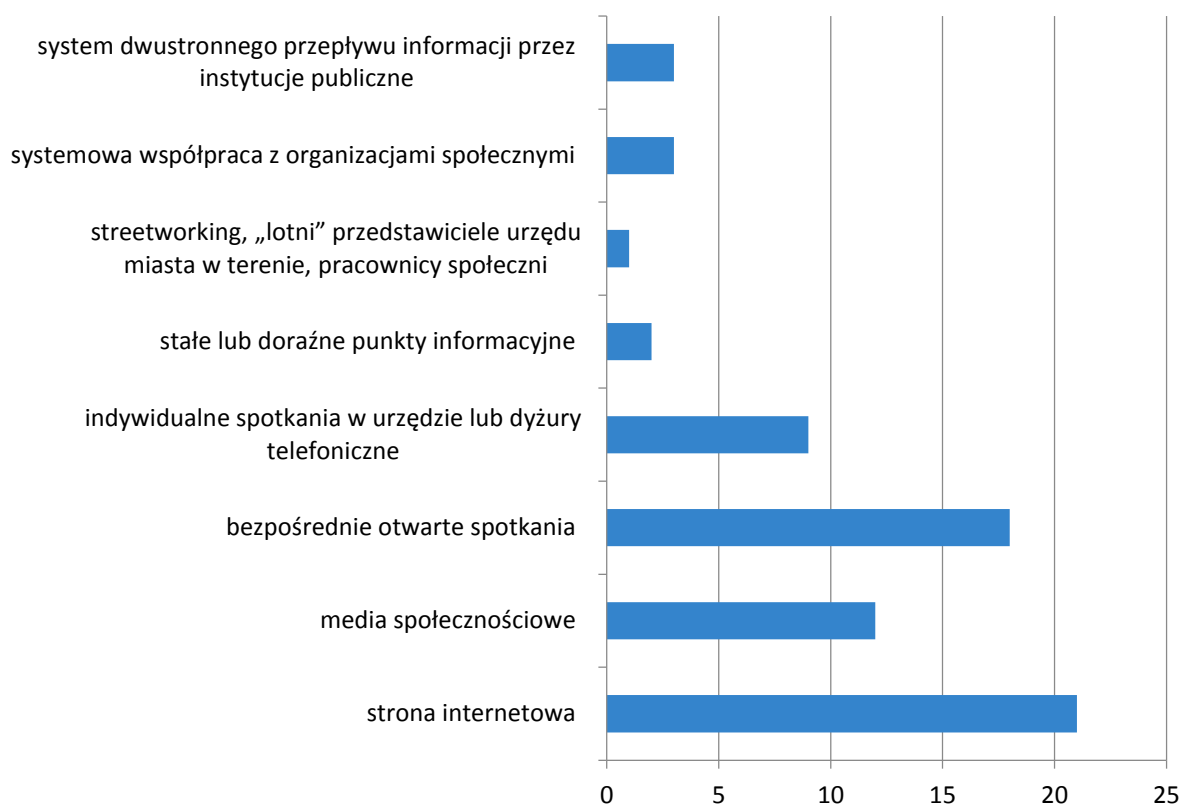
- strony internetowej (95,5% ankietowanych gmin),
- bezpośrednich otwartych spotkań (82% ankietowanych gmin),
- mediów społecznościowych (54,5% ankietowanych gmin).

W najmniejszym zakresie gminy planują skorzystać z indywidualnych spotkań w urzędzie lub dyżury telefoniczne (41%). Pozostałe formy zostały wskazane mniej niż przez 14% gmin. Najmniejszym zainteresowaniem cieszy się streetworking, „lotni” przedstawiciele urzędu miasta w terenie czy pracownicy społeczni (wskazanie tylko przez 1 z gmin). Gminy

wskazywały więcej niż jedną formę komunikacji z mieszkańcami. Wyniki z ankiety A są tożsame.

Jako dodatkowe formy komunikacji wskazano dotarcie do mieszkańców poprzez sołtysów z terenu gminy oraz system SMS.

Wykres nr 14 Planowane formy komunikacji z interesariuszami rewitalizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Widać zainteresowanie gmin dywersyfikacją form komunikacji z interesariuszami rewitalizacji. Gminy mogą potrzebować wsparcia w poszukiwaniu dobrych praktyk czy organizacji poszczególnych metod komunikacji.

Pytanie 8: Jakie typy przedsięwzięć rewitalizacyjnych gmina zamierza podejmować? (pytanie wielokrotnego wyboru)

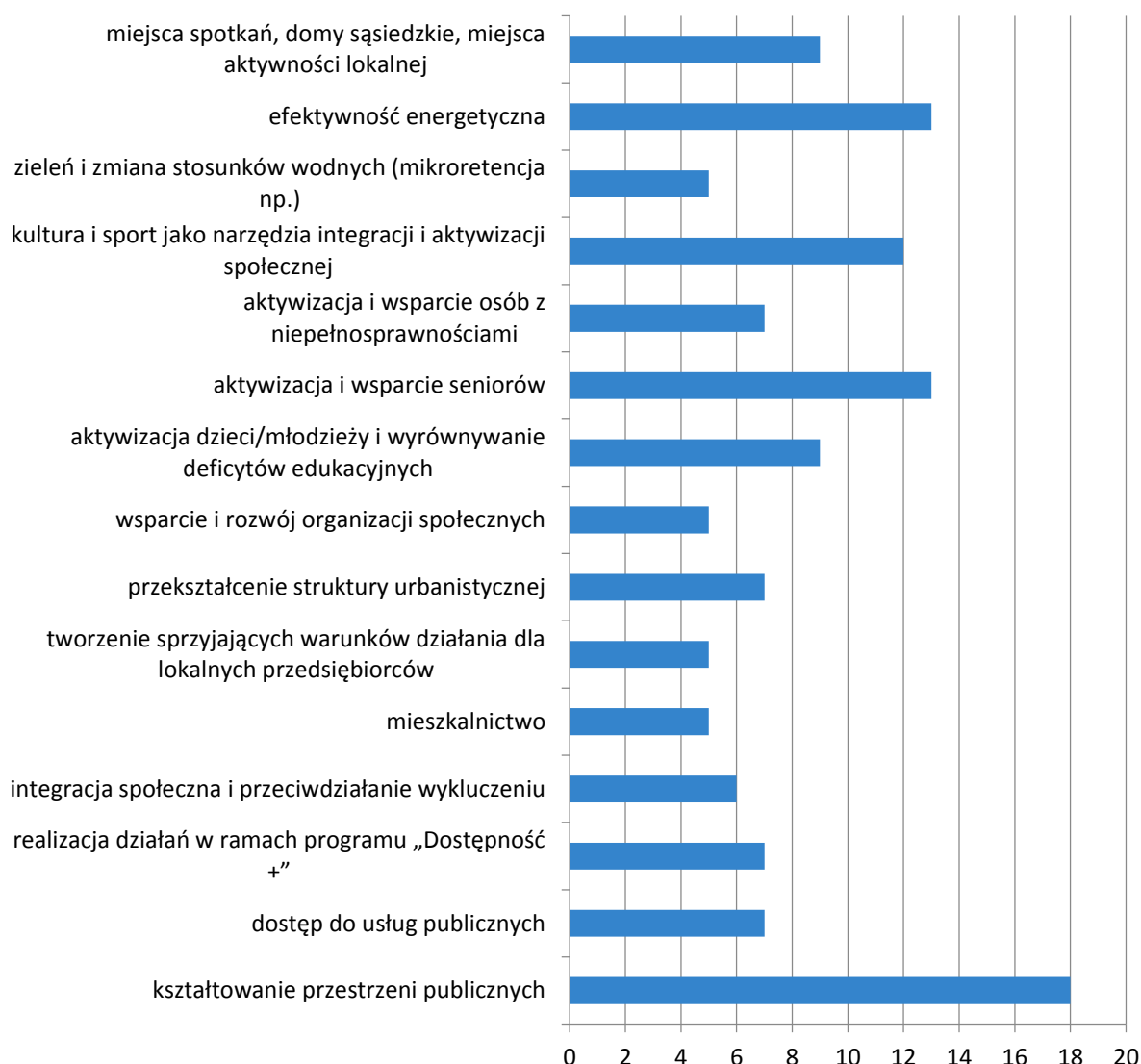
Gminy najczęściej wskazywały (powyżej dwunastu wskazań dla każdej kategorii) na podejmowanie działań z zakresu:

- kształtowania przestrzeni publicznych (82% gmin),
- aktywizacji i wsparcia seniorów,
- efektywności energetycznej,
- kultury i sportu jako narzędzi integracji i aktywizacji społecznej.

Wskazania te częściowo pokrywają się z wynikami z ankiety A (dot. kontynuacji działań), w każdej z ankiet na pierwszym miejscu wymienia się konieczność kształtowania przestrzeni publicznych. W ramach ankiety A drugie i trzecie miejsce zajęły działania związane z integracją społeczną i przeciwdziałaniu wykluczeniu oraz aktywizacją dzieci/młodzieży i wyrównywaniu deficytów edukacyjnych. Dopiero na czwartej pozycji była aktywizacja i wsparcie seniorów.

Gminy rzadziej (po 5 wskazań) zamierzają podejmować działania z obszaru mieszkalnictwa, tworzenia sprzyjających warunków działania dla lokalnych przedsiębiorców, wsparcia i rozwój organizacji społecznych, zieleni i zmiany stosunków wodnych (mikroretencja np.).

Wykres nr 15 Planowane typy przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Gminy, podobnie jak dotychczas, zamierzają realizować najróżniejsze typy projektów rewitalizacyjnych. To immanentna cecha rewitalizacji – procesu, który w każdym mieście może i powinien wyglądać inaczej, ze względu na indywidualną mozaikę problemów, potrzeb, zasobów, potencjałów. RPR powinna wspierać takie podejście, dbając jednocześnie, aby w każdym przypadku zachowywano zasady rewitalizacji (koncentracja, komplementarność, partycypacja itd.).

Pytanie 9: Czy przewidujecie Państwo, że wdrażanie programu rewitalizacji wymusi w przyszłości działania w obszarze planowania przestrzennego (nowelizacja SUIKZP, uchwalenie nowych lub aktualizacja obowiązujących miejscowych planów

zagospodarowania przestrzennego lub miejscowych planów rewitalizacji)? Odpowiedzi do wyboru: TAK/NIE/BYĆ MOŻE. Prosimy o uzasadnienie odpowiedzi.

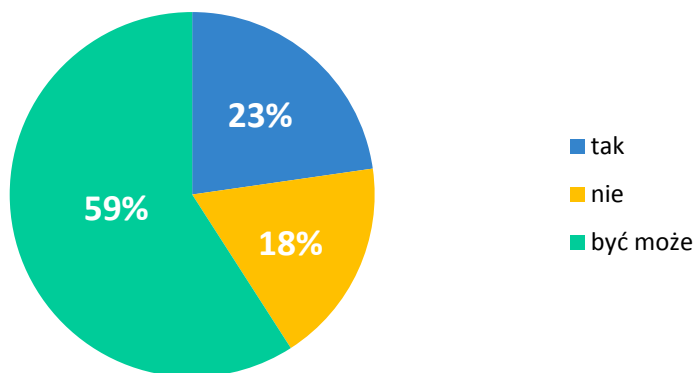
Podsumowanie odpowiedzi: Tylko niespełna 23% ankietowanych gmin widzi już w chwili obecnej konieczność podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego. Jako główną przesłankę do podjęcia działań gminy wskazują brak mpzp lub nieaktualne dokumenty planistyczne gminy. Wskazano także, że „rewitalizacja wymaga uchwalenia mpzp”. Jedna gmina zwróciła uwagę, że „ustalenia PR wpływają na treść i formę np. planów miejscowych, MPR i uchwały o ustanowieniu SSR, które stanowią akty prawa miejscowego i muszą być przestrzegane przez wszystkie podmioty podejmujące działania na obszarze rewitalizacji.”

Ponad 59% gmin dopuszcza możliwość podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego w przyszłości, zakładając, że podjęcie działań rewitalizacyjnych wymagać będzie zmiany mpzp, czy ogólnie zachowanie spójności dokumentów gminnych. Gminy wskazywały także, że nie znany jest im „proces legislacyjny i założenia w tej materii”. Pojawiała się także odpowiedź o „łatwiejszym dostępie do środków zewnętrznych na nowe inwestycje”.

Konieczności podjęcia działań w zakresie planowania przestrzennego w ogóle nie widzi 18 % gmin (4 gminy) – jedna gmina wskazała, że jest na etapie zmiany mpzp i dopiero co aktualizowała SUIKZP, kolejna wskazała, że będzie realizować prace rewitalizacyjne w ramach posiadanego studium, jedna wskazała brak mpzp i jedna nie podała uzasadnienia. Wyniki są zbieżne z odpowiedziami na podobne pytanie z ankiety A (wyniki ogólne i szczegółowe).

Gminy najczęściej nie widzą powiązania pomiędzy realizacją programu rewitalizacji a planowaniem przestrzennym.

Wykres nr 16 Czy przewidujecie Państwo, że wdrażanie programu rewitalizacji wymusi w przyszłości działania w obszarze planowania przestrzennego

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna wskazywać powiązania pomiędzy polityką rewitalizacyjną a planowaniem przestrzennym, powinna wskazywać możliwości jakie daje ustawa o rewitalizacji w kontekście kształtowania przestrzeni gminnej.

Jak wskazano w opracowaniu „Komentarz do ustawy o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” (s.49) „Ustawa o rewitalizacji wprowadza szereg zmian w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które dotyczą przede wszystkim narzędzi planistycznych stosowanych w rewitalizacji (miejscowego planu rewitalizacji) oraz zasad planowania

przestrzennego dotyczących partycypacji społecznej, bilansowania użytkowania terenu czy lokalizacji nowej zabudowy, które istotnie wpływają na efektywność procesu rewitalizacji.”

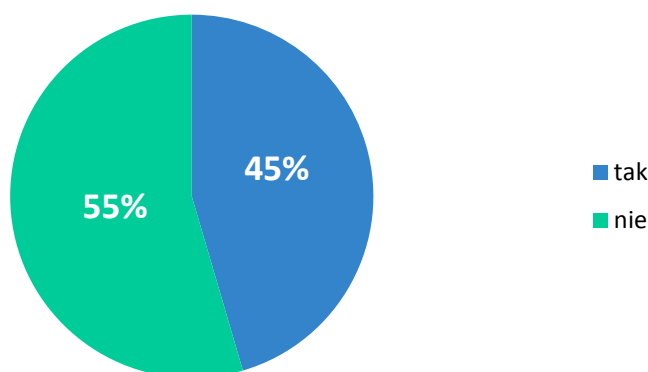
Pytanie 10: Czy oceniacie Państwo, że lokalne organizacje społeczne lub aktywne grupy nieformalne są gotowe i posiadają odpowiedni potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji?

Wśród gmin zwyciężyło przekonanie, że lokalne organizacje lub aktywne grupy nieformalne społeczne są gotowe i posiadają odpowiedni potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji. Kolejne 45,5% gmin wskazuje na brak gotowości i potencjału. W ankiecie A odpowiedzi ułożyły się po równo i układały się równomiernie niezależnie od rodzaju gminy, różnica dotyczyła jednak uzasadnienia wskazanej odpowiedzi.

W ankiecie B, gminy, które wskazały odpowiedź „tak”, podkreślały, że obecna współpraca w innych dziedzinach pokazuje potencjał lokalnych organizacji i grup do aktywnej współpracy przy wdrażaniu programu rewitalizacji.

Gminy wskazując odpowiedź „nie” jako przyczynę wskazywały brak potencjału takich organizacji i grup, i brak zainteresowania z ich strony współpracą. Gminy wskazywały także na brak wiedzy merytorycznej z zakresu działań możliwych do realizacji w zakresie rewitalizacji (nie wiadomo jednak czy brak wiedzy dotyczy organizacji czy gmin).

Wykres nr 17 Ocena czy lokalne organizacje społeczne lub grupy nieformalne mają potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: W ramach Regionalnej Polityki Rewitalizacji warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu lokalnych organizacji i grup nieformalnych we wdrażanie programu rewitalizacji. Należy wskazywać korzyści z takiej współpracy i dobre praktyki. Część działań można nakierować na wzmocnienie potencjału lokalnych organizacji do angażowania się w działania rewitalizacyjne w gminach.

Pytanie 11: Jakich partnerów zamierzacie Państwo włączać w realizację programu rewitalizacji, a gdzie nie widzicie szans/uzasadnienia dla takiej współpracy (także na bazie dotychczasowych doświadczeń)?

Gminy wskazywały na możliwość podjęcia współpracy z:

- powiatem i podległymi mu podmiotami (90% gmin chce współpracować z powiatem),
- wojewódzkim konserwatorem zabytków i Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (86% ankietowanych gmin),

- instytucjami finansowymi (77% ankietowanych gmin),
- lokalnymi przedsiębiorcami (63% ankietowanych gmin planuje włączyć lokalnych przedsiębiorców do współpracy, jednocześnie w odpowiedzi na pytanie 12 to właśnie inwestycje lokalnych przedsiębiorców zostały wskazano jako te najbardziej nierealne do zaangażowania w działania rewitalizacyjne).

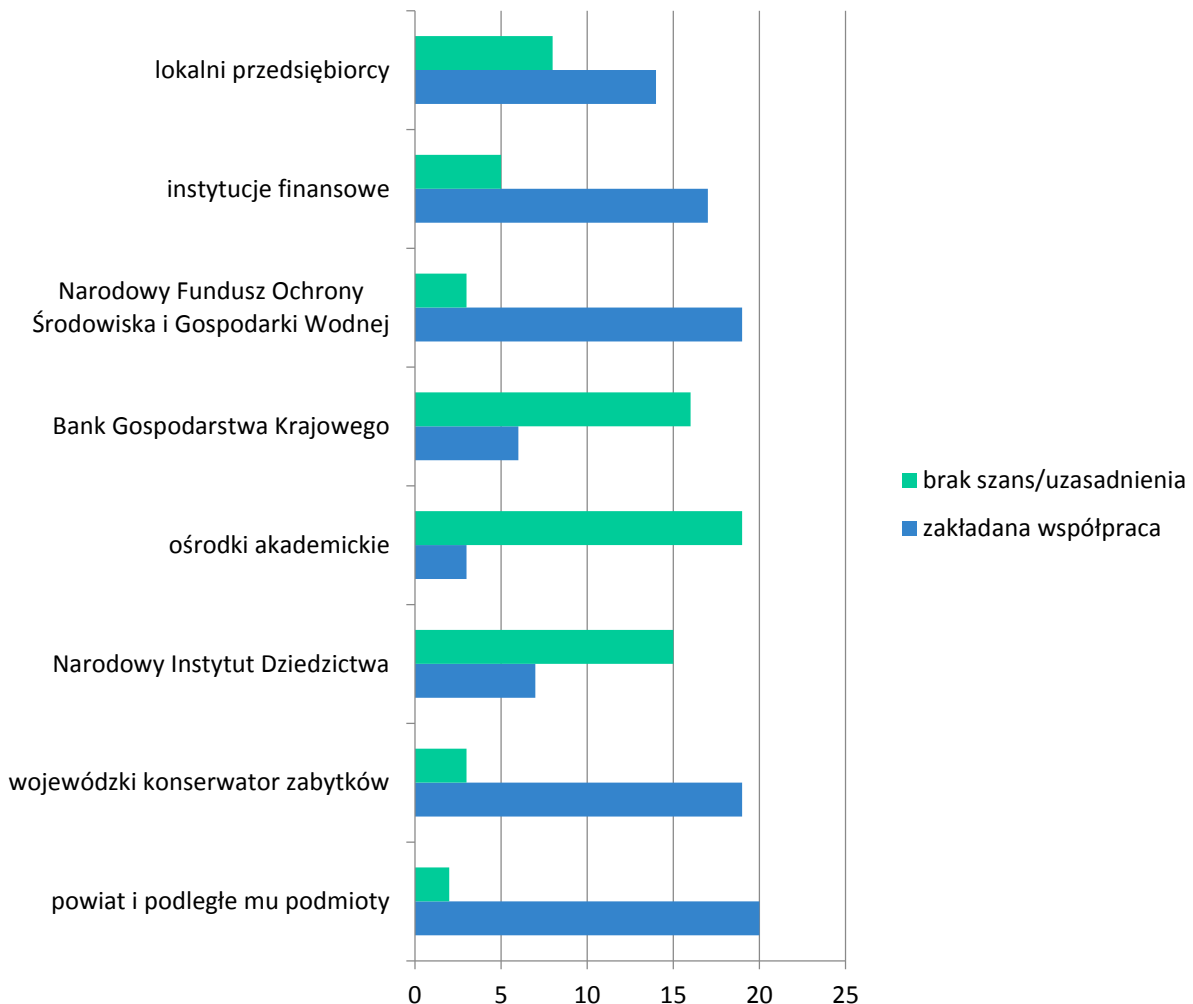
Gminy nie widzą uzasadnienia do podjęcia współpracy z:

- ośrodkami akademickimi (86% gmin nie widzi uzasadnienia do takiej współpracy),
- Bankiem Gospodarstwa Krajowego (73% ankietowanych gmin),
- Narodowym Instytutem Dziedzictwa (68% ankietowanych gmin).

Wśród dodatkowych odpowiedzi wskazano stowarzyszenia i lokalne organizacje.

Odpowiedzi te są co do zasady zbieżne z wynikami ankiety A – ogólnymi oraz szczegółowymi. Gminy wiejskie w ogóle nie podejmowały współpracy z ośrodkami akademickimi i większości nie zamierzają takiej współpracy podejmować.

Wykres nr 18 Potencjalni partnerzy gminy w realizacji programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających programu rewitalizacji

Wnioski dla RPR: RPR mogłaby wskazywać wizję współpracy różnych interesariuszy/aktorów z gminami w zakresie rewitalizacji, być pewnym przewodnikiem w tym zakresie. Zobacz

wnioski z ankiety C skierowanej do powiatów. Gminy powinny także mieć świadomość możliwości współpracy z różnymi interesariuszami i widzieć jakie to może przynieść korzyści (obopólne) dla procesu rewitalizacji.

Pytanie 12: Jak oceniacie Państwo możliwość wykorzystania w procesie rewitalizacji w istotnym stopniu finansowania innego niż pochodzącego z budżetu gminy oraz z dotacje z funduszy europejskich?

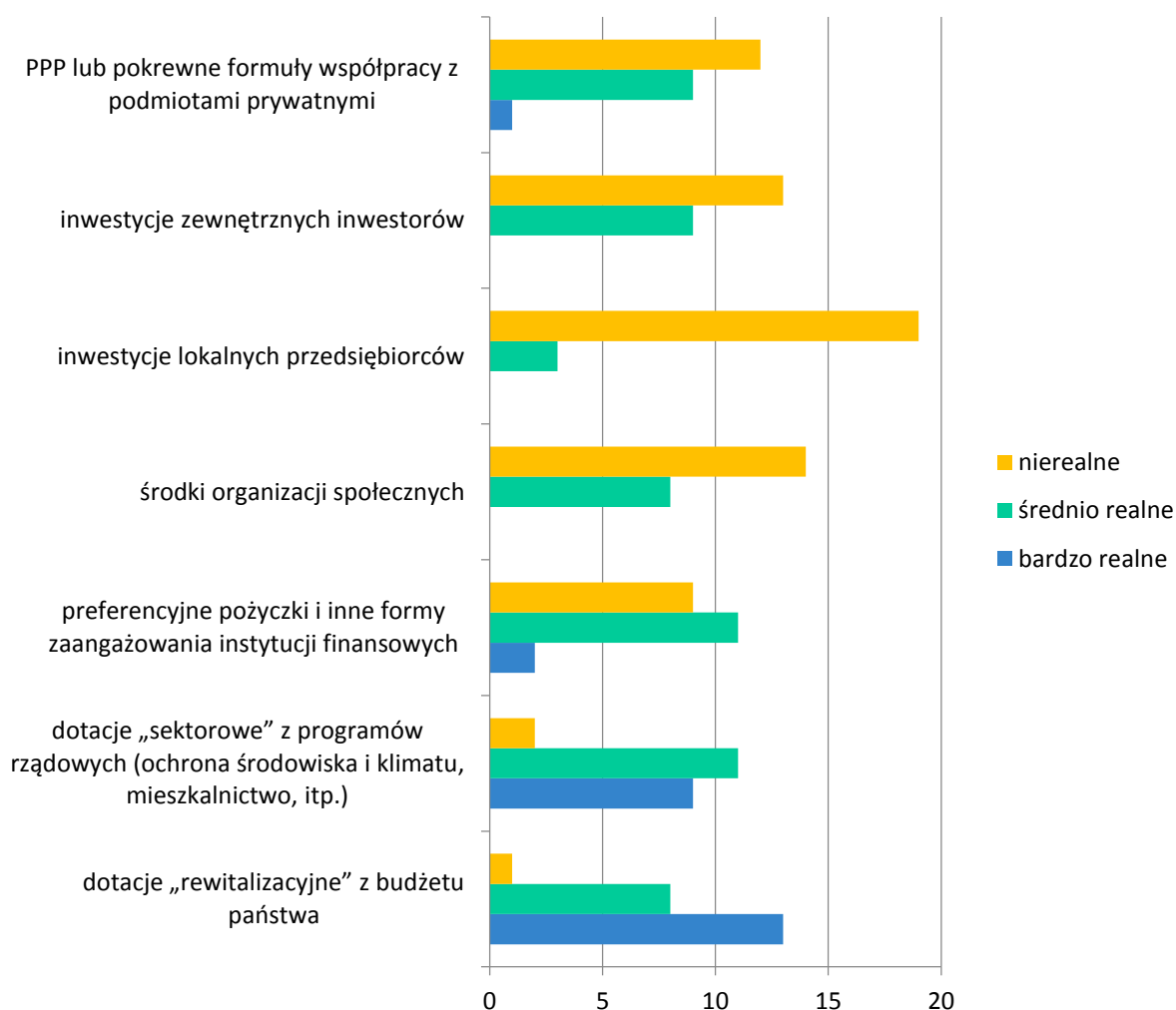
Gminy dość nieufnie podeszły do możliwości finansowania rewitalizacji z innych źródeł niż środki unijne. Gminy w większości zainteresowane są dotacjami na prowadzenie działań rewitalizacyjnych, niezależnie od źródeł pochodzenia tych dotacji (13 i 9 wskazań). W dalszej kolejności skłonne są korzystać ze środków zwrotnych (preferencyjne pożyczki i inne formy zaangażowania instytucji finansowych – 2 wskazania) czy PPP – 1 wskazanie.

Jako średnio realne gminy traktują dotacje sektorowe i preferencyjne pożyczki (11 wskazań), a także inwestycje zewnętrznych inwestorów, dotacje rewitalizacyjne z BP czy środki organizacji społecznych.

Jako nierealne do zaangażowania w realizację programu rewitalizacji gminy uznały zdecydowanie inwestycje lokalnych przedsiębiorców (19 wskazań), środki organizacji społecznych, inwestycje zewnętrznych inwestorów czy PPP (12 wskazań i więcej). Środki organizacji społecznych i formuła PPP w większości otrzymały ocenę „nierealnych”.

W ramach ankiety A gminy wiejskie jako „realne” lub „średnio realne” wskazały dotacje (dotacje z Budżetu Państwa zostały uznane jako najbardziej realne), jako w 50% „nierealne” i w 50% „średnio realne” ocenione zostały środki organizacji społecznych, lokalnych przedsiębiorców i inwestorów zewnętrznych. Najbardziej zróżnicowane odpowiedzi dotyczą preferencyjnych pożyczek i formuły PPP – jednak bardziej realne w ocenie gmin są pożyczki. Tym samym odpowiedzi z oby ankiet są zgodne.

Wykres 19 Możliwe źródła finansowania rewitalizacji inne niż pochodzącego z budżetu gminy oraz z dotacje z funduszy europejskich

Źródło: Ankieta dla gmin na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja B: dla gmin nieposiadających program rewitalizacji

Wnioski dla RPR: Gminy dość nieufnie podeszły do możliwości finansowania rewitalizacji z innych źródeł niż środki unijne, w większości zainteresowane są dotacjami na prowadzenie działań rewitalizacyjnych. Warto wskazywać gminom różne możliwości finansowania działań rewitalizacyjnych, w tym z wykorzystaniem partnerów zewnętrznych (lokalni przedsiębiorcy, PPP, CSR).

Komentarz do ustawy o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” (s.7) „Ustawa o rewitalizacji nie zawiera szczególnych regulacji w zakresie źródeł finansowania tego procesu. Ustanawiając elementy rewitalizacji zadaniem własnym gminy przesądza, że możliwe jest jego finansowanie ze środków publicznych.”

Wnioski z ankiety dla gmin nieposiadających dotąd programu rewitalizacji dla Regionalnej Polityki Rewitalizacji:

Na podstawie udzielonych przez gminy odpowiedzi w ramach ankiety można sformułować wnioski dla określenia kierunków działań w ramach Regionalnej Polityki Rewitalizacji województwa podlaskiego. Warto zauważyć, że wnioski te są zbieżne z potrzebami gmin i wnioskami wskazanymi na podstawie wyników ankiety A czyli skierowanej do gmin już realizujących programy rewitalizacji.

- 1) Gminy wiążą w głównej mierze korzyści z przygotowania programu rewitalizacji z dostępnością środków finansowych. Co więcej gminy chętniej podejmowałyby temat rewitalizacji, gdyby z góry przypisane byłyby środki finansowe na działania rewitalizacyjne.
- 2) Biorąc pod uwagę deklaracje gmin oraz doświadczenia z oceny programów rewitalizacji w obecnie znajdujących się na wykazie, RPR powinna wskazywać korzyści z przygotowania programu rewitalizacji siłami własnymi bądź tylko z częściowym udziałem doradców zewnętrznych.
- 3) Widać potrzebę działań edukacyjnych w zakresie prowadzenia partycypacji społecznej w rewitalizacji. Należy podejmować działania edukacyjne z podstaw dotyczących partycypacji społecznej – czym jest partycypacja, jaka jest jej rola m.in. w rewitalizacji oraz promować dobre praktyki partycypacyjne. W planowanych działaniach należy uwzględnić zróżnicowanie możliwości instytucjonalne gmin wiejskich oraz gmin miejskich i miejsko-wiejskich.

Warto rozważyć mechanizmy wspierające gminy w angażowaniu społeczności lokalnej, interesariuszy rewitalizacji w tym zwłaszcza lokalne organizacje i grupy nieformalne we wdrażanie programu rewitalizacji. Należy wskazywać korzyści z takiej współpracy i dobre praktyki. Część działań można nakierować na wzmocnienie potencjału lokalnych organizacji do angażowania się w działania rewitalizacyjne w gminach.

Widać zainteresowanie gmin dywersyfikacją form komunikacji z interesariuszami rewitalizacji. Gminy mogą jednak potrzebować wsparcia w poszukiwaniu dobrych praktyk czy organizacji poszczególnych metod komunikacji.

Spoglądając szerzej – RPR mogłaby wskazywać wizję współpracy różnych interesariuszy z gminami w zakresie rewitalizacji, być pewnym przewodnikiem w tym zakresie. Gminy powinny także mieć świadomość możliwości współpracy z różnymi interesariuszami i widzieć jakie to może przynieść korzyści (obopólne) dla procesu rewitalizacji.

- 4) Gminy dość nieufnie podeszły do możliwości finansowania rewitalizacji z innych źródeł niż środki unijne, w większości zainteresowane są dotacjami na prowadzenie działań rewitalizacyjnych. Warto wskazywać gminom różne możliwości finansowania działań rewitalizacyjnych, w tym z wykorzystaniem partnerów zewnętrznych (lokalni przedsiębiorcy, PPP, CSR).
- 5) Gminy generalnie nie widzą powiązania pomiędzy realizacją programu rewitalizacji a planowaniem przestrzennym. RPR mogłaby wskazywać powiązania pomiędzy polityką rewitalizacji a planowaniem przestrzennym, powinna wskazywać możliwości jakie daje ustawa o rewitalizacji w kontekście kształtowania przestrzeni gminnej.

Ankieta C: dla powiatów

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2020 r. poz. 802 z późn. zm.) wskazuje gminę jako organ władzy publicznej, w której zakres zadań własnych wchodzi przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji. Niemniej

jednak przepisy ustawy akcentują też potrzebę współpracy gminy przy realizacji tych zadań m.in. z powiatem. Co wynika także z przesłanek merytorycznych, jako że wiele z zadań powiatu może dotyczyć lub wiązać się z kierunkami działań określonych w programie rewitalizacji. Dotychczasowe doświadczenia i podejście powiatów do rewitalizacji stanowi istotny czynnik, jaki powinien mieć wpływ na kształtowanie RPR w województwie podlaskim.

Ankieta była dostępna dla powiatów w okresie od 8 stycznia do 22 stycznia 2021 roku. Składała się z 9 pytań dotyczących dotychczasowych doświadczeń powiatów w zakresie współpracy z gminami w procesie

Na ankietę odpowiedzieli 4 z 15 powiatów województwa podlaskiego, przy czym działania rewitalizacyjne prowadzi 55 gmin ze wszystkich powiatów województwa. Tak niewielki odzew na ankietę może wskazywać, że powiaty w większości nie interesują się lub nie znają procesu rewitalizacji.

Na terenie tych 4 powiatów funkcjonują 32 gminy. Tylko 9 gmin z obszaru tych powiatów ma program rewitalizacji, z czego 7 gmin wypełniło ankietę dla gmin (Wersja A), dzięki czemu możliwe będzie porównanie perspektyw gmin i powiatów na temat ich współpracy w ramach rewitalizacji. Kolejne 7 gmin (Ankieta B) deklaruje chęć opracowania programu rewitalizacji w przyszłości.

Pytanie 2: Czy Państwa Powiat uznaje rewitalizację za istotne zadanie z punktu widzenia kompetencji powiatów lub/i traktuje ją priorytetowo w kontekście strategii rozwoju powiatu? Proszę o uzasadnienie odpowiedzi.

Podsumowanie odpowiedzi: Powiaty w większości (3 powiaty, 75% ankietowanych powiatów) uznało rewitalizację za ważne zadanie powiatów. Wskazano, że:

- rewitalizacja jest ważnym i potrzebnym narzędziem poprawy jakości życia mieszkańców,
- angażowanie powiatów w zagadnienia rewitalizacyjne umożliwia strategiczne planowanie zadań powiatu,
- wiele zdań rewitalizacyjnych dotyczy przestrzeni zarządzanych przez powiat.

Jednocześnie zauważyć można, że powiaty nie do końca mają świadomość czemu służy proces rewitalizacji, jakiego obszaru dotyczy i kto za ten proces odpowiada. Część powiatów chce działania rewitalizacyjne wpisywać w swoje programy rozwoju, część wskazuje na brak terenów zdegradowanych na swoim majątku.

Wnioski dla RPR: RPR powinna określać rolę powiatów w działaniach rewitalizacyjnych gmin. Powiaty powinny mieć świadomość czym jest proces rewitalizacji (należy podjąć działania edukacyjne) oraz które gminy z ich obszaru realizują proces rewitalizacji i jak mogą się włączyć w ten proces z obopólną korzyścią dla gmin i powiatów.

Pytanie 3: Czy dysponują Państwo wiedzą o tym, że gminy w Państwa Powiecie realizują programy rewitalizacji?

Powiaty w większości (3 powiaty, 75% ankietowanych powiatów) wie, które gminy realizują programy rewitalizacji. Dwa powiaty wskazały wszystkie gminy, które posiadają program rewitalizacji, w tym jeden powiat wskazał nawet wybrane projekty rewitalizacyjne. Jeden powiat wskazał tylko część gmin ze swojego obszaru posiadające programy rewitalizacji, jeden powiat nie ma wiedzy na ten temat.

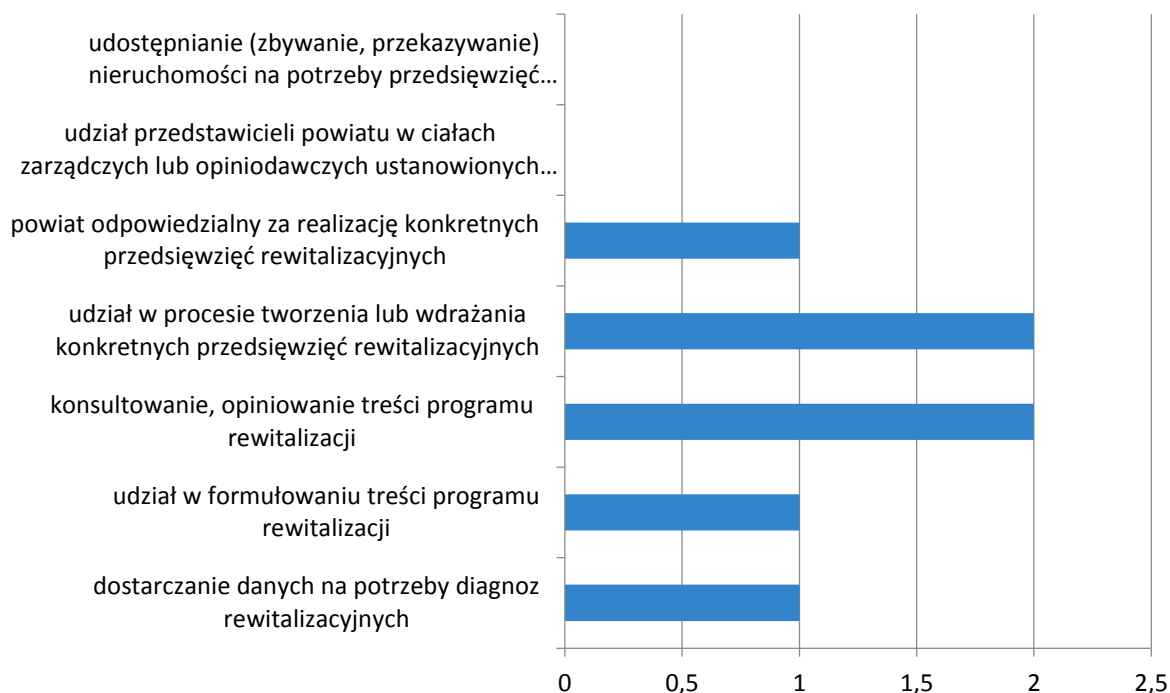
Pytanie 4: Czy Państwa Powiat dotąd był włączony w proces przygotowania i realizacji programu rewitalizacji? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Powiaty uczestniczyły najczęściej w konsultowaniu programu rewitalizacji oraz w procesie tworzenia i wdrażania konkretnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Na etapie przygotowania programu rewitalizacji powiaty dostarczały także danych do diagnoz oraz uczestniczyły w

formułowaniu treści dokumentu. Powiaty realizują też projekty rewitalizacyjne ujęte w programach rewitalizacji.

Na podstawie analizy odpowiedzi na pytanie otwarte widać, że połowa powiatów bardzo aktywnie uczestniczyła w powstawaniu programu rewitalizacji i wyraziła chęć realizacji w jego ramach projektów – jeden powiat faktycznie realizował projekty rewitalizacyjne. Dwa powiaty ograniczyły swoją rolę do konsultacji. Jeden z powiatów niepoprawnie kwalifikuje działania rewitalizacyjne.

Wykres nr 20 Sposób zaangażowania powiatu w proces przygotowania i realizacji programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja C: ankieta dla powiatów

Wnioski dla RPR: Odpowiedzi w ankiecie sugerowały w większości zaangażowanie powiatów na etapie przygotowania programu rewitalizacji, w mniejszym zakresie na etapie wdrażania. Należy promować dobre praktyki działań rewitalizacyjnych realizowanych przez powiaty lub we współpracy z powiatami. Pokazywać obopólne korzyści z podejmowania współpracy w rewitalizacji.

Pytanie 5: Czy Państwa Powiat dostrzega problemy, bariery, trudności w zakresie realizowania programów rewitalizacji na swym terenie?

Wszystkie powiaty dostrzegają problemy, bariery lub trudności w realizacji programów rewitalizacji. Główny problem to niewielka współpraca z gminami w zakresie wspólnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Powiaty dopatrują się przyczyny braku tej współpracy w ograniczonych środkach finansowych na działania rewitalizacyjne. Niewielkie środki wpłynęły na ograniczony zakres interwencji, które gminy chciały podejmować w ramach programów rewitalizacji przy jednoczesnym promowaniu „swoich” projektów. Jeden z powiatów niepoprawnie definiuje rewitalizację i niepoprawnie wskazuje zatem problemy.

Wnioski dla RPR: Powiaty widzą możliwości współpracy z gminami, jednocześnie jako barierę wspólnych działań wskazują dostępność i wysokość środków finansowych na

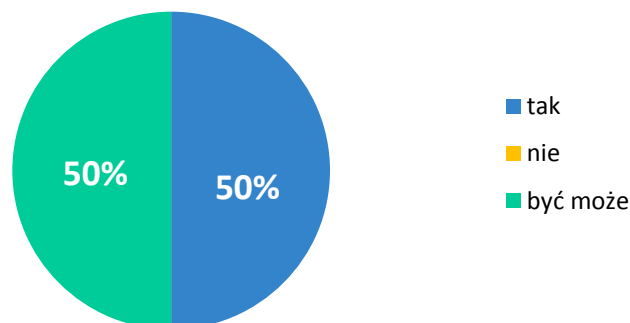
rewitalizację. Konkurencja między gminą a powiatem na działania rewitalizacyjne może negatywnie wpływać na zakres wsparcia w ramach programów rewitalizacji. Należy promować przykłady dobre współpracy. Należy rozważyć osobne alokacje/konkursy na projekty gmin i powiatów w przyszłym programie regionalnym.

Pytanie 6: Czy Państwa Powiat chce/zamierza w przyszłości włączyć się w działania rewitalizacyjne?

Połowa ankietowanych powiatów deklaruje chęć włączenia się w działania rewitalizacyjne, druga połowa dopuszcza taką możliwość. Jako uzasadnienie wskazano zarówno uczestnictwo w przygotowywaniu programów rewitalizacji, jak i następnie możliwość realizacji zadań rewitalizacyjnych.

Zaznaczyć należy, że w uzasadnieniu odpowiedzi jeden z powiatów niepoprawnie definiuje rewitalizację i niepoprawnie wskazuje zatem obszar potencjalnej współpracy. Pojawiły się także odpowiedzi dot. „rewitalizacji tematycznej” a nie „tylko obszarowej”.

Wykres nr 20 Czy Powiat chce/zamierza w przyszłości włączyć się w działania rewitalizacyjne?

Źródło: Ankieta na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja C: ankieta dla powiatów

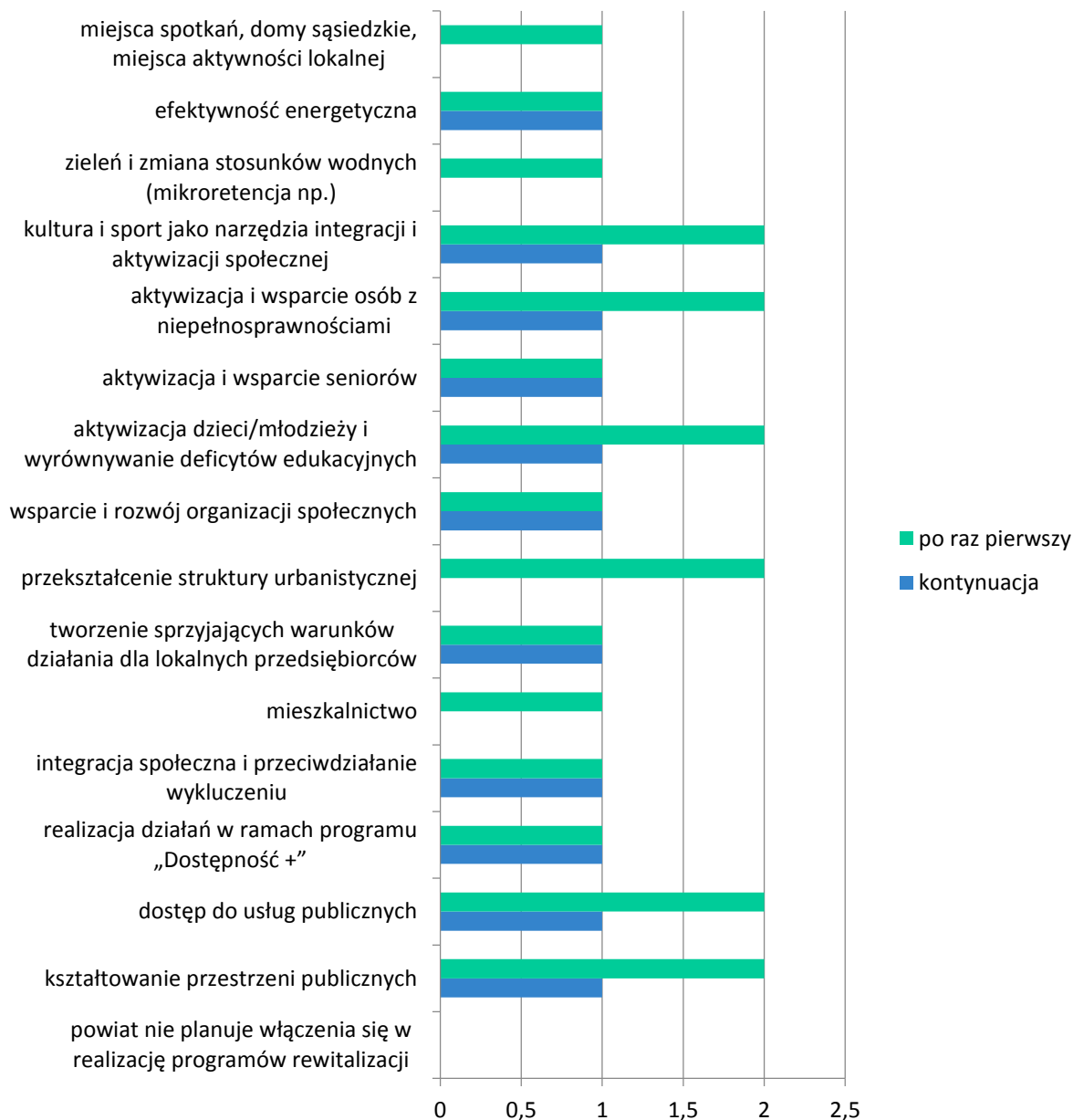
Wnioski dla RPR: Powiaty widzą możliwości współpracy z gminami. Aby jednak ta współpraca była efektywna należy promować wśród powiatów właściwą definicję rewitalizacji i znaczenie tego procesu.

Pytanie 7: W jakie typy przedsięwzięć rewitalizacyjnych powiat zamierza w przyszłości podejmować/ włączyć się/wspierać – jako kontynuacja/rozwinięcie dotychczasowych działań rewitalizacyjnych lub podjęcie ich w ramach programu rewitalizacji po raz pierwszy? (pytanie wielokrotnego wyboru)

Tylko jeden powiat wskazał na kontynuację dotychczasowych działań we wszystkich jedenastu wskazanych obszarach. Pozostałe powiaty deklaruje współpracę w wybranych obszarach, tym samym wszystkie ankietowane powiaty zamierzają się włączyć w realizację przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Wszystkie obszary współpracy zostały wskazane co najmniej raz, dwukrotnie wskazano 6 obszarów: kształtowanie przestrzeni publicznych, dostęp do usług publicznych, przekształcanie struktury urbanistycznej, aktywizacja dzieci/młodzieży i wyrównywanie deficytów edukacyjnych, aktywizacja i wsparcie osób z niepełno sprawnościami, kultura i sport jako narzędzia integracji i aktywizacji społecznej – co może kierunkować faktyczne obszary współpracy.

Wykres nr 21 Typy przedsięwzięć rewitalizacyjnych, w które powiat zamierza podejmować w przyszłości jako kontynuacja i rozwinięcie dotychczasowych działań rewitalizacyjnych lub podjęcie po raz pierwszy

Źródło: Ankieta na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja C: ankieta dla powiatów

Wnioski dla RPR: Wydaje się, że powiaty widzą możliwości współpracy z gminami w procesie rewitalizacji. Aby urealnić tę współpracę należy podjąć rozmowę z powiatami, wskazać w RPR możliwą rolę powiatów.

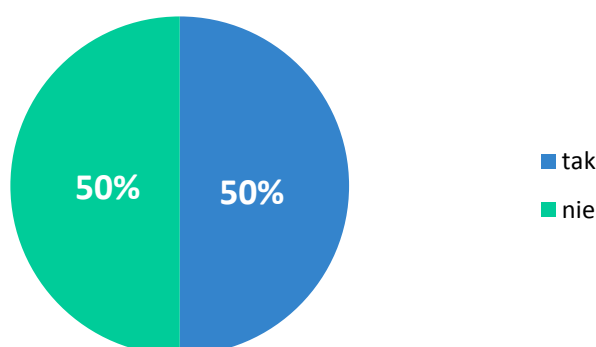
Pytanie 8: Czy oceniacie Państwo, że lokalne organizacje społeczne działające na terenie Powiatu są gotowe i posiadają odpowiedni potencjał do aktywnego udziału we

wdrażaniu programu rewitalizacji? Możliwe odpowiedzi: TAK/NIE. Prosimy o uzasadnienie odpowiedzi

Podsumowanie odpowiedzi: Tylko w ocenie 50% powiatów lokalne organizacje społeczne działające na terenie Powiatu są gotowe i posiadają odpowiedni potencjał do aktywnego udziału we wdrażaniu programu rewitalizacji. Kolejna połowa powiatów negatywnie oceniła ten potencjał.

Uzasadnienia odpowiedzi wskazują na podstawowe braki uniemożliwiające włączenie się tych organizacji w działania rewitalizacyjne. Są to niewystarczające środki finansowe na tego typu przedsięwzięcia, brak przygotowania merytorycznego czy niewystarczająca lub/i mało doświadczona kadra do zarządzania projektem rewitalizacyjnym. Dostrzega się natomiast rolę organizacji społecznych przy tworzeniu programu rewitalizacji.

Wykres nr 22 Ocena czy lokalne organizacje społeczne lub grupy nieformalne mają potencjał do aktywnej współpracy z gminą we wdrażaniu programu rewitalizacji

Źródło: Ankieta na potrzeby opracowania Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego, Wersja C: ankieta dla powiatów

Wnioski dla RPR: Powiaty same nie są do końca pewne swojej roli w procesie rewitalizacji (pytanie 6), trudno zatem wymagać, aby dostrzegały rolę innych partnerów. Warto w ramach RPR zdefiniować katalog interesariuszy rewitalizacji i dostosować działania (także edukacyjne) do stanu wiedzy i zaangażowania tych podmiotów i instytucji. Należy poszukać i promować dobre praktyki działań rewitalizacyjnych, modele współpracy.

Pytanie 9: Jak oceniają Państwo dotychczasową współpracę z władzami gmin w realizacji programów rewitalizacji?

Tylko część powiatów wiedziała jakie gminy z jego obszaru prowadzą działania rewitalizacyjne. Współpraca ta nie jest zaawansowana, w większości powiaty wskazywały, że „mogłoby być lepiej”. Tam, gdzie powiaty były zaangażowane we wdrażanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych, ocena współpracy ze strony powiatu była pozytywna – niemniej na podstawie ankiety A można stwierdzić, że nie zawsze gminy zgadzały się z taką oceną. Oceniana była także ogólna współpraca powiatu z gminą, nie tylko w zakresie rewitalizacji.

Wnioski dla RPR: Powiaty i gminy mają rozbieżną ocenę dotychczasowej współpracy – być może wynika to z innej wizji tej współpracy. Biorąc pod uwagę, że powiaty nie zawsze wiedzą czym jest proces rewitalizacji, jakie gminy z ich powiatów przygotowują i realizują programy rewitalizacji – trudno oczekiwać dobrej współpracy. RPR mogłaby wskazywać wizję takiej współpracy.

Wnioski z ankiety skierowanej do powiatów dla Regionalnej Polityki Rewitalizacji:

- 1) Na podstawie ankiet można stwierdzić, że:
 - powiaty nie są zainteresowane współpracą z gminami w ramach rewitalizacji – co potwierdza nikłe zainteresowanie ankietą i udzielone odpowiedzi z ankiet,
 - powiaty mają świadomość czym jest proces rewitalizacji zasadniczo tylko w przypadku, gdy realizują projekt rewitalizacyjny, przy czym rewitalizacja traktowana jest jako źródło finansowania zadań własnych powiatu niż wsparcie gminy w realizacji procesu rewitalizacji,
 - błędne rozumienie pojęcia „rewitalizacji” może być dla gminy większym problemem niż brak zainteresowania współpracą ze strony powiatu,
 - powiaty i gminy mają rozbieżną ocenę dotychczasowej współpracy – być może wynika to z innej wizji tej współpracy.
- 2) Jednocześnie wyniki ankiet do gmin wskazują, że gminy chcą współpracować z powiatem:
 - wnioski z ankiety A – 60% gmin chce kontynuować współpracę z powiatem,
 - wnioski z ankiety B – 90% widzi potrzebę współpracy z powiatem w zakresie rewitalizacji.
- 3) RPR mogłaby wskazywać wizję współpracy różnych interesariuszy/aktorów z gminami w zakresie rewitalizacji, być pewnym przewodnikiem w tym zakresie. Jednocześnie należy stale podkreślać właściwą definicję i podejście do rewitalizacji.
- 4) Jeśli powiaty mają być włączone w działania rewitalizacyjne to ważne jest, aby RPR określiła/podpowiedziała rolę powiatów w działaniach rewitalizacyjnych gmin, czy szerzej definiowała katalog interesariuszy rewitalizacji. Jednak, aby skutecznie włączyć powiaty lub innych interesariuszy w proces rewitalizacji należy podjąć działania edukacyjne (dostosowane do stanu wiedzy i zaangażowania tych podmiotów i instytucji). Działania te powinny być nakierowane na właściwą definicję rewitalizacji (ustawową) i znaczenie tego procesu. Powiaty powinny mieć świadomość nie tylko czym jest proces rewitalizacji, ale także, które gminy z ich obszaru realizują proces rewitalizacji i jak mogą się włączyć w ten proces z obopólną korzyścią dla gmin i powiatów. Należy poszukać i promować dobre praktyki działań rewitalizacyjnych realizowanych przez powiaty lub we współpracy z powiatami, modele współpracy.
- 5) Gminy powinny także mieć świadomość możliwości współpracy z powiatem czy innymi aktorami. Należy podjąć działania informacyjne, m.in. z wykorzystaniem regionalnego serwisu internetowego poświęconego rewitalizacji: www.rewitalizacja.wrotapodlasia.pl.

Podsumowanie ankiety skierowanej do organizacji pozarządowych

Poza ankietami skierowanymi do samorządów, w marcu 2021 r. skierowano również ankietę do organizacji pozarządowych działających w województwie podlaskim. Organizacje społeczne to podmioty, które mogą i powinny odgrywać ważną rolę w kompleksowych, ciągłych procesach rewitalizacyjnych. Ich aktywność, znajomość lokalnych społeczności oraz

doświadczenie w realizacji przedsięwzięć w wielu sferach to ważny kapitał do uruchomienia dla skutecznej rewitalizacji.

Ankieta była dystrybuowana za pośrednictwem samorządów lokalnych, które zostały poproszone o dystrybucję ankiety wśród lokalnych NGO.

Celem ankiety było zbadanie:

- czy organizacja jest zaznajomiona z pojęciem rewitalizacji,
- czy rewitalizacja (rozumiana wg definicji ustawowej) ma związek z profilem działalności organizacji,
- czy organizacje brały udział w procesach rewitalizacji w gminach,
- chęci włączenia się organizacji w przyszłe procesy rewitalizacji.

Wypełniono 53 ankiety. Część ankiet (13) została jednak przekierowana nie do organizacji społecznych, a do jednostek gminnych (np. MOPS, zespół szkół gminnych, miejski basen, ośrodek kultury) lub wypełniona przez urząd gminy. Postanowiono jednak nie wyłączać tych odpowiedzi z wyników ankiety, ponieważ w kilku przypadkach urząd gminy podawał informacje o organizacjach na swoim terenie, w innych – profil działalności podmiotu był powiązany z działaniami organizacji społecznych (głównie w zakresie włączenia społecznego, kultury, sportu).

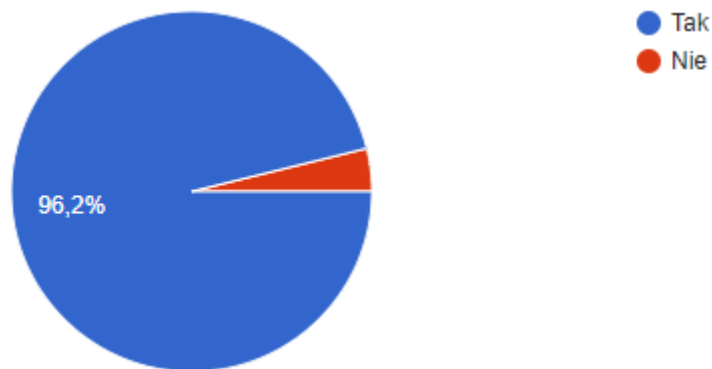
Profil działalności organizacji

W odpowiedzi na pytanie o profil działalności otrzymano całą paletę odpowiedzi. Najczęściej były to kluby sportowe oraz organizacje zajmujące się kulturą, ale również organizacje o bardzo szerokim zakresie działalności (np. ogólnie: „fundacja”). Inne przykładowe profile działalności to: świetlice profilaktyczne dla dorosłych i jadłodajnia; pomoc osobom starszym; opieka nad zwierzętami i zapobieganie bezdomności zwierząt; wspieranie turystyki na obszarach wiejskich; zdrowie i uzależnienia; ekologia miasta, zrównoważony transport i ład przestrzenny itd.

Można zatem uznać, że odpowiedzi otrzymano od organizacji/podmiotów zajmujących się relatywnie szerokim spektrum działań.

Analiza odpowiedzi na pytanie: Czy organizacja zna pojęcie rewitalizacji? Pokazuje, że aż 50 z 52 odpowiedzi jest twierdzących. Zatem można uznać, że świadomość tego relatywnie nowego pojęcia jest powszechna wśród podlaskich ngos. Jednak analiza dalszych odpowiedzi budzi wątpliwość, czy wszystkie organizacje znają rewitalizację rozumianą wg definicji ustawowej, bowiem niektóre odpowiedzi wskazują, że rewitalizacja kojarzy się jedynie tylko z zabytkami.

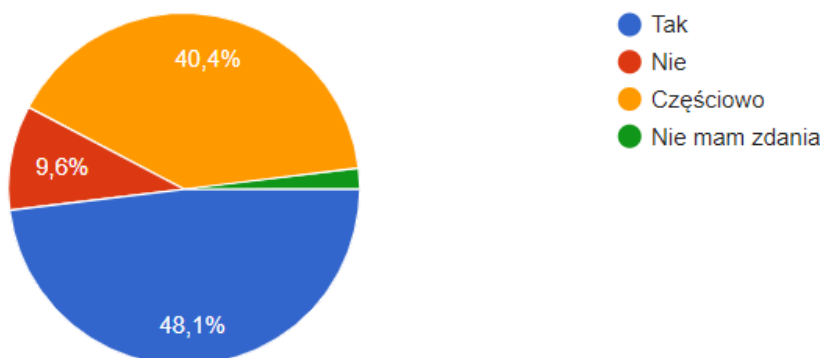
Czy organizacja zna pojęcie rewitalizacji?

Wnioski dla RPR: Organizacje społeczne znają pojęcie rewitalizacji. Jednak warto w działaniach szkoleniowych i informacyjnych dotyczących rewitalizacji i RPR trafiać nie tylko do gmin, ale także pośrednio i bezpośrednio do lokalnych NGOs.

Analiza odpowiedzi na pytanie: Czy rewitalizacja, rozumiana jako "proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji" ma związek z działalnością Państwa organizacji?

W odpowiedzi na pytanie, czy rewitalizacja (w pojęciu ustawowym) ma związek z profilem organizacji, 25 odpowiedzi było twierdzących, kolejne 21 „częściowo”, tylko 5 odpowiedzi (poniżej 10%) odpowiedziało negatywnie, ponadto była jedna odpowiedź neutralna.

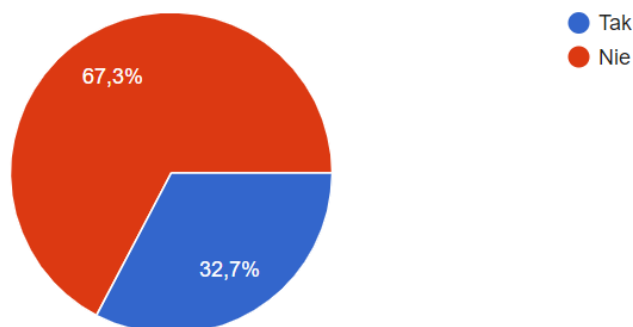
Wnioski dla RPR: Prawie 90% pozytywnych odpowiedzi wskazuje, że organizacje społeczne mają ogromny potencjał włączenia się w procesy rewitalizacji. Organizacje bardzo często dużo efektywniej niż JST realizują niektóre zadania czy przedsięwzięcia, cieszą się zaufaniem mieszkańców lub ich grup, są „blisko ludzi”. Organizacje też bardzo często posiadają specjalistyczną wiedzę i umiejętności oraz sprawność działania. To wszystko stanowi bazę do wzmocnienia społecznego filara rewitalizacji, który, jak wskazują badania wśród gmin i analiza projektów, jest niewystarczająco silny w praktyce wdrażania wielu programów rewitalizacji.

Analiza odpowiedzi na pytanie: Czy organizacja brała jakikolwiek udział w procesie rewitalizacji w którejś z gmin Województwa Podlaskiego?

Jedna trzecia badanych organizacji brała udział w procesie rewitalizacji. To dość duży wynik, wskazujący na znaczenie tego sektora w rewitalizacji. Z drugiej strony, można skazać że aż dwie trzecie organizacji stanowi niewykorzystany, „uśpiony” kapitał społeczny dla rewitalizacji.

Należy też zwrócić uwagę, że po 2023 roku wszystkie programy będą „ustawowe” (GPR), a co się z tym wiąże – gminy będą zobowiązane do powołania Komitetów Rewitalizacji. Należy przewidywać, że spowoduje to zwiększenie obustronnego (gmin i NGOs) zainteresowania współpracą.

W analizowanym pytaniu było też pytanie doprecyzowujące – jeśli organizacja brała udział w procesie rewitalizacji, to na czym polegał ten udział i której gminy/gmin dotyczył. Wśród kilku odpowiedzi wskazania były bardzo zróżnicowane: od realizacji projektów (np. dla seniorów), przez prowadzenie zajęć szkoleniowych, po udział w konsultacjach oraz opracowanie GPR dla gminy i doradztwo w zakresie napisania wniosku dla 6 gmin. Ten szeroki wachlarz pokazuje, że NGOs są zarówno twórcą jak i realizatorem GPR, a nieraz także doradcą gmin.

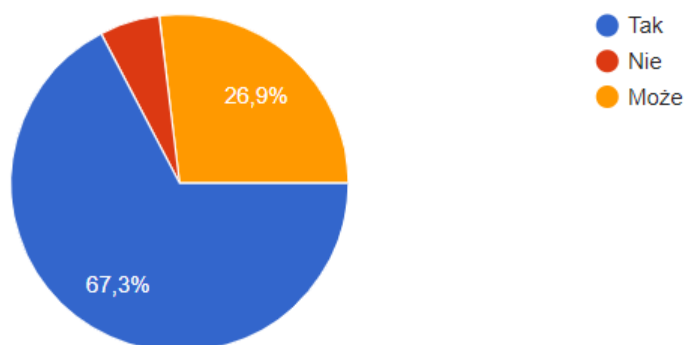
Wnioski dla RPR: Należy w RPR zaplanować działania ukierunkowane na skuteczne zwiększanie udziału organizacji społecznych we procesach rewitalizacji, najlepiej we wszystkich fazach tych procesów. Należy promować zrealizowane działania, projekty i aktywność NGOs w procesach rewitalizacji. Należy dążyć do zaplanowania środków na projekty rewitalizacyjne wydzielonych tylko dla NGOs, tak aby nie konkurowały o nie np. z gminami.

Analiza odpowiedzi na pytanie: Jak Państwo oceniacie prowadzenie rewitalizacji w gminach Województwa Podlaskiego?

Spośród udzielonych odpowiedzi większość było pozytywnych. Było kilka wypowiedzi wskazujących na nadzieje i zapoczątkowanie dobrych, potrzebnych procesów w gminach, była też wypowiedź krytykująca proces rewitalizacji w mieście, w którym organizacje twierdzą, że nie otrzymują wsparcia ze strony JST. Pojawiły się także wypowiedzi, akcentujące ogromne potrzeby obszarów rewitalizacji oraz skupianie się gmin na tzw. działaniach "twardych".

Wnioski dla RPR: RPR powinna wprowadzić i promować mechanizmy partnerskiego dialogu gmin i NGOs w rewitalizacji. Pozytywny wizerunek rewitalizacji wśród organizacji w regionie, mimo że rewitalizacji w województwie trwa dopiero od kilku lat, daje podstawę do planowania szerszego zaangażowania NGOs w procesy rewitalizacji. Należy promować dobre rozwiązania w tym zakresie (np. współpracy miasta Suwałki z lokalnym artystami w zakresie animacji społecznej).

Analiza odpowiedzi na pytanie: Czy zamierzacie się Państwo włączyć w przyszłe procesy rewitalizacji? Spośród 52 odpowiedzi, aż 2/3 wskazują na plan włączenia się w rewitalizację – to bardzo duży wynik – tym bardziej, że zakres jej wsparcia w regionie w najbliższych latach dopiero się tworzy. Jeśli dodać do tego odpowiedzi „może”, można postawić tezę, że organizacje społeczne na Podlasiu są otwarte i gotowe do współpracy w przygotowaniu i realizacji programów rewitalizacji.

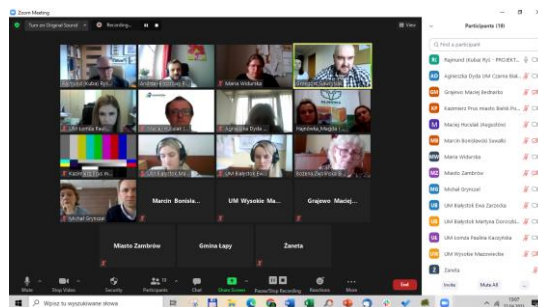
Wnioski dla RPR: Otwartość NGOs (która zresztą jest pewną immanentną cechą III sektora) na współpracę w rewitalizacji to wielka szansa dla gmin oraz mieszkańców obszaru rewitalizacji. Oczywiście doświadczenie organizacji jest bardzo zróżnicowane, ze względu na ich profil, wielkość, sprawność instytucjonalną itd. Z tego powodu warto rozważyć zaplanowanie w RPR specjalnych działań edukacyjnych, sieciujących dla NGOs w celu zwiększenia ich wiedzy o rewitalizacji, wskazania im potencjalnych szans wynikających z włączenia się w rewitalizację.

Warto także w RPR dążyć do możliwie wysokiego wsparcia finansowego na projekty realizowane przez NGOs, również z ew. specjalnym akcentowaniem np. dostępności, włączenia społecznego, działań ekologicznych czy innych, szczególnie ważnych z punktu widzenia celów rozwoju regionu czy RPR.

RPR powinna wskazywać gminom zalecenie, aby od samego początku przygotowania GPR inicjowały współpracę z organizacjami i zapraszały je do współpracy.

Omówienie warsztatów z gminami

W marcu i kwietniu 2021 roku przeprowadzono 6 spotkań diagnostycznych z przedstawicielami gmin i przedstawicielami innych interesariuszy rewitalizacji w celu sformułowania zbiorczych wniosków diagnostycznych pod kątem przyszłej RPR. W spotkaniach uczestniczyło łącznie ok. 45 osób. Uczestniczyli w nich przedstawiciele gmin różnej wielkości i statusu (od gmin wiejskich, przez miasta małe i średnie aż po największe w województwie). W pierwszej serii spotkań rozmawiano w grupach: gminy wiejskie, gminy miejsko-wiejskie, miasta małe, miasta średnie i największe; w celu poznania spojrzenia w poszczególnych grupach i uniknięcia dominowania dyskusji przez przedstawicieli największych lub najbardziej aktywnych JST.

Uczestnikami spotkań diagnostycznych byli pracownicy urzędów gmin i miast (a także w kilku przypadkach innych interesariuszy, jednostek podległych), zajmujący się rewitalizacją – przeważnie byli to specjaliści z komórek właściwych do funduszy unijnych czy strategii gminy, nieraz byli to kierownicy tych komórek, w niektórych przypadkach byli to burmistrzowie/wójtowie lub ich zastępcy. Można zatem uznać, że uzyskano spojrzenie i opinie z całego przekroju gmin w województwie podlaskim oraz z całego przekroju urzędników (od szeregowych stanowisk urzędniczych po włodarzy gmin).

Z szeregu rozmów z gminami województwa wynikają następujące konkluzje:

1. Rewitalizacja to proces złożony i ambitny. Jest to fakultatywne zadanie gminy. Mimo to, aż 55 gmin z województwa opracowało w ostatnich latach program rewitalizacji. Zewnętrzne wsparcie finansowe na doradztwo i opracowanie programu rewitalizacji było ważnym czynnikiem decyzji o podjęciu rewitalizacji, jeszcze ważniejszym była perspektywa środków RPOWP na rewitalizację, w działaniu 8.5 i 8.6. Zapoczątkowało to proces rewitalizacji w dziesiątkach gmin, które go dotąd nigdy nie prowadziły. Zrealizowano ciekawe i potrzebne projekty, doceniane przez mieszkańców. Równocześnie w wielu gminach rewitalizacja praktycznie zakończyła się po tym, jak uzyskano środki RPOWP na wybrane projekty rewitalizacyjne i kiedy nie było perspektywy na kolejne środki zewnętrzne; nie uruchamiano własnych środków, nie angażowano partnerów społecznych czy prywatnych. Z większości wypowiedzi wynikają dwa wiodące powody tej sytuacji: pierwszy to traktowanie programu rewitalizacji wyłącznie jako kolejnego dokumentu potrzebnego do aplikowania o środki RPO (jak plan gospodarki niskoemisyjnej, strategia gminy, plan elektromobilności itd.); drugi powód to braki kadrowe – w żadnej gminie uczestniczącej w wywiadach nie funkcjonuje odrębna komórka zajmująca się tylko wdrażaniem programu rewitalizacji. W większości gmin (praktycznie wszystkich poza kilkoma największymi miastami) praktyka wygląda tak, że rewitalizacją zajmuje się jedna osoba lub komórka, która w swoich zadaniach ma kilka dokumentów strategicznych (strategia gminy i in.), planowanie przestrzenne, całość polityki inwestycyjnej gminy lub całość pozyskiwania środków zewnętrznych w gminie. Jest to sytuacja typowa dla większości gmin w Polsce i uprawnia do postawienia tezy, że ciągłość rewitalizacji zależna jest nie tyle od zasobności gminy, ile od tego, jak ważną pozycję wśród wszystkich zadań gminy ma rewitalizacja – to z kolei w znacznej mierze zależy od tego, jak wysoko znajduje się w priorytetach prezydenta/burmistrza/wójta. Bez tego wysokiego priorytetu u włodarzy, rewitalizacja jest ciągła przeważnie tylko w sytuacji, kiedy na szczeblu urzędniczym zajmuje się nią pasjonat/ekspert, który uporem i kreatywnością „zaraża” innych ideą rewitalizacji i jej wartościami. Tymczasem jej ambitność i szeroki zakres programów rewitalizacji, dla ich pełnego wdrożenia wymagają ciągłej pracy co najmniej jednej aktywnej osoby w urzędzie na cały etat.
- Wnioski dla RPR:** Należy wyraźnie komunikować gminom, że rewitalizacja to ważna obietnica wobec mieszkańców obszaru rewitalizacji i gminy, której spełnienie wymaga ambitnego, wieloletniego działania (vide definicja rewitalizacji zamieszczona w

ustawie). I jeśli gminie zależy jedynie na sfinansowaniu 1-2 projektów inwestycyjnych, powinna poszukiwać źródła poza środkami przeznaczonymi na rewitalizację. Należy uczyć wóldarzy i radnych gmin w zakresie istoty i zasad rewitalizacji. Jednocześnie, ze względu na dużą liczbę ambitnych gmin w województwie podlaskim poważnie prowadzących lub chcących prowadzić rewitalizację, w programie operacyjnym na lata 2021-27 należy przewidzieć możliwie wysoką alokację na rewitalizację w ramach CP5, a także w ramach innych celów. Ponadto zasadne jest budowanie własnego regionalnego (krajowego) instrumentarium rewitalizacji (np. w zakresie odnowy wsi, kultury, sportu, włączenia społecznego itd.).

2. Rewitalizacja wniosła nową jakość w programowaniu rozwoju w wielu gminach województwa podlaskiego, niezależnie od ich wielkości. Kompleksowość tematyczna, potrzeba pogłębionej analizy, łączenie przedsięwzięć, innowacyjność, współpraca z interesariuszami, zwłaszcza mieszkańcami oraz organizacjami społecznymi – to cechy rewitalizacji, które po doświadczeniach rewitalizacyjnych chcą stosować szerzej w polityce swego rozwoju niektóre gminy (np. Hajnówka, Łomża, Knyszyn, Augustów, Suwałki, czy Grajewo, które akcentuje, że po udziale w projekcie „Modelowa Rewitalizacja Miast” zaczęło dużo szerzej niż uprzednio planować i koordynować swój rozwój). Najczęściej akcentowano walory partycypacji, komplementarności działań oraz znaczenia pogłębionej diagnozy.

Wnioski dla RPR: Rewitalizacja w wielu ambitnych samorządach już po kilku latach pokazała efektywność oraz uruchomiła aktywność i wyobraźnię wóldarzy i interesariuszy. Warto zatem promować te cechy rewitalizacji, które mogą być ważnym elementem strategii rozwoju gmin (które obecne są lub niedługo będą masowo aktualizowane w gminach regionu), takie jak partycypacja mieszkańców, kompleksowość, powiązanie diagnozy z celami, znaczenie partnerów.

Ponadto, warto promować rewitalizację jako ważny element strategii gminy, akcentując przy tym, że Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 ujmuje rewitalizację w dwóch różnych celach operacyjnych (Cel operacyjny 2.3. Przestrzeń wysokiej jakości; kierunek interwencji: „*Wspieranie działań rewitalizacyjnych i związanych z odnową wsi*” oraz cel operacyjny 3.2. Kapitał społeczny; kierunek interwencji: „*Wspieranie działań rewitalizacyjnych na rzecz budowy kapitału społecznego*”).

3. Wiedza o rewitalizacji (w tym znajomość potencjalnych korzyści z zastosowania narzędzi ustawy o rewitalizacji, technik partycypacyjnych itd.) jest bardzo zróżnicowana wśród gmin. Można postawić tezę, że osoby, które aktywnie uczestniczyły w opracowaniu programów rewitalizacji (np. z Knyszyna i in.), wykazują się większą znajomością rewitalizacji i gotowością do wdrażania programów. Częściej też wykazują aktywność we współpracy z interesariuszami oraz – co bardzo ważne – aktywnie poszukują różnorodnych źródeł finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Z rozmów z przedstawicielami gmin wynikało, że znacząca część z nich nie łączy procesu rewitalizacji z takimi sferami jak planowanie przestrzenne, mieszkalnictwo, ochrona i pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości – w części przypadków to rezultat deficytu wiedzy o rewitalizacji, ale w pozostałych przypadkach przyczyna jest głębsza. Chodzi raczej o przeświadczenie o braku skuteczności potencjalnych działań w tych dziedzinach. Bezpośrednim dowodem na ten swoisty „brak wiary” jest fakt, że w żadnej gminie województwa podlaskiego, w której uchwalono gminny program rewitalizacji, nie wykorzystano praktycznie narzędzi ustawowych (które mogłyby być pomocne w rozwiązywaniu problemów w ww. dziedzinach). Częściowo ten „brak wiary” ma charakter uprzedzeń i lęków i można przełamywać rzeczowymi argumentami. Zgłaszane są jednak też racjonalne przesłanki wskazujące na brak odpowiednich narzędzi legislacyjnych do rozwiązywania konkretnych sytuacji problemowych.

Wnioski dla RPR: Należy zachęcać gminy do samodzielnego opracowywania programów rewitalizacji, a ewentualne środki planowane na wsparcie opracowania, przekierować na doradztwo zewnętrzne, z wymaganiem, aby to jednak urzędnicy samodzielnie opracowali GPR (wraz z jednostkami gminy i interesariuszami). Doradztwo powinno być wielotematyczne i dotyczyć kwestii szczególnie trudnych dla urzędników, ale nie obejmować zlecenia opracowania całego GPR. W efekcie, programy rewitalizacji samodzielnie tworzone przez urzędników będą dokumentami, z którym się będą silnie utożsamiali, dokładnie je znali, co da podstawę większej determinacji do ich wdrożenia. Z pewnością także spowoduje, że programy będą lepiej dopasowane do lokalnych uwarunkowań, a wpływ interesariuszy będzie istotniejszy. Ponadto inna opcja, do której warto zachęcać gminy to przeznaczenie ewentualnych środków na zewnętrzne zlecenie „napisania” GPR na zatrudnienie pracownika (np. lokalnego absolwenta, który poszukuje pracy po studiach z gospodarki przestrzennej, socjologii, statystyki itd.) i ze swoją świeżą wiedzą i energią może istotnie wesprzeć proces rewitalizacji.

Z pewnością jednak należy kontynuować z poziomu regionu cykliczne działania szkoleniowe i ciągłe działania doradcze dla tych gmin, które poważnie podchodzą do rewitalizacji, a nie mają wystarczającej wiedzy czy doświadczenia.

W RPR szczególną uwagę warto poświęcić działaniom mającym skłonić gminy do podejmowania procesu rewitalizacji o szerokim zakresie merytorycznym, uwzględniającego m.in. planowanie i zagospodarowanie przestrzenne, nowe i modernizacyjne inwestycje mieszkaniowe, wsparcie i ochronę lokalnej przedsiębiorczości. Sformułowanie takich mechanizmów z poziomu regionalnego nie będzie łatwe – powinny one łączyć działania promocyjno-informacyjne (zwłaszcza nawiązanie do udanych realizacji z innych części kraju) oraz zachęty organizacyjno-finansowe (w tym poprzez sposób sformułowania RPO).

Z drugiej strony RPR powinna formułować mechanizm przekazywania i wzmacniania poprzez szczebel regionalny powstających na szczeblu lokalnym postulatów legislacyjnych w zakresie ewentualnych zmian lub nowych mechanizmów ustawowych, które miałyby pomagać realizować przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

4. Najbardziej aktywni rewitalizatorzy oczekują od poziomu regionalnego wsparcia szkoleniowego i doradczego, ale także ciekawych i inspirujących form edukacji, promocji dobrych praktyk, sieciowania się gmin i interesariuszy, promowania podlaskich sukcesów rewitalizacyjnych.

Wypowiedzi przedstawicieli gmin były bardzo zróżnicowane, jeśli chodzi o aktywność mieszkańców i lokalnych organizacji w zakresie włączania się w proces rewitalizacji. W części gmin wskazywano to jako barierę (mieszkańcy nie chcą się angażować), a w części aktywność lokalnych organizacji była silnym bodźcem dla prowadzenia rewitalizacji. Jak widać jest to kwestia indywidualna, a nie bariera systemowa i ewentualne lokalne deficyty w tym zakresie powinno dać się niwelować odpowiednio zaplanowanymi działaniami.

Wnioski dla RPR: W miarę możliwości należy rozważyć: cykliczne spotkania sieciujące rewitalizatorów w regionie; promowanie ciekawych projektów z gmin różnej wielkości; organizacje wizyt studyjnych wewnątrz regionu („cudze chwalicie...”) i poza nim; nagradzanie osób, gmin, organizacji czy instytucji; organizowanie mentoringu (np. między najbardziej zaawansowanymi gminami/osobami w regionie a tymi początkującymi), działania typu „szkoła lokalnych liderów” itp. Kluczem dostępu do każdej z form powinno być co do zasady zaangażowanie danej gminy/osoby/organizacji w proces rewitalizacji.

W odniesieniu do gmin sygnalizujących „brak aktywności mieszkańców” warto na szczeblu regionalnym rozważyć odpowiednio celowane działania służące obudzeniu

lokalnej aktywności i zbudowaniu potencjału do tworzenia i funkcjonowania organizacji społecznych (inkubator aktywności lokalnej).

Wiedza i kompetencje zdobyte w temacie rewitalizacji są bardzo przydatne również w innych zadaniach i sferach działania gminy.

5. Środki przeznaczone na rewitalizację w ramach RPOWP w większości gmin to najważniejsze źródło finansowania rewitalizacji. Gminy aktywnie prowadzące proces rewitalizacji ciągle poszukują różnorodnych źródeł sfinansowania projektów, na które nie uzyskały finansowania RPOWP. Są to np. środki EOG, środki dla gmin popegeerowskich z Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych, środki na projekty kulturalne, sportowe i in.

Zwłaszcza małe gminy sygnalizują, że ich słaba kondycja finansowa (pogłębiona kryzysem roku 2020) nie pozwala im na samodzielne finansowanie działań, zwłaszcza inwestycyjnych, a perspektywa najbliższych lat nie jest optymistyczna w tym zakresie. W dyskusji o środkach zwrotnych na projekty rewitalizacyjne, gminy podchodziły z ostrożnym zainteresowaniem. Akcentowano najczęściej, że najlepsze są oczywiście dotacje, jednak instrumenty zwrotne spotkałyby się z zainteresowaniem, jeśli oferowałyby warunki znacząco lepsze od warunków rynkowych.

Wnioski dla RPR: Należy dążyć do tego, aby środki własne województwa (np. fundusz wsparcia gmin i powiatów, środki na turystykę, gospodarkę mieszkaniową) w możliwie szerokim stopniu wspierały lub silnie preferowały przedsięwzięcia rewitalizacyjne (np. poprzez kryteria premiujące przedsięwzięcia wynikające z programów rewitalizacji).

Województwo, jako kreator polityki rozwoju w regionie, powinno lobbować na poziomie krajowym za kreowaniem i rozszerzaniem programów i polityk rządowych mogących wspierać, zwłaszcza dotacyjne, finansowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych w gminach.

Województwo określając instrumenty finansowania zwrotnego powinno w możliwie dużym zakresie przewidzieć szeroki wachlarz pożyczek na przedsięwzięcia rewitalizacyjne dla gmin, przedsiębiorców, właścicieli nieruchomości i in.

6. Według przedstawicieli gmin, konkurencja o środki RPOWP na rewitalizację była w pewnym sensie nierówna – konkurowały między sobą gminy różnej wielkości, o różnym potencjale instytucjonalnym czy finansowym. Powoduje to nie tylko sytuację, w której wysiłki gmin (np. ze względu na mniejszy zasób instytucjonalny lub ze względu na ograniczonych środków w konkursie) idą na darmo, kiedy gmina nie otrzymuje dotacji na projekt. Co ważne, w sytuacji tej konkurencji gminy niechętnie dzielą się między sobą wiedzą w zakresie rewitalizacji.

Konkurencja o środki RPOWP jest również na poziomie gminy między jednostką samorządu a innymi interesariuszami rewitalizacji (np. organizacjami społecznymi), z przewagą JST. Dotacje przeznaczone są na projekty gminy, nie są przekazywane interesariuszom społecznym lub prywatnym. Przedstawiciele gmin kilkakrotnie wskazywali, że warto zaadresować wsparcie do różnych grup beneficjentów. Sytuacja, w której praktycznie wszystkie środki w ramach działania 8.5 trafiły do JST, zniechęca pozostałe podmioty, w tym organizacje społeczne, do angażowania się w rewitalizację i przygotowywanie przedsięwzięć.

Wnioski dla RPR: Należy rozważyć zaprogramowanie środków na rewitalizację w wydzielonych alokacjach - np. na miasta duże/ miasta powiatowe/ pozostałe miasta/ gminy wiejskie, w celu uniknięcia nierównej lub „niezdrowej” konkurencji o środki.

Należy rozważyć opcję przyznawania środków programu operacyjnego na rewitalizację nie przez konkurs, ale np. przez zaprogramowanie dla poszczególnych JST pewnej dostępnej potencjalnej puli środków, które gmina otrzyma po spełnieniu określonych warunków (program rewitalizacji na wykazie, wymogi co do cech, typu, liczby projektów)

itd.). Wówczas gminy skupiłyby się na dobrym przygotowaniu całych procesów rewitalizacji (pakietów projektów różnego typu), a nie na „wyścigu” o środki.

Należy rozważyć wydzielenie alokacji na rewitalizację w ramach programu operacyjnego osobno dla JST/ngos/innych podmiotów.

Należy rozważyć zastosowanie regrantingu dla ngos na mikroprojekty rewitalizacyjne.

Należy zachęcać gminy, aby wsparły lokalne podmioty w przygotowaniu przedsięwzięć i wniosków aplikacyjnych, gdyż uzyskanie przez nie współfinansowania i tym samym realizacji przedsięwzięć jest pożądane z punktu widzenia gminy.

7. Charakter, wielkość, typ oddziaływania przedsięwzięć rewitalizacyjnych jest bardzo zróżnicowany. Tematyczny zakres działań rewitalizacyjnych jest bardzo szeroki co wynika z istoty i zasad rewitalizacji, która powinna być dopasowana do warunków i wyzwań lokalnych. Jednocześnie są działania, które w rozmowach wskazywano jako najbardziej kojarzące się z rewitalizacją lub pożądane: zagospodarowanie przestrzeni publicznych, modernizacja zaniedbanych budynków i/lub nadanie im nowych funkcji społecznych, zagospodarowanie przestrzeni półpublicznych – podwórek. Sukces działań na podwórkach (na OR w Augustowie, Suwałkach, Grajewie) przyniósł pomysł na promowanie go we wszystkich miastach. We wszystkich gminach jest świadomość tego, że rewitalizacja zgodnie z definicją to proces wielotematyczny, z silnym akcentem społecznym. Jednak w praktyce działania w wielu gminach dążenie do sfinansowania działań inwestycyjnych wyraźnie dominuje nad działaniami dotyczącymi np. włączenia społecznego.

Wnioski dla RPR: Co do zasady nadal nie powinien być ograniczany zakres przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Akcent powinien być położony na tym, aby na każdym obszarze rewitalizacji było ich jak najwięcej i aby były ukierunkowane na wzajemną komplementarność – i ją właśnie powinny wymuszać regionalne regulacje, zarówno w programie operacyjnym jak i w innych źródłach wsparcia rewitalizacji. Należy rozważyć ograniczanie kosztownego wsparcia dotyczącego przestrzeni rekreacyjnych, parków itp. Po pierwsze dlatego, że dotychczas wsparcie takie było stosunkowo szerokie; po drugie dlatego, że wsparcie terenów zielonych będzie w znaczącym stopniu możliwe w ramach innych celów polityki.

Należy rozważyć wprowadzenie preferencji dla projektów rewitalizacyjnych w działaniach programu operacyjnego w celach polityki 1, 2 i 4. Preferencje te powinny w wyraźny sposób zachęcać do – daje to szansę za przyspieszenie i skuteczność procesów rewitalizacji obszarów zdegradowanych dzięki szerokiemu, różnorodnemu wsparciu.

Należy rozważyć stworzenie w ramach RPR regionalnego programu odnowy podwórek, gdzie (na podstawie doświadczeń z regionu, a także spoza - np. z Ełku, Ostródy, Starachowic, Wrocławia). To z jednej strony szansa na relatywnie niedrogie, a skuteczne procesy włączenia społecznego i poprawy warunków zamieszkania, a z drugiej – dla niektórych gmin i interesariuszy element edukacyjny i zachęcających do rozwijania społecznych aspektów rewitalizacji.

8. W dyskusji o źródłach finansowania projektów rewitalizacyjnych z różnych źródeł i działań (8.5, 8.5, EFS, PROW i in.) gminy, zwłaszcza mniejsze, narzekają na zróżnicowane zasady wsparcia i rozliczania projektów, skomplikowane wymogi EFS, konieczność „montowania” procesu rewitalizacji z różnych źródeł tego samego programu – chodzi o działanie 8.5 „Rewitalizacja” (tzw. „duża rewitalizacja”) oraz działanie 8.6 „Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego” (tzw. „mała rewitalizacja”). Równocześnie wśród gmin, także małych, jest otwartość na projekty zintegrowane (niektóre mają doświadczenie z takimi projektami – np. projekt dot. kształcenia zawodowego w obszarze BOF). Akcentuje się przy tym konieczność zachowania swobody gmin w zakresie komponentów każdego projektu zintegrowanego.

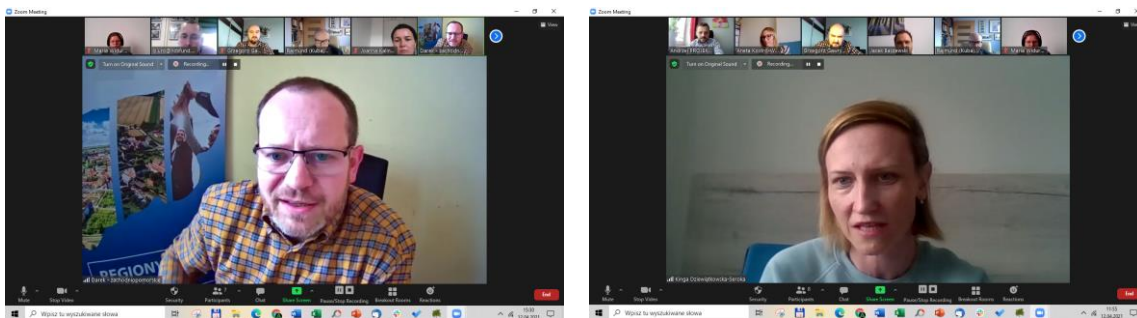
Wnioski dla RPR: Należy rozważyć rozdzielanie w przyszłym programie operacyjnym działań na rzecz gmin miejskich i miejskich części gmin miejsko-wiejskich („dawne 8.5”) oraz gmin wiejskich i wiejskich części gmin miejsko-wiejskich („dawne 8.6”), z dążeniem do jak najprostszej demarkacji. Ułatwi to gminom proces aplikowania i realizacji projektów.

Należy rozważyć zastosowanie projektów zintegrowanych w rewitalizacji. Ten rodzaj projektu wydaje się wprost dedykowany dla tak złożonych procesów jak rewitalizacja. Wymuszenie zaproponowania projektu zintegrowanego przez gminę daje gwarancję realizacji zarówno projektów „twardych” jak i „miękkich”, zwiększa szanse na osiągnięcie skutków rewitalizacji, wymusza kreatywne, kompleksowe podejście. (Patrz również rozdział dotyczący rewitalizacji w innych województwach).

Powyższe wnioski są także w znaczącym stopniu potwierdzone obserwacjami autorów z równoległe trwającego cyklu spotkań edukacyjnych dotyczących rewitalizacji dla gmin z województwa podlaskiego. Dyskusje, pytania podczas szkoleń, warsztaty i zaangażowanie uczestników potwierdzają ww. obserwacje.

Omówienie wywiadów z przedstawicielami innych województw

W kwietniu 2021 r. przeprowadzono 3 grupowe wywiady z przedstawicielami innych Urzędów Marszałkowskich, które w swych województwach podejmowały kompleksowe działania na rzecz wsparcia rewitalizacji. Do wywiadów wybrano województwo pomorskie oraz zachodniopomorskie, m.in. ze względu na zróżnicowane podejście do wyboru JST, które otrzymują wsparcie w zakresie rewitalizacji a także ze względu na doświadczenia woj. pomorskiego w zakresie finansowania zwrotnego w rewitalizacji.

Województwo pomorskie

W województwie pomorskim w ramach rewitalizacji wspierano w okresie 2007-13 tylko miasta powyżej 365 tys. mieszkańców, w okresie 2014-2020 rozszerzono wsparcie rewitalizacyjne na wszystkie miasta w województwie. Zatem gminy wiejskie nie były przedmiotem wsparcia rewitalizacyjnego, na podstawie założenia, że rewitalizacja to narzędzie typowo dla miast (wynikającego zresztą z genezy rewitalizacji w Polsce).

Najważniejszym wyróżnikiem wspierania rewitalizacji w województwie pomorskim było oparcie się w ramach RPO na Zintegrowanych Projektach Rewitalizacyjnych (ZPR).

Art. 32 ustawy wdrożeniowej definiuje projekt zintegrowany następująco: „Projekt zintegrowany to co najmniej dwa projekty powiązane ze sobą tematycznie w ramach wspólnego celu, jaki ma zostać osiągnięty dzięki ich realizacji, których wybór do dofinansowania lub realizacja jest koordynowana przez właściwe instytucje. Koordynacja polega w szczególności na określeniu wzajemnych relacji między projektami w zakresie warunków ich wyboru i oceny lub postanowień umów o dofinansowanie projektu lub decyzji o dofinansowaniu projektu”. Analogicznie, w „Wytycznych dotyczących programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w celu ubiegania się o środki finansowe w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020” z 2016 r., wskazano, że „Zintegrowany Projekt Rewitalizacyjny to co najmniej dwa projekty powiązane ze sobą tematycznie w ramach wspólnego celu, jaki ma zostać osiągnięty dzięki ich realizacji, ich wybór do dofinansowania lub realizacja jest koordynowana przez Instytucję Zarządzającą RPO WP. Koordynacja ta polega w szczególności na określeniu wzajemnych relacji między projektami w zakresie warunków wyboru i oceny wniosków o dofinansowanie projektu, a także postanowień umów o dofinansowanie projektu lub decyzji o dofinansowaniu projektu, który jest jednocześnie realizowany w ramach EFS i EFRR na obszarze zdegradowanym, w ramach OP 6. Integracja (Działanie 6.1. Aktywna integracja, Działanie 6.2. Usługi społeczne) oraz w ramach OP 8. Konwersja (Działanie 8.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne), przy czym działania finansowane w ramach EFS mają charakter nadrzędny w stosunku do działań finansowanych z EFRR. Zakres zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego musi zostać uzgodniony pomiędzy Miastem a IZ RPO WP w toku negocjacji i być zgodny z SzOOP RPO WP 2014-2020 oraz systemem realizacji RPO WP”.

Mimo że ustawa wdrożeniowa w nowelizacji z 2017 roku skasowała możliwość tworzenia tzw. Wytycznych programowych, definicja ta ma zastosowanie w praktyce działania, która polega na tym, że miasto nie staje do konkursu na dofinansowanie pojedynczych projektów rewitalizacyjnych, ale opracowuje ZPR, składający się z projektów społecznych oraz infrastrukturalnych (patrz silny akcent na sferę społeczną jako nadrzędną w definicji ZPR) oraz negocjuje go (w sformalizowanym procesie) z Zespołem ds. Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim. Zespół, składający się ze specjalistów z różnych dziedzin i departamentów Urzędu (a także Ośrodka Polityki Społecznej i Pomorskiego Biura Planowania Regionalnego), rozmawia z miastem o zakresie i szczegółach wsparcia w ramach poszczególnych komponentów ZPR. Praktyka negocjacji z poszczególnymi miastami pokazuje, że są dość żmudne i złożone, natomiast w ich wyniku miasta wychodzą ze szczegółowo uzgodnionym zestawem przedsięwzięć rewitalizacyjnych (zgodnie z zasadą kompleksowości) oraz – co bardzo ważne – z gwarancją otrzymania środków na sfinansowanie całego ZPR. Należy dodać, że ZPR obejmuje tylko finansowanie w ramach RPO.

W efekcie wdrażanie ZPR oznacza wdrażanie całego zestawu uzupełniających się, komplementarnych wzajemnie przedsięwzięć. Daje to dużo większą szansę na realną zmianę na obszarze rewitalizacji w stosunku do pojedynczo dofinansowanych i procedowanych projektów. ZPR w konkretnym mieście to swego rodzaju silna „lokomotywa” ciągnąca cały szereg pozostałych projektów (własnych miasta, ngos itd.).

Jednocześnie należy stwierdzić, że bardzo szczegółowe i wielokrotne negocjacje wymagają bardzo dużo uwagi i czasu po stronie urzędu marszałkowskiego. Są one prawdopodobnie możliwe w takim zakresie dlatego, że w regionie jest relatywnie niewielka liczba potencjalnych miast - beneficjentów wsparcia w ramach ZPR. Ta niewielka liczba miast oznacza także, że każde z nich dostaje relatywnie dużą kwotę środków europejskich na rewitalizacji.

Zatem w praktyce działania w pomorskim obecnie za projekt rewitalizacyjny (co stanowi zawężenie definicji z Wytycznych MIR) uznaje się projekt zintegrowany.

Przykład z województwa pomorskiego: Nowy Staw - Zintegrowany projekt rewitalizacyjny

Zintegrowany projekt rewitalizacyjny w Nowym Stawie, nad którym pracowano ponad dwa lata, otrzymał dofinansowanie z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014 – 2020 w ramach działania 8.1.2 „Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne w miastach poza Obszarem Metropolitalnym Trójmiasta” oraz 6.2.2 „Rozwój usług społecznych”.

Zintegrowany projekt rewitalizacyjny złożony jest z dwóch komponentów: projektu społecznego „Stawiamy na rodzinę” oraz projektu infrastrukturalnego „Miasto przyjazne mieszkańcom”.

W ramach zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego zrealizowanych ma zostać aż 6 przedsięwzięć kierowanych do mieszkańców obszaru rewitalizacji E- Południe w Nowym Stawie:

- Remont i adaptacja budynku przy ul. Słowackiego 6 w na potrzeby Centrum Wsparcia Rodziny,
- Park nad rzeką Świętą - rewaloryzacja terenów zieleni miejskiej przy ul. Matejki,
- Zagospodarowanie terenu osiedla wielorodzinnego przy ulicach Słowackiego i Mickiewicza,
- Zagospodarowanie terenu osiedla w obrębie ulic: Ogrodowa, Prusa, Asnyka, Matejki i Młyńska,
- Remont części wspólnych budynków wspólnot mieszkaniowych: Matejki 6,9,10, Ogrodowa 8,9,10,
- „Stawiamy na rodzinę” - usługi społeczne z zakresie wsparcia rodziny,
- Dodatkowo cykl spotkań i warsztatów dla mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Cały projekt opiewał na kwotę ok. 10 mln zł, z czego 9,2 mln zł przeznaczono na inwestycje w infrastrukturę, dofinansowane w 65% a 0,8 mln zł na działania społeczne (dofinansowane z funduszy Unii Europejskiej w 95%).

Oprac. na podstawie portalu informacyjnego Miasta i Gminy Nowy Staw (<https://nowystaw.pl/>)

Pomysły na wsparcie rewitalizacji w woj. pomorskim na lata 2021-2027 są jeszcze na dość wczesnym etapie, ale na moment wywiadów (kwiecień 2021) wiadomo, że planowane jest utrzymanie ZPR jako głównych projektów rewitalizacyjnych. Rozważane są ewentualne modyfikacje ZPR. Nadal rewitalizacja będzie narzędziem dla miast w regionie, a poza celem polityki 5 planuje się w procesy rewitalizacji zaangażować środki CP2.

Jednym ze sposobów preferencyjnego traktowania obszarów rewitalizacji, o jakich się dyskutuje, jest sposób finansowania działań termomodernizacyjnych: na obszarach rewitalizacji w ramach dotacji, poza nimi – w ramach instrumentów zwrotnych. Ponadto, w celu zapewnienia komplementarności międzyokresowej, rozważa się dopuszczenie finansowania realizacji pojedynczych projektów na aktualnie wyznaczone obszary rewitalizacji, dla których programy wykraczają poza 2023 rok.

Województwo pomorskie, tak jak inne, w ramach projektu „Regiony Rewitalizacji” szkoli i doradza obecnie miastom w zakresie rewitalizacji, tak aby mogły przygotować się do nowego okresu finansowania FE. Z obserwacji przedstawicielki województwa wynika, że chociaż procesy rewitalizacji toczą się w regionie do wielu lat, ciągle potrzebne jest wsparcie szkoleniowe i doradcze - ponieważ miasta ciągle się uczą i rozwijają wiedzę, a ponadto – co bardzo istotne – następuje dość duża fluktuacja kadr i włodarzy, co nieraz wymusza potrzebę edukację „od zera”.

Województwo pomorskie to jeden z tych regionów, które stosowały w okresie 2007-2013 środki zwrotne w rewitalizacji w ramach inicjatywy JESSICA. Dało to duże doświadczenie w prowadzeniu wsparcia zwrotnego. Środki, które powracają z pożyczek udzielnych w tamtym

okresie, są przez Pomorski Fundusz Rozwoju m.in. w ramach tzw. Pożyczki Miejskiej – instrumentu finansowego skierowanego do podmiotów poszukujących finansowania na realizację niektórych inwestycji infrastrukturalnych. Pula środków przeznaczona na pożyczki wyniosła 120 mln zł. Dzięki temu, że PFR dla zbadania potrzeb poprzedził opracowanie pożyczki road-show'em po wszystkich miastach regionu, w ciągu 2 tygodni od jej uruchomienia zgłosiło się 19 podmiotów z potrzebami na 240 mln zł. Jednak wsparcie w ramach Pożyczki Miejskiej nie jest skierowane tylko na obszary rewitalizacji, nie ma też preferencji na projektów wynikających z programów rewitalizacji. Stanowi jednak źródło finansowania istotnych projektów w miastach.

Ponadto w regionie funkcjonuje również pożyczka rewitalizacyjna, której operatorem jest BGK. Przeznaczone na nią 76 mln zł zostało w całości zakontraktowane. Pożyczka wspiera projekty rewitalizacyjne na zdegradowanych obszarach objętych Programem rewitalizacji, które w sposób kompleksowy przyczyniają się do rozwiązywania problemów zdiagnozowanych w ramach Programu rewitalizacji (projekty wieloaspektowe). Realizowane projekty powinny mieć na celu aktywizację społeczną i gospodarczą zdegradowanych obszarów miejskich, ocenianych w oparciu o kryteria: społeczne, gospodarcze, przestrzenno-funkcjonalne, techniczne i środowiskowe. Na dodatkową preferencję, w postaci dalszego obniżenia oprocentowania o 25 punktów bazowych, mogły liczyć projekty zlokalizowane w miastach rdzeniowych miejskich obszarów funkcjonalnych regionu oraz na obszarach strategicznych rozwoju funkcji metropolitalnych lub w ich bezpośrednim otoczeniu. Współpraca z BGK oceniana jest przez Urząd Marszałkowski bardzo dobrze.

Popularność pożyczek świadczy o tym, że instrumenty zwrotne to ważne uzupełnienie dotacji, które są najbardziej pożądanym źródłem finansowania, jednak udzielane są dość rzadko.

Obecne plany województwa pomorskiego na środki zwrotne są jeszcze na początkowym etapie, ale planuje się wstępnie m.in. zastosowanie instrumentów zwrotnych w projektach generujących dochód, komplementarnych do projektów uzgadnianych w ramach ZPR.

Województwo zachodniopomorskie

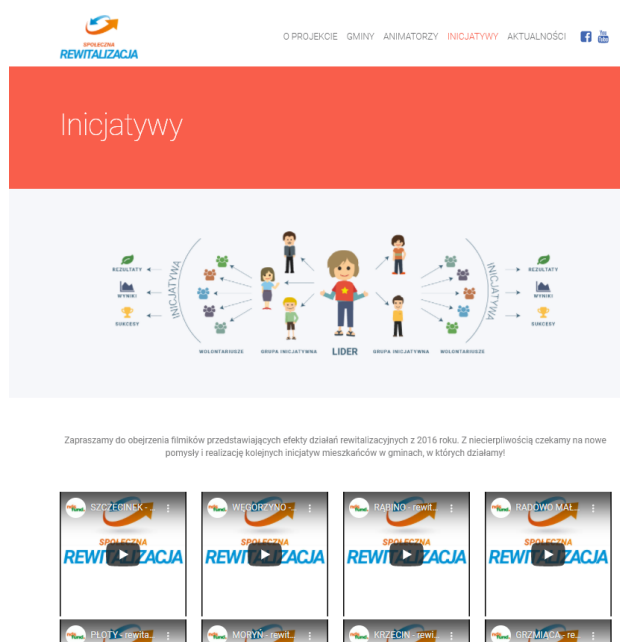
Wywiad z przedstawicielami województwa zachodniopomorskiego dotyczył unikatowego przedsięwzięcia w ramach rewitalizacji – projektu pn. „Rewitalizacja Społeczna”. Projekt ten skierowany jest do najbardziej problemowych gmin w regionie, objętych tzw. Specjalną Strefą Włączenia (SSW; to obszar przyjęty uchwałą Zarządu Województwa, wyróżniający przede wszystkim obszary regionu z wciąż nieprzezwycięzonymi problemami strukturalnymi spowodowanymi likwidacją PGR-ów oraz ograniczonymi endogenicznymi potencjałami rozwojowymi obszarów wiejskich. Na obszarze tym, w 2016 roku pilotażowo z sukcesem zrealizowano projekt animacji społecznej obejmujący 18 gmin. W ramach projektu środki finansowe (kilka- kilkanaście tys. zł) trafiły bezpośrednio do mieszkańców i to oni decydowali, na co zostaną wydane. Poprzedzone to zostało szerokimi działaniami animacyjnymi. Celem działań była przede wszystkim aktywizacja osób wykluczonych społecznie zamieszkujących obszary przeznaczone do rewitalizacji poprzez wspólne działanie przy procesie tworzenia oraz realizacji lokalnych przedsięwzięć inwestycyjnych.

Wytypowano min. 7 liderów i 6 grup mieszkańców (po 6 osób) z każdej gminy z terenów objętych rewitalizacją, utworzono lokalny punkt konsultacyjny, następnie prowadzono spotkania animacyjne. Zorganizowano w każdym obszarze szkolenia (2 dwudniowe szkolenia wyjazdowe w zakresie: przywództwa lokalnego, budowy zespołu, dialogu i rozwiązywania

konfliktów, planowania i wdrażanie działań dla dobra wspólnego, projekt krok po kroku, zarządzania ludźmi, komunikacji itd.; 2 jednodniowe szkolenia liderów w zakresie: projektowania uniwersalnego, zrównoważonego rozwoju, zarządzania zasobami, komunikacji, animacji społecznej, promocji działań itd.). Głównym celem była aktywizacja ludzi, którzy mieszkają w poszczególnych sołectwach. Ważne było przygotowanie lokalnego animatora.

Nie mapowano problemów ani potrzeb (ich jest tam bez liku) ale lokalne zasoby – pozwoliło to mieszkańcom inaczej spojrzeć na swoje miejsce zamieszkania i bazować na pozytywach. Mieszkańcy samodzielnie wybierali niewielkie działania infrastrukturalne (za ok. 15-20 tys. zł). Mieszkańcy mieli też wybrać lokalnego wykonawcę inwestycji, a zatem mieli realny wpływ i budowali poczucie sprawstwa. Na inauguracji projektów była zawsze ekipa filmowa, aby mieszkańcy docenili własną pracę i działanie.

Rys. Strona internetowa projektu „Społeczna Rewitalizacja”, podstrona z filmami o poszczególnych inicjatywach.

Źródło: <https://spolecznarewitalizacja.pl/inicjatywy.html>

Trzeba dodać, że w niektórych sołectwach objętych projektem nigdy dotąd nie były realizowane żadne projekty w ramach RPO.

Co ciekawe, jednym z warunków realizacji inicjatyw było spełnienie zasady projektowania uniwersalnego - każda inicjatywa musiała być przystosowana dla osób z różnymi potrzebami.

W wyniku projektu w sołectwach zostali przeszkoleni, przygotowani lokalni liderzy, a więc wiedza, energia, techniki animacji „zostały” na miejscu i mogą być podstawą dalszych działań i aktywizacji.

Na bazie pilotażowego projektu z 2016 roku, obecnie przez 3 podmioty (fundację, LGD i ARR - po jednym na subregion) realizowany jest ten projekt jednocześnie na obszarach rewitalizacji aż w 71 gminach województwa zachodniopomorskiego. Projekt finansowany jest ze środków EFS. W konsultacjach w sołectwach, wg autorów projektu, wzięło łącznie udział aż 70 tys. osób, co jest liczbą imponującą na skalę krajową.

Projekt ten to przykład kreatywnego spojrzenia na rewitalizację i wykorzystania potencjału EFS. Pokazuje, że oddolne działania i przełamanie impasu na bardzo trudnych obszarach (popegeerowskich) jest możliwe i że warto szkolić lokalnych liderów i animować społeczności.

Wnioski dla RPR: W każdym województwie rewitalizacja jest wdrażana nieco odmiennie. Takie było zresztą założenie przy tworzeniu systemu rewitalizacji i wytycznych Ministerstwa na lata 2014-2020. Dlatego należy kreatywnie podejść do dopasowania wsparcia rewitalizacji w województwie podlaskim, oczywiście nie przekraczając ram ustawy o rewitalizacji i innych regulacji.

Dwa sąsiadujące województwa (pomorskie i zachodniopomorskie) odmiennie podeszły do zakresu JST, które mogą ubiegać się o wsparcie – jedno wspiera wybrane miasta (nie wspiera gmin wiejskich), co daje z pewnością efekt koncentracji i dużego oddziaływania wsparcia na proces rewitalizacji. Drugie województwo z kolei, jako ważny element myślenia o rewitalizacji w regionie w buduje zaawansowane, celowane wsparcie na obszarach wiejskich.

Wnioskiem dla RPR jest potrzeba decyzji strategicznej odnośnie zakresu terytorialnego wsparcia w rewitalizacji. Z dotychczasowego podejścia wynika wsparcie zarówno miast jak i wsi, wynika to także ze Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030, gdzie jednym z kierunków działań jest wspieranie działań rewitalizacyjnych i związanych z odnową wsi.

Należy także rozważyć możliwości wsparcia rewitalizacji z EFS, na przykład poprzez projekty animacyjne i włączeniowe, mogące stanowić bazę inicjującą lub komponent procesów rewitalizacji na obszarach zdegradowanych gmin. Wydaje się zasadne, przy projektowaniu wsparcia rewitalizacji wiejskiej, połączenie doświadczeń i najlepszych praktyk z działań rewitalizacyjnych w zachodniopomorskiej Specjalnej Strefie Włączenia z bogatymi doświadczeniami z działania 8.6. RPOWP. Dobrą praktyką w zakresie budowania kapitału społecznego na obszarach rewitalizacji są działania z projektu „Społeczna Rewitalizacja” w woj. zachodniopomorskim.

Należy rozważyć zastosowanie projektów zintegrowanych, łączących wymiar społeczny i przestrzenny/środowiskowy/gospodarczy na obszarach rewitalizacji. „Wymuszenie” na gminach pogłębionej refleksji i kreatywnej pracy nad określeniem wielotorowej ścieżki rewitalizacji z pewnością wpłynie na kompleksowość przedsięwzięć rewitalizacyjnych i zapewnienie pożądanej proporcji projektów społecznych (czy też np. proklimatycznych). Przy zastosowaniu wymogu projektów zintegrowanych należy jednak czytelnie instruować gminy o zasadach wsparcia. Należy także zapewnić „moce przerobowe” po stronie Urzędu Marszałkowskiego dla uzgadniania projektów zintegrowanych oraz wspierania doradczego dla gmin.

Na podstawie ogólnych doświadczeń własnych w zakresie IF oraz innych regionów, należy rozważyć szerokie wsparcie procesów rewitalizacji w województwie środkami zwrotnymi. Zasadne jest dążenie do jak najszerszego katalogu projektów możliwych do wsparcia, z akcentem na te które generują dochód lub oszczędności. Przy projektowaniu zakresu wsparcia instrumentami zwrotnymi zasadne jest, korzystać z przykładu województwa pomorskiego, wysondowanie „na gruncie” potrzeb w podlaskich samorządach. Warto także rozważyć zróżnicowane warunki pożyczek, w zależności np. od zasobności gminy lub wybranych parametrów degradacji.

Ponadto, ponieważ rola regionu w systemie rewitalizacji jest sinea zaakcentowana w „Wytycznych”, a brakuje jej w ustawie o rewitalizacji, potrzebne jest dążenie na poziomie systemowym do uregulowania w ustawie o rewitalizacji roli władz regionalnych, ich zadań i zakresu odpowiedzialności. Wprowadzi to i utrwali w polskim prawie role regionu w systemie. To istotne, zważywszy, że Wytyczne dotyczą tylko środków europejskich i obowiązują na czas unijnego okresu budżetowego.

Omówienie wywiadów z przedstawicielami MFiPR

W kwietniu 2021 r. przeprowadzono grupy wywiad grupowy z przedstawicielami Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej (MFiPR) zajmującymi się zagadnieniami rewitalizacji. W wywiadzie brało udział troje przedstawicieli MFiPR, każda osoba z innego departamentu:

- Departamentu Programów Pomocowych (zajmującego się m.in. realizacją wsparcia instytucjonalnego regionów i gmin w zakresie rewitalizacji w ramach projektu „Regiony Rewitalizacji”, pełniącego funkcję Instytucji Zarządzającej Programem Operacyjnym Pomoc Techniczna 2014-2020, Operatora Programu dla Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego);
- Departamentu Regionalnych Programów Operacyjnych (zajmującego się m.in. koordynacją RPO oraz koordynacją przygotowania programów regionalnych na lata 2021-2027, koordynacją i monitorowaniem realizacji instrumentów rozwoju regionalnego i instrumentów terytorialnych, w tym kontraktu wojewódzkiego i terytorialnego);
- Departamentu Strategii (zajmującego się m.in. koordynacją krajowego systemu wdrażania rewitalizacji, krajową polityką miejską, negocjacjami Umowy Partnerstwa z KE, Krajowym Planem Odbudowy).

W czasie wywiadu przedstawiciele MFiPR podzielili się następującymi informacjami dotyczącymi ewolucji systemu rewitalizacji oraz przygotowania systemu Polityki Spójności na lata 2021-2027 w kontekście wsparcia rewitalizacji:

- Informacje w zakresie systemu rewitalizacji:
 - Na poziomie rządowym są pomysły dotyczące zmian w ustawie o rewitalizacji – nie dotyczą one jednak głębokich zmian;
 - Trwają prace nad aktualizacją Krajowej Polityki Miejskiej. Jej aktualizacja ma być preludium do stworzenia ustawy o zrównoważonym rozwoju miast. W tym kontekście pojawia się pytanie o miejsce rewitalizacji w przyszłej ustawie i przyszłej KPM;
 - Nie ma rozstrzygnięć w zakresie wspierania rewitalizacji na wsi/w mieście, o których mowa w KSRR, nie są obecnie prowadzone prace w tym zakresie. Rozważano wprowadzenie podziału wsparcia na etapie Umowy Partnerstwa, ale ostatecznie do tego nie doszło.
- Informacje w zakresie przygotowania instrumentarium wsparcia rewitalizacji w ramach Polityki Spójności UE:
 - Gminne Programy Rewitalizacji będą mogły uzyskać wsparcie jako tzw. Inne Instrumenty Terytorialne (IIT, ATT), co jest potwierdzone na roboczo przez KE;

Warunkiem wsparcia będzie spełnianie wymogów ATT przez GPR - dotyczy to opisu włączenia partnerów społecznych;

- o Regiony będą tworzyły wykazy ATT, nie ma jeszcze konkretnych, w jaki sposób te wykazy mają obejmować rewitalizację;
- o Nie ma także konkretnych odnośnie przewidywanych środków na rewitalizację w regionach, m.in. z tego powodu, że na obecnym etapie regionu nie ujawniają alokacji w świetle sporów o rezerwę wykonania;
- o Środki na projekty rewitalizacyjne w KPO prawdopodobnie nie będą przewidziane;
- o Obecny system monitorowania rewitalizacji okazał się niedoskonały (np. nie wszystkie środki na projekty rewitalizacyjne mogą być oznaczane w systemie informatycznym jako rewitalizacyjne), potrzebne jest dopracowanie tego systemu na przyszłość;
- o Środki zwrotne w rewitalizacji każde województwo planuje indywidualnie, nie ma odgórnego podejścia. Brakuje jeszcze krajowej analizy i oceny dotychczasowych instrumentów zwrotnych w rewitalizacji. Jednak przyszłe środki zwrotne powinny preferować projekty na obszarach rewitalizacji;
- o Trwa dyskusja na temat EFS w wymiarze terytorialnym i KE podkreśla w niej, że EFS nie ma celów terytorialnych. Zatem przy wykorzystaniu EFS na rewitalizację należy udowodnić, jak dany projekt osiąga cele EFS;
- o Nie jest wskazane „mieszanie” instrumentów terytorialnych (ZIT, RLKS) z rewitalizacją.

Ponadto, rozmowa dotyczyła również roli RPR z punktu widzenia Ministerstwa. Najważniejsze wypowiedzi z tej rozmowy można ująć następująco:

- o RPR powinna być ukierunkowana na osiągnięcie konkretnych celów/ rezultatów w regionie;
- o RPR powinna być dokumentem określającym kreacyjną funkcję regionu (np. żeby miasta wiedziały, jak się lokują w polityce rozwoju regionu);
- o RPR jako podstawa monitorowania procesów rewitalizacji w regionie;
- o RPR nie powinna być poradnikiem dla gmin, ale jasnym wyrazem tego, jak region podchodzi do rewitalizacji i jak zamierza wspierać te procesy.

Wnioski dla RPR:

W ramach postępów prac nad RPR należy w miarę możliwości roboczo konsultować planowane rozwiązania z MFiPR, w którym w najbliższych miesiącach zapadać będą kluczowe decyzje odnośnie polityki spójności. Celem takich roboczych kontaktów jest jak najpełniejsze wykorzystanie możliwości Polityki Spójności oraz krajowej polityki regionalnej i miejskiej dla RPR.

Trwają też zapowiadane prace nad zmianami w ustawie o rewitalizacji. Należy brać w nich aktywny udział, w celu właściwego uwzględnienia sytuacji województwa podlaskiego oraz systemowego uregulowania w ustawie roli samorządu województwa.

Należy, wspólnie z innymi regionami, inspirować roboczą, cykliczną wymianę informacji z MFiPR w zakresie wszystkich aspektów systemu rewitalizacji.

Należy na dalszych etapach promować sukcesy i osiągnięcia podlaskiej rewitalizacji na poziomie krajowym i międzyregionalnym.

Podsumowanie – główne wnioski z diagnozy

Przeprowadzone prace diagnostyczne pozwalają na sformułowanie następujących, głównych wniosków i rekomendacji do opracowania RPR:

1. Mimo że województwo podlaskie rozpoczęło systemowe wspierane rewitalizacji z poziomu regionalnego najpóźniej ze wszystkich polskich województw, poczyniło w ostatnich latach bardzo duże postępy i osiągnęło konkretne efekty w wielu gminach.
2. W wielu gminach województwa procesy rewitalizacji można uznać za ambitne, kompleksowe, ciągłe, zgodne z nowym podejściem do rewitalizacji (obowiązującym od 2015 roku, zwanym „rewitalizacją 2.0”). Jednocześnie, większość gmin w województwie posiadających programy rewitalizacji, nadal w znacznym stopniu tkwi w starym podejściu („rewitalizacji 1.0”), które charakteryzuje się głównie tym, że po ustaniu finansowania „unijnego” zamiera lub znacząco ogranicza się realizacja programu rewitalizacji. To typowa sytuacja, nieodbiegająca od sytuacji w innych regionach. Należy jednak z poziomu regionalnego dążyć do tego, że jeżeli gmina podejmuje to nieobowiązkowe, złożone i wieloletnie zadanie jakim jest rewitalizacja, powinna dążyć do ciągłości tego procesu i osiągnięcia celów własnego programu rewitalizacji.
3. Należy klarownie komunikować gminom, że rewitalizacja nie jest obowiązkowa, a jej podjęcie to poważne zobowiązanie wobec mieszkańców obszaru rewitalizacji i całej gminy. Dlatego też, jeśli np. gmina chce użyć programu rewitalizacji jedynie do sfinansowania potrzebnego remontu pojedynczego obiektu lub przestrzeni, nie mając poważnego, szerokiego, kompleksowego pomysłu na rewitalizację (co było dotąd częstym zjawiskiem w całym kraju), należy ją z poziomu regionalnego informować, że rewitalizacja to dużo szerszy proces i zobowiązanie (zatem gmina albo powinna szukać innego źródła finansowania w przypadku pojedynczego projektu – np. z „Programu odnowa wsi województwa podlaskiego”, albo rozważyć podejście zgodne z zasadami i ustawą o rewitalizacji).
4. Finansowanie rewitalizacji z poziomu regionalnego nie powinno odbywać się tylko za pomocą środków funduszy europejskich – potrzebne jest ciągłe rozbudowywanie krajowego i regionalnego instrumentarium finansowanego, tak aby gminy różnej wielkości mogły skutecznie poszukiwać wsparcia na różne komponenty procesu rewitalizacji (społeczne, przestrzenne, gospodarcze, środowiskowe, kulturowe itd.).
5. W ramach finansowania z FE w regionie należy dążyć do zbudowania jak najszerszych możliwości realizacji procesów rewitalizacji przez gminy, poprzez znaczące (tj. tworzące dużą zachętę) premiowanie projektów rewitalizacyjnych w możliwie szerokiej liczbie działań programu na lata 2021-27.
6. W ramach wspierania rewitalizacji z programu operacyjnego na lata 2021-2027 należy rozważyć promowanie projektów zintegrowanych (o których mówi art. 32 obecnej tzw. ustawy wdrożeniowej, czyli ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020). Projekty zintegrowane mają bowiem duży potencjał kompleksowości oraz budowania na ich podstawie kolejnych

projektów, finansowych np. ze środków własnych gminy, środków prywatnych, środków społecznych. Daje to zatem silną podstawę dodatkowości funduszy europejskich oraz skuteczności programów rewitalizacji. Doświadczenia województwa pomorskiego z realizacji projektów zintegrowanych stanowią szeroką bazę do budowania zasad w województwie podlaskim.

7. Należy dążyć, aby środki na rewitalizację, w jej różnych aspektach, były szerzej wykorzystywane nie tylko przez JST, ale także przez inne podmioty – organizacje społeczne, podmioty gospodarcze - oczywiście pod warunkiem, że dany projekt spełnia kryteria projektu rewitalizacyjnego, tj. wynika z programu rewitalizacji i co do zasady jest realizowany na obszarze rewitalizacji.
8. Należy asystować gminom, zwłaszcza tym o niewielkim potencjale instytucjonalnym, w przygotowaniu procesów rewitalizacji, w tym w tzw. „przejściu na GPR”, ponieważ realizacja programów rewitalizacji uchwalanych na podstawie ustawy o samorządzie gminnym - tzw. „LPR-ów” – będzie możliwa tylko do końca 2023 roku. Odrębne wsparcie (o różnym charakterze) powinno dotyczyć zachęcania gmin do podejmowania szerokiego merytorycznie zakresu działań rewitalizacyjnych, obejmujących m.in. planowanie i zagospodarowanie przestrzenne, nowe i modernizacyjne inwestycje mieszkaniowe oraz wsparcie i ochronę lokalnej przedsiębiorczości.
9. Nie zaleca się przekazywania gminom środków na zlecenie firmom zewnętrznym opracowania GPR, aby nie powtórzyć sytuacji, kiedy gmina w całości „zakupuje” program rewitalizacji, a następnie używa go tylko jako podstawy aplikowania o fundusze zewnętrzne. Dużo skuteczniejsze, z punktu widzenia ciągłości i kompletności procesów rewitalizacji, wydaje się przeznaczanie tych środków na szkolenia, mentoring, czasowe dofinansowanie zatrudnienia pracowników gminnych, częściowe wsparcie doradcze. Takie podejście powoduje, że wiedza o przygotowaniu i prowadzeniu procesu rewitalizacji pozostaje i kumuluje się w danym urzędzie gminy. Co ważne, samodzielne opracowanie programu rewitalizacji radykalnie zwiększa szanse na poważne traktowanie tego procesu, poprzez utożsamianie się władz/zespołu z programem rewitalizacji (tzw. *ownership*).
10. Wsparcie szkoleniowe i doradcze dla gmin w zakresie rewitalizacji powinno nie odbywać się raz na kilka lat, ale powinno być prowadzone ciągle/cyklicznie, ponieważ rewitalizacja to proces złożony, wymagający ciągłego poszerzania i uzupełniania kompetencji i wiedzy, a dostępne narzędzia rewitalizacji w najbliższych latach będą nabierać znaczenia, w świetle wyzwań finansowych i organizacyjnych stających przed JST.
11. Należy rozważyć zastosowanie z poziomu regionalnego niestandardowych działań mentorskich, promocyjnych, doradczych, sieciujących itp. skierowanych do urzędników gminnych wykazujących szczególne zainteresowanie rewitalizacją i odznaczających się ambitnym, kreatywnym podejściem.
12. Należy zapewnić ciągłość finansowania ciągłych/cyklicznych działań szkoleniowych, doradczych i mentorskich dla gmin i interesariuszy rewitalizacji (ze środków własnych województwa, środków FE itd.)
13. Należy zaprogramować optymalny zakres wsparcia rewitalizacji w obszarach zurbanizowanych (miejskich) oraz wiejskich. Na podstawie doświadczeń z działania 8.5 oraz 8.6 należy określić klarowne zasady dostępu do poszczególnych działań dla gmin danego typu. Przy czym kryteria demarkacji powinny być proste i zrozumiałe dla wszystkich beneficjentów. Równocześnie, na podstawie doświadczeń (np. takich, że opracowanie programu rewitalizacji

bywa trudne dla najmniejszych gmin), należy dążyć do zróżnicowania wymogów wobec obszarów miejskich (zurbanizowanych) a obszarów wiejskich (niewielkich miejscowości, rozproszonej zabudowy) tak, aby było to zgodne z ustawą o rewitalizacji, a równocześnie zwiększało efektywność tych procesów.

14. Na poziomie regionalnym lub subregionalnym należy rozważyć tworzenie kreatywnych projektów wspierających realizację programów rewitalizacji w gminach, takich jak np. finansowane z EFS projekty animacyjne, włączeniowe, dotyczące mikroprojektów itd.
15. Należy rozważyć szczególne promowanie projektów rewitalizacyjnych dotyczących sfery gospodarczej, zwłaszcza w kontekście zawirowań makroekonomicznych, na których skutki najbardziej wrażliwe są małe miejscowości.
16. Doświadczenia województwa podlaskiego, a także wybranych innych regionów, wskazują na skuteczność wykorzystania instrumentów zwrotnych w rozwoju lokalnym. Daje to podstawę do kreowania instrumentów zwrotnych dla rewitalizacji. Należy dążyć do zbudowania atrakcyjnego wachlarza możliwości finansowania zwrotnego dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych w województwie podlaskim dla gmin, przedsiębiorstw, wspólnot i spółdzielni mieszkaniowych. Da to szansę na zwiększenie ciągłości procesów rewitalizacji w JST oraz pełniejsze osiągnięcie ich celów.
17. W świetle prac nad Krajowym Planem Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), należy dążyć do tego, aby w jak największym stopniu wykorzystać jego możliwości do zwiększania palety możliwych źródeł finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych. KPO (projekt z kwietnia 2021 r.) ujmuje rewitalizację w kilku sferach, akcentując m.in. wzmocnienie komponentu środowiskowego w procesach rewitalizacji oraz znaczenia komponentu środowiskowego/proklimatycznego dla osiągnięcia celów rewitalizacji oraz zapowiada Fundusz Zielonej Transformacji Miast, o zakresie silnie związanym z rewitalizacją.
18. Należy zapewnić ciągłość działania Zespołu ds. rewitalizacji w Departamencie Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego oraz wyposażyć go w możliwości i procedury, które będą ostatecznie skutkować kompleksowością i efektywnością procesów rewitalizacji w gminach. Do możliwości/procedur można zaliczyć np.: budowanie szerokich interdyscyplinarnych zespołów na potrzeby dialogu z gminami opracowującymi GPR-y: udział w komitetach monitorujących i innych ciałach regionalnych mających wpływ na wspieranie rewitalizacji; prowadzenie ciągłych działań doradczych i mentorskich dla gmin; aktywna promocja dobrych praktyk i sieciowanie rewitalizatorów w województwie; ciągła rozbudowa portalu rewitalizacja.wrotapodlasia.pl jako głównego źródła wiedzy o rewitalizacji w regionie. Należy wykorzystać doświadczenie i potencjał obecnego Zespołu ds. rewitalizacji.
19. Obowiązująca od około 5 lat ustawa o rewitalizacji oferuje złożone, proefektywnościowe narzędzia (Specjalna Strefa Rewitalizacji, Miejscowy Plan Rewitalizacji). Należy rozważyć pilotaż w regionie (na wzór krajowych pilotaży lub „Modelowej Rewitalizacji Miast”), obejmujący wsparcie gminy w optymalnym wykorzystaniu narzędzi rewitalizacji dla rozwiązania głównych problemów obszaru rewitalizacji, kompleksowości procesów rewitalizacji oraz dla zwiększania potencjału finansowego gminy. Wnioski z pilotażu (a także udział w poszczególnych jego etapach) byłyby dostępne dla zainteresowanych przedstawicieli innych gmin, dla zwiększania zasięgu wiedzy i doświadczenia.

20. W świetle pozytywnych doświadczeń współpracy gmin z powiatami w rewitalizacji, deklarowanej gotowości powiatów do wsparcia oraz zadań powiatu powiązanych z procesami rewitalizacji⁶, należy z poziomu regionalnego animować współpracę powiatów i gmin na rzecz osiągnięcia celów programów rewitalizacji, a także znacząco promować projekty realizowane przez powiaty i instytucje powiatowe na obszarach rewitalizacji. Równocześnie bardzo potrzebne jest szkolenie urzędników instytucji powiatowych w zakresie rewitalizacji, ze względu na wyniki badań oraz fakt, że szkolenia z rewitalizacji w ostatnich latach obejmowały głównie gminy i gminnych interesariuszy, prawie pomijając instytucje i interesariuszy powiatowych.
21. Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna w sposób szczególny podkreślać rolę partycypacji społecznej na etapie wdrażania programu rewitalizacji, tzw. wspólnotowe zarządzanie rewitalizacją, zwłaszcza w gminach wiejskich.
22. Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna wskazywać powiązania pomiędzy polityką rewitalizacyjną a planowaniem przestrzennym, powinna wskazywać możliwości jakie daje ustawa o rewitalizacji w kontekście kształtowania przestrzeni. Ponadto RPR powinna mocniej niż dotychczas promować ład przestrzenny oraz sposoby jego osiągnięcia, w tym konkursy architektoniczne, urbanistyczne i architektoniczno-urbanistyczne.
23. Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna formułować mechanizm przekazywania i wzmacniania poprzez szczebel regionalny powstających na szczeblu lokalnym postulatów legislacyjnych w zakresie ewentualnych zmian lub nowych mechanizmów ustawowych, które miałyby pomagać realizować przedsięwzięcia rewitalizacyjne.
24. Potrzeba usystematyzowania monitorowania na poziomie regionalnym, z sukcesywnym dążeniem do pełnego, opartego na GIS systemu wspierającego planowanie i koordynację wsparcia samorządów lokalnych. System ten powinien także umożliwiać monitorowanie osiągnięcia celów rewitalizacji na poziomie regionalnym i lokalnym.
25. Regionalna Polityka Rewitalizacji powinna zakładać aktywny udział regionu w kreowaniu rozwiązań systemowych i modyfikacji systemu (ustawy i innych regulacji). Ważny jest udział w krajowej dyskusji o systemie rewitalizacji, dla dopilnowania, aby jego modyfikacje i nowe narzędzia w optymalny sposób odpowiadały na rewitalizacyjne potrzeby gmin województwa podlaskiego oraz były zbieżne z celami RPR. Dotyczy to np.: wpływu na sposób monitorowania rewitalizacji przez GUS; dyskusji o narodowym funduszu rewitalizacji itd.

⁶ Dotyczy to zwłaszcza zadań w zakresie: edukacji publicznej; promocji i ochrony zdrowia; pomocy społecznej; wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; polityki prorodzinnej; wspierania osób niepełnosprawnych; transportu zbiorowego i dróg publicznych; kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; kultury fizycznej i turystyki; administracji architektoniczno-budowlanej; ochrony środowiska i przyrody; porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli; ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpowozarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska; przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy; współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych.

Syntetyczne wnioski z diagnozy

Na potrzeby prac nad RPR i syntetycznego przedstawiania wyników diagnozy (podczas spotkań z decydentami, konferencji, Kongresu Polityki Miejskiej itp.), sugeruje się przedstawić 6 poniższych, bardzo syntetycznych wniosków:

1. Podlaskie jako ostatnie z polskich województw wystartowało ze wspieraniem rewitalizacji w ramach Funduszy Europejskich, dopiero w 2014 roku. Mimo to, rewitalizacja bardzo szybko stała się popularnym instrumentem terytorialnym w gminach różnej wielkości w regionie. Stało się tak zwłaszcza dzięki poważnym środkom RPOWP na rewitalizację oraz konkursowi dotacji z lat 2016-2019. Jednak, podobnie jak w całej Polsce, większość miast i gmin regionu pojmuje rewitalizację w wydaniu „1.0”, które od 2015 roku już nie obowiązuje. Dlatego potrzebne jest ciągłe, kilkuletnie działanie upowszechniające właściwe pojmowanie – i co ważniejsze – prowadzenie rewitalizacji w gminach podlaskiego.
2. Najważniejszym elementem każdego systemu jest człowiek, tak samo jest w rewitalizacji. Wiedza na temat właściwego, efektywnego programowania i prowadzenia rewitalizacji w gminach regionu jest bardzo zróżnicowana – od bardzo zaawansowanej w kilku gminach, aż po prawie zerową. Aby proces rewitalizacji był na poziomie lokalnym trafnie zaprogramowany i konsekwentnie, prawidłowo prowadzony, niezbędne jest szkolenie urzędników na poziomie lokalnym (pracowników urzędów miast i gmin, jednostek podległych oraz powiatów) oraz regionalnym (pracowników Urzędu Marszałkowskiego, Urzędu Wojewódzkiego, jednostek podległych). Ponieważ rewitalizacja to proces bardzo złożony (obejmujący wiele sfer rozwojowych) a uwarunkowania jej prowadzenia ciągle się zmieniają (np. nowelizacja ustawy dotycząca ujmowania dostępności w delimitacji, treści dot. rewitalizacji w KPO), szkolenie powinno być ciągle (cykliczne). Dodatkowym czynnikiem powodującym potrzebę ciągłego szkolenia jest fluktuacja kadr w urzędach. W miarę możliwości powinno się także systemowo szkolić innych interesariuszy - przedstawicieli ngos, przedsiębiorców, innych interesariuszy publicznych (np. uczelnie, policja, związki wyznaniowe itd.).
3. Zakres wspierania rewitalizacji ze środków RPOWP (dz. 8.5) w okresie 2014-2020 był dość szeroki, a procedury umożliwiały realizację różnorodnych przedsięwzięć. Przyniosło to w dość krótkim czasie efekty w wielu gminach, odczuwalne i doceniane przez mieszkańców. W niektórych gminach uruchomiły innowacje (np. działania kulturalno-animacyjne na podwórkach). Także wsparcie w ramach RLKS miało duży wymiar rewitalizacyjny (tzw. rewitalizacja małej skali uruchomiła dużą aktywność wspólnot lokalnych i była przez nie bardzo dobrze oceniana). Równocześnie, zaobserwowano dominację JST (gmin) wśród beneficjentów wsparcia w działaniu 8.5 RPOWP, co zmniejszało szanse otrzymania środków na projekty rewitalizacyjne przez ngos, wspólnoty mieszkaniowe, czy innych potencjalnych beneficjentów. Ponadto, monitorowanie projektów rewitalizacyjnych w systemie informatycznym okazało się niedoskonałe i wymaga dopracowania.
4. Jak wynika z doświadczenia ewaluatorów, którzy są jednocześnie aktywni w ogólnopolskiej, nieformalnej sieci rewitalizatorów (która tworzą urzędnicy, organizacje społeczne, naukowcy, doradcy, eksperci dziedzinowi, dziennikarze i inni), aktywna sieć współpracy i wymiany doświadczeń w rewitalizacji bardzo podnosi efektywność procesów rewitalizacji. Nawet jedna krótka wizyta studyjna podlaskich urzędników w kilku miastach (2018) pozwoliła rozszerzać kręgi wymiany wiedzy o rewitalizacji. Ponadto w województwie podlaskim, głównie za sprawą aktywnego, otwartego i pomocnego Zespołu ds. rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim (oceny przedstawicieli gmin podczas wywiadów) oraz poprzez serię spotkań edukacyjnych w

ramach projektu „Regiony Rewitalizacji”, tworzy się nieformalna sieć urzędników lokalnych, którzy doświadczyli pozytywnych efektów swoich działań rewitalizacyjnych oraz którzy dopiero zauważają istotę i potencjał ambitnej rewitalizacji. Zorganizowana, otwarta, szeroka sieć dialogu, dzielenia się doświadczeniami, wzajemnej inspiracji to ogromny potencjał i ważny czynnik efektywności rewitalizacji w regionie.

5. Środki funduszy europejskich to główne źródło finansowania rewitalizacji w regionie, podobnie jest w całym kraju. To bardzo dobrze, że polityka spójności pozwala osiągać spójność wewnętrzną dziesiątek gmin i miast. Jednak po 17 latach korzystania ze środków unijnych czas na realizację zasady dodatkowości, która stanowi, że Fundusze Europejskie nie powinny zastępować działań na szczeblu krajowym i regionalnym, lecz je wzbogacać i wzmacniać. Dlatego potrzebne jest budowanie własnego instrumentarium finansowego dla rewitalizacji. Zatem rolą regionu powinno być zabieganie na poziomie krajowym o zwiększanie palety źródeł finansowania różnorodnych projektów rewitalizacyjnych, a także budowanie własnych trwałych źródeł finansowania rewitalizacji (w tym instrumentów zwrotnych).
6. Rewitalizacja to trudne pojęcie dla przeciętnego obywatela, nadal kojarzące się najczęściej z remontem rynku lub pojedynczego obiektu. Dlatego potrzebne są różnorodne i ciągłe działania informacyjne, pokazujące mieszkańcom istotę i walory rewitalizacji. Pozwoli to różnym grupom (przedsiębiorcom, aktywnym mieszkańcom, organizacjom) na włączanie się w procesy rewitalizacji na każdym ich etapie. Gminy każdej wielkości w regionie, w tym zwłaszcza te mniejsze, potrzebują aktualnej informacji o różnorodnych pojawiających się źródłach finansowania projektów rewitalizacyjnych (np. z krajowych środków finansowania mieszkalnictwa, środowiska, włączenia społecznego itd.). Należy także promować osiągnięcia rewitalizacyjne w regionie – obecnie bowiem rewitalizacja w województwie podlaskim nie jest szerzej widoczna na poziomie krajowym, chociaż widoczne są już efekty w wielu gminach regionu. Dobra promocja i rzetelna informacja zwiększą szanse na uruchomienie rewitalizacji także w tych gminach, które dotąd nie stosowały tego narzędzia. Dużą rolę w promocji rewitalizacji w Polsce odegrał projekt pilotażowy „Modelowa Rewitalizacja Miast” (w którym brało udział jedno miasto z regionu), należy wykorzystać doświadczenia krajowe do projektowania pilotaży rewitalizacji na poziomie regionu.